

Masarykova univerzita
Ekonomicko- správní fakulta

Bankovníctví 1

Studijní materiál
3. aktualizované vydání

Ing. Jan Krajíček, Ph.D., Ing. Dalibor Pánek, Ph.D.

Brno

únor 2016

Identifikace předmětu

Znak

BPF_BAN1 a BKF_BAN1

Název

Bankovníctví 1

Určení

Pro posluchače 4 semestru bakalářského studia v prezenční a kombinované formě a pro všechny, kteří mají zájem se seznámit se základní problematikou bankovníctví.

Garanti

Ing. Jan Krajíček, Ing. Dalibor Pánek

Autoři

Ing. Jan Krajíček, Ing. Dalibor Pánek

Anotace

Studijní materiály jsou zaměřeny na získání základních poznatků o bankovním sektoru a jeho funkcích. Jejich studiem získají studující předmětu Bankovníctví 1 podklad jak pro využití získaných znalostí v ostatních předmětech, které využívají znalosti bankovních procesů, tak nezbytný základ pro další studium bankovníctví v navazujících předmětech bankovníctví zejména v magisterském studiu.

Studijní materiál nemá charakter skript a je určen pouze jako pomůcka ke studiu.

Řazení jednotlivých kapitol proto odpovídá přednáškám a seminářům.

Cíl

Cílem studia bank, bankovních obchodů je porozumění základním ekonomickým a finančním vztahům na úrovni centrální banky, komerčních bank. Pozornost je věnována jak refinancování komerčních bank, tak aktivním obchodům, platebním službám tendencím dalšího vývoje v bankovníctví. Pochopení zákonitostí bankovníctví Vám usnadní jednání s bankami, když budete znát jejich základní postupy.

Stejně tak jsou získané zkušenosti plně využitelné i v osobním životě.

Doporučená a použitá literatura

a) základní literatura:

- [1] POLOUČEK, S. a kol.: *Bankovníctví*, 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2006, 716 s. ISBN 80-7179-462-7.
- [2] JÍLEK, J.: *Finanční rizika*. vyd. 1., Praha: Grada Publishing, 2000. 635 s. ISBN 80-7169-579-3
- [3] KOTLER, P.: *Marketing management*. 10. rozšířené vyd. Praha: Grada, 2001. 719 s. Profesionál. Bibliografie: s. 703-708. - Rejstřík. ISBN 80-247-0016-6.
- [4] Distanční studijní opora (DSO) KRAJÍČEK, J.: *Marketing v peněžnictví*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004. 140 s. ISBN 80-210-3659-1.
- [5] MISHKIN, F.: *The economics of money, banking and finance*. vyd. 7., Boston, 2004, 679 s. ISBN 0-321-12235-6.
- [6] Distanční studijní opora (DSO) PETRJÁNOŠOVÁ, B.: *Bankovní management – Distanční studijní opora*. vyd. 1., Brno: MU Brno, 2004. 114 s. ISBN 80-210-3481-5.
- [7] MAREK, P. a kol.: *Studijní průvodce financemi podniku*. 2. vyd. Praha: Ekopress. 2009. 634 s. ISBN 978-80-86929-49-1
- [8] VALACH, J. a kol.: *Finanční řízení podniku*. 2. vyd. Praha: Ekopress. 1999. 324 s. ISBN 80-86119-21-1
- [9] ZINECKER, M.: *Základy financí*. 1. vyd. Brno: Akademické nakladatelství Cerm. 2008. 194 s. ISBN 978-80-214-3704-3

b) doporučená literatura:

- [6] DVOŘÁK, P.: *Komerční bankovníctví pro bankéře a klienty*. Vyd. 1., Praha: Linde, 1999. 475 s. ISBN 80-7201-141-3.
- [7] COOPER, R.: *Corporate Treasury and Cash Management*, Palgrave Macmillan 2004, New York, 416 s., ISBN 978-1-4039-1623-5
- [8] PÁNEK, D.: *Bankovní služby*. 1. Vydání, Brno, Masarykova univerzita v Brně, 2001, 70 s., ISBN 80-210-2691-X
- [9] PAYNE, A.: *Marketing služeb*. 1. vyd. Praha: Grada, 1996. 247 s. Bibliografie, ISBN 80-7169-276.
- [10] POLIDAR, V.: *Management bank a bankovních obchodů*, 2. upravené vydání, Praha, Ekopress, 1999, 450 s., ISBN 80-86119-11-4
- [11] VERWILST, H.: *The future of retail banking in Europe: the fortis view*, The Joint office of the World Savings Banks Institute, Brussels 2001, 15 s. Perspectives; 40.
- [12] SOKOLOVSKÝ, Z.: *Vitální banky*. vyd. 1., Praha: Serifa, s.r.o., 1999. 374 s. ISBN 80-7265-024-6.
- [13] ZIEGLER, K. a kol.: *Finanční řízení bank*. vyd. 1., Praha: Bankovní institut Praha, 1997. 341 s. ISBN 80-902243-1-8.
- [14] Internetové stránky bank, ČNB, ECB a dalších bankovních a finančních institucí.

Jak pracovat se studijními materiály

V obsahu si zvolíte podle problémové oblasti, která vás zajímá, odpovídající kapitolu. V jejím textu najdete výklad problému. Svoje poznatky si můžete vyzkoušet v autokorekčních testech, které jsou součástí interaktivních osnov v IS, stejně jako tyto studijní materiály.

Součástí studijních materiálů je i přehled základní a doporučené literatury k předmětu a ze kterých studijní materiály vycházejí. Nezapomínejte především na aktuální informační zdroje na webových stránkách bankovních a finančních institucí.

Stručný obsah

Kapitola 1

Bankovní soustava a finanční systém, vztahy, instituce, druhy

Základy bankovní soustavy, jejího vzniku. Vztahy mezi jednotlivými finančními institucemi a jejich druhy

Kapitola 2

Centrální banka, postavení v ekonomice, funkce, nástroje, vztahy ke komerčním bankám

Postavení centrální banky v ekonomice, její funkce. Používané nástroje pro řízení měnové stability a nástroje uplatňované vůči komerčním bankám.

Kapitola 3

Centrální banka, transmisní mechanismus měnové politiky, aktuální nástroje měnové politiky, Evropská centrální banka, Evropský systém centrálních bank

Centrální banka se zaměřením na transmisní mechanismy. Zapojení ČNB v evropském systému centrálních bank. Postavení a funkce Evropské centrální banky

Kapitola 4

Komerční banky, základní funkce, kapitál komerční banky, stabilita, likvidita, rozdělení obchodů obchodní banky, bilance obchodní banky

Základní úvod do komerčního bankovníctví. Zaměření na základní otázky kapitálu komerčních bank, jejich likvidity obchodů a bilance

Kapitola 5

Komerční banky, úvěrový proces, bonita klientů, finanční a nefinanční ukazatele

Úvěrový proces v komerčních bankách. Základní metody pro hodnocení klientu z pohledu finančních a nefinančních ukazatelů

Kapitola 6

Druhy úvěrů obchodních bank, podstata, využití, projektové financování

Podstata a poskytované úvěry komerčními bankami a základy projektového financování.

Kapitola 7

Alternativní formy financování, obchody s pohledávkami, rizikový kapitál, leasing a bankovní záruky

Další formy financování uplatňované komerčními bankami, jakou jsou faktoring, forfaiting, leasing, rizikový kapitál.

Kapitola 8

Mezibankovní platební styk v České republice a Evropské unii, světové systémy, pojem a podstata šeků

Podstata platebního styku nejen v České republice, ale v Evropské unii a ve světě.

Kapitola 9

Devizové operace obchodních bank, promptní a termínové operace, finanční deriváty

Základy devizových operací v rozdělení na promptní a termínové operace. Základy finančních derivátů.

Kapitola 10

Hotovostní operace bank, funkce obchodní banky v hotovostním oběhu, metodika centrální banky

Hotovostní oběh peněz a komerční banky. Přístup centrální banky k hotovostnímu oběhu.

Kapitola 11

Elektronická komunikace s obchodními bankami a platební karty

Využití elektronické komunikace mezi komerční bankou a klient. Platební karty a jejich užití a jejich předpokládaný další vývoj.

Kapitola 12

Investiční bankovníctví, druhy operací bank s cennými papíry, kolektivní investování

Investiční bankovníctví jako součást komerčního bankovníctví, jeho postavení a operace. Cenné papíry a kolektivní investování.

Kapitola 13

Tendence vývoje obchodních bank jako podnikatelských subjektů a účastníků finančních trhů

Předpokládané tendence ve vývoji bankovníctví, nejen z pohledu bank, ale i ostatních subjektů.

Úplný obsah

Úvod.....	8
1 Bankovní soustava a finanční systém, vztahy, instituce, druhy.....	9
2 Centrální banka, postavení v ekonomice, funkce, nástroje, vztahy k obchodním bankám.....	15
3 Centrální banka, transmisní mechanismus měnové politiky, aktuální nástroje měnové politiky, Evropská centrální banka, Evropský systém centrálních bank.....	24
4 Obchodní banka, základní funkce, kapitál obchodní banky, stabilita, likvidita, rozdělení obchodů obchodní banky, bilance obchodní banky.....	30
5 Obchodní banky, úvěrový proces, bonita klientů, finanční a nefinanční ukazatelé.....	43
5.1 Obchodní banky.....	43
5.2 Úvěrový proces.....	44
5.3 Finanční a nefinanční ukazatelé.....	46
6 Druhy úvěrů obchodních bank, podstata, využití projektové financování.....	48
6.1 základní druhy úvěrů.....	50
6.2 Projektové financování.....	54
7 Alternativní formy financování, obchody s pohledávkami, rizikový kapitál, leasing a bankovní záruky.....	58
7.1 Faktoring.....	58
7.2 Forfaiting.....	60
7.3 Leasing.....	62
7.4 Rizikový kapitál (Venture Capital nebo Private Equity).....	64
7.5 Bankovní záruky.....	65
8 Mezibankovní platební styk v České republice, Evropské unii, světové systémy, pojem a podstata šeků.....	67
9 Devizové operace obchodních bank, promptní a termínové operace, finanční deriváty.....	75
10 Hotovostní operace bank, funkce obchodní banky v hotovostním oběhu, metodika centrální banky.....	78
11 Elektronické komunikace s obchodními bankami a platební karty.....	81
12 Investiční bankovnictví, druhy operací bank s cennými papíry, kolektivní investování.....	86
13 Tendence vývoje obchodních bank jako podnikatelských subjektů a účastníků finančních trhů.....	91

Úvod

Vážené studentky, vážení studenti

studijní materiály byly zpracovány jako součást výstupů z Operačního projektu CZ.1.07/2.2.00/07.0447, „Inovace bakalářských a navazujících magisterských studijních programů na Ekonomicko-správní fakultě Masarykově univerzitě“, spolufinancovaného z Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu České republiky.

Cílem studijních je usnadnit Vám studium a pochopit, základními procesy, které ovlivňují bankovní sektor a vše, co je s ním spojeno.

V jednotlivých kapitolách, které odpovídají jednotlivým přednáškám a na ně navazujícím seminářům se seznámíte jak s obecnými zásadami, tak i praktickým využitím. Získané znalosti byste měli využít jak při práci v peněžním sektoru, tak především na druhé straně v privátní a podnikové sféře, a především jako základ pro další studium bankovníctví.

Rádi se seznámíme se všemi připomínkami a poznatky k předloženému studijnímu materiálu.

Na závěr úvodu Vám přejeme mnoho úspěchů ve studiu a praktickém uplatnění získaných poznatků.

Autoři

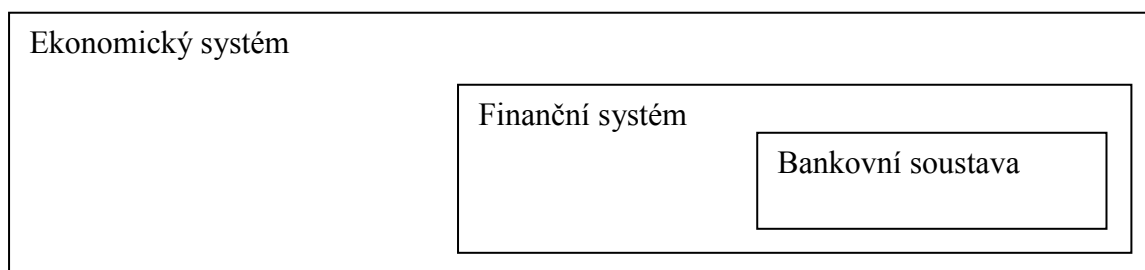
1 Bankovní soustava a finanční systém, vztahy, instituce, druhy

Finanční systém je souhrn finančních trhů, institucí a instrumentů, interakcí, práv, regulací a technik.

Finanční trhy jsou vymezeny jako systém institucí a instrumentů zabezpečující pohyb peněz a kapitálu ve všech formách mezi ekonomickými subjekty na základě nabídky a poptávky.

Systém finančních trhů alokuje finanční prostředky přebytkových subjektů k deficitním subjektům prostřednictvím vytváření a obchodování finančních instrumentů. Deficitní a přebytkové subjekty, mění svoje portfolio před splatností finančních instrumentů.

Schéma č. 1: Zapojení bankovní soustavy do ekonomického systému

Vyspělé ekonomiky disponují dvěma základními kanály umístění (alokace) finančních prostředků:

- a) privátní finanční trh;
- b) zprostředkovatelský finanční trh;

Na privátním trhu jsou finanční prostředky alokovány prostřednictvím různých druhů cenných papírů. Alokace probíhá s přímou nebo nepřímou účastí investičních bank nebo obchodníků s cennými papíry. Na zprostředkovatelském trhu vystupuje finanční zprostředkovatel (banka, pojišťovna, investiční fond apod.), který emituje sekundární finanční instrumenty (depozita, pojistné smlouvy, podíly apod.).

Zprostředkovatel emituje sekundární finanční instrumenty, které nakupují přebytkové subjekty. Zprostředkovatel nakupuje primární finanční instrumenty emitované deficitními subjekty.

Finanční trh obvykle členíme a označujeme jako:

- peněžní (pohyb krátkodobých peněz);
- kapitálový (pohyb střednědobého a dlouhodobého kapitálu);

- úvěrový (pohyb kapitálu na úvěrovém principu).

Časté rozdělení finančního trhu na peněžní a kapitálový opomíjí trh úvěrů jako neseuritizovaných úvěrových instrumentů (vyjádřených mimo cenné papíry).

Finanční trh označený jako:

- primární vyjadřuje prvotní prodej určitého instrumentu;
- sekundární vyjadřuje obchod s dříve emitovanými instrumenty.

Zahraniční finanční trhy jsou finanční trhy s nabídkou a poptávkou pohybu peněz mezi subjekty různých zemí.

Promptní a termínové trhy jsou vymezeny jako:

- promptní jsou charakterizovány realizací obchodu bezprostředně po jeho uzavření (ihned podle technických možností);
- termínové jsou charakterizovány uzavřením kontraktu a plněním v pevně stanovené lhůtě.

Finanční zprostředkovatelé vstupují mezi dlužníka a věřitele (investora), provádějí transfer finančních prostředků mezi nimi s cílem dosažení svého zisku. Dvě základní skupiny finančních zprostředkovatelů tvoří obchodní banky a nebankovní finanční zprostředkovatelé.

Trendy finančních trhů:

Současné a předpokládané trendy na světových finančních trzích:

- pokles zprostředkování bank / disintermediation/, postupný světový pokles účasti; obchodních bank na celkovém objemu finančních transakcí ve prospěch nebankovních subjektů;
- sekuritizace, růst alokace finančních prostředků prostřednictvím cenných papírů, prodeje balíků vybraných aktiv investorům formou dluhopisů zajištěných těmito aktivy;
- internacionalizace, vytváření globálních a regionálních finančních trhů, srůstání národních trhů, liberalizace a harmonizace pravidel finančních trhů a institucí;
- vytváření konsolidovaných skupin, finančních konglomerátů;
- fúze a akvizice finančních institucí;
- finanční inovace, zejména vývoj produktů omezující rizika, udržení schopnosti konkurence, deriváty;
- intelektualizace, kvalita managementu institucí, knowledge workers a service workers;

- regulace a dohled, integrace a harmonizace dohledu bank s ostatními finančními institucemi, optimalizace pravidel obezřetného podnikání a stability bank a ostatních finančních institucí.

Bankovní soustava

Funkce a fungování bankovního soustavy je vymezeno ekonomickým prostředím (systémem) v příslušné zemi. Bankovní soustava je relativně samostatná a otevřená, je součástí finančního systému. Bankovní systém je tvořen centrální bankou a obchodními bankami působícími v tomto systému příslušné země.

Bankovní systémy jsou uspořádány podle institucionálního postavení (oddělení) centrální banky a jejich makroekonomických funkcí od obchodních bank jako:

- a) jednostupňové;
- b) dvoustupňové.

Podle struktury obchodů rozeznáváme bankovní systémy:

- univerzální bankovnictví (kontinentální), investiční a klasické komerční obchody;
- oddělené bankovnictví (komerční a investiční bankovnictví);
- smíšený model (oddělení obchodů není striktní, pouze omezené).

Podle otevřenosti bankovní systém zahraničním bankovním subjektům:

- otevřený;
- uzavřený.

Podle počtu obchodních bank a jejich poboček v bankovním systému:

- unitární model /existence bank bez poboček/;
- pobočkový model /malý počet bank a značné množství poboček/.

Podle zaměření bankovních obchodů můžeme označit druhy obchodních bank za hypoteční, investiční, spořitelny, záruční, komunální, clearingové, elektronické, exportní apod. Spořitelní a úvěrní družstva (družstevní záložny) jsou jako nebankovní instituce upravené v České republice zákonem č.87/ 1995 Sb.

Systém Bankovní unie v EU

V souvislosti se vznikem Evropské unie (1993), její hospodářskou a měnovou unií a vnitřním trhem byl postupně vytvářen i evropský bankovní systém odpovídající potřebám Evropské unie a její společné měny Euro. Činnost započala Evropská centrální banka (ECB, 1999), která vytvořila spolu s národními centrálními bankami členských zemí EU Evropský systém centrálních bank (ESCB) Hlavním cílem ESCB je cenové stabilita, harmonický a vyvážený vývoj

hospodářské činnosti EU, neinflační hospodářský růst, zaměstnanost a sociální ochrana ve společném trhu a měnové unii.

Vlivem světové finanční krize (započaté v roce 2007) a jejich dopadů ve finančním sektoru EU, vyvstala nutnost řešení stability bankovního sektoru, zlepšení úrovně dohledu bank a řešení vztahů mezi bankovním sektorem a státem. V roce 2012 navrhla Evropská rada vytvoření evropského systému pro řešení uvedených problémů s označením Bankovní unie.

Bankovní unie v EU zahrnuje čtyři základní pilíře tohoto systému:

- jednotný systém dohledu bank (Single Supervisory Mechanism - SSM);
- jednotný mechanismus rozhodování, pravidla, pravomoci a nástroje vůči bankám (Single Resolution Mechanism – SRM, Single Rule Book – společná pravidla pro banky vydaná European Banking Authority, EBA);
- společný systém ochrany vkladů (European Deposit Insurance System);
- finanční stabilizační rezervy pro krytí ztrát bank a rekapitalizaci bank (European Resolution Fund – ERF).

Prvním krokem k vybudování Bankovní unie v EU je jednotný dohled bank (SSM, 2014). Platí závazně pro státy eurozóny, ostatní státy mohou vstoupit do systému dobrovolně (ČR zatím odmítla). Přidělování a odebrání bankovních licencí je v kompetenci ECB.

Od roku 2014 se dohled ECB nad bankami rozšiřuje na všechny banky EU (cca 6000 bank). ECB přímo dohlíží na velké banky. Dohled ostatních bank vykonávají lokální orgány dohledu s možností ECB atrahovat výkon dohledu (přenést na sebe pravomoci v dohledu).

Přímý dohled ECB nad bankami splňujícími kritéria (cca 150 bank):

- celková výše aktiv alespoň 30 mld. EUR;
- podíl aktiv na HDP člena EU větší než 20 % (neplatí pod 5 mld. EUR);
- po určení významnosti banky v EU po notifikaci národního orgánu dohledu;
- žádost banky o finanční podporu od evropských orgánů dohledu;
- bez ohledu na kritéria tři největší banky v každém členském státě EU.

Otevřenou otázkou k diskusi zůstává řešení rozporů mezi institucionálním výkonem dohledu bank v EU a odpovědností národních orgánů dohledu (v ČR integrovaný dohled vykonává ČNB) za bankovní (finanční) sektor.

Finanční operace bank členíme (kritéria segmentace):

a) podle splatnosti instrumentů:

- peněžní;

- kapitálové.

b) podle formy obchodů:

- přímé a nepřímé (zprostředkovatelské);
- promptní a termínové.

c) podle účastníků obchodu:

- bankovní (klienti, obchodní partneři);
- mezibankovní (depozita, úvěry, devizy, dluhopisy);
- úvěry poskytované centrální bankou (refinanční, lombardní);
- vklady u centrální banky (povinné, dobrovolné).

Základní rozdělení produktů obchodních bank

Produkty obchodní banky lze rozdělit s přihlédnutím k jejich pozici v bankovní bilanci:

- aktivní bankovní obchody;
- pasivní bankovní obchody;
- neutrální bankovní obchody.

Podle účelu produktu ve vztahu k bankovním klientům a k finančnímu trhu lze dělit produkty banky na úvěrové a ostatní finanční produkty bank, depozitní /vkladové/ bankovní produkty a platebně zúčtovací bankovní produkty.

Důležitá data a procesy v bankovní soustavě České republiky:

1989 – nahrazení jednostupňového bankovního systému dvoustupňovým, zákon č. 130/89

Sb. o Státní bance československé;

1992 – vydání podmínek pro činnost bankovních institucí, zákon č. 21/92 Sb. o bankách;

1993 – vznik centrální banky České republiky, České národní banky, zákon č.6/93 Sb. o ČNB;

1999 – 2001 – privatizace velkých bank, ČSOB, ČS, KB;

2004 – se vstupem do EU převzetí standardů, harmonizace pravidel, pojištění vkladů, konsolidovaný dohled, princip jednotné bankovní licence, bankovní úvěrové registry, Evropský systém centrálních bank (národní centrální banky a ECB);

2006 – integrace dohledu nad finančním trhem v ČR do centrální banky, České národní banky, (dohled obchodních bank, pojišťoven, obchodníků s CP, družstevních záložen, penzijních fondů), Výbor pro finanční trh jako poradní orgán dohledu bankovní rady centrální banky;

2007 – implantace pravidel podnikání bank BASEL II (vyhláška ČNB č.123/07 Sb. o obezřetném podnikání obchodních bank, družstevních záložen a obchodníků s CP);

2012 – dokončení reformy systému regulace a dohledu bank a ostatních finančních institucí v EU, ustanovení makrodohledu (Výbor pro systémové riziko-ESRB) a mikrodohledu (nové tři orgány dohledu v EU – EBA, ESMA, EIOPA), započetí postupného zavádění pravidel podnikání bank BASEL III (ukončení v roce 2019).

Klíčové pojmy

- Banka.
- Bankovní systém.
- Obchody banky
- Proces v bankovní soustavě.
- Produkty bank.

2 Centrální banka, postavení v ekonomice, funkce, nástroje, vztahy k obchodním bankám

Centrální banky jsou v porovnání s obchodními bankami (vznik v průběhu 10. – 12. století) mladé bankovní instituce / vznik 17 až 20 století/. Důvodem vzniku centrálních bank byly zájmy vlád a panovníků mít vlastní banku jako doplňkový zdroj státní pokladny. V současné době jsou centrální banky ve vyspělých tržních ekonomikách samostatnými institucemi s různým stupněm závislosti na rozhodnutích vlády, spolu s obchodními bankami tvoří dvoustupňový bankovní systém.

Způsoby zakládání centrálních bank:

- přímé založení centrální banky jako instituce;
- přidělením práva emise bankovek;
- přeměnou obchodní banky na centrální banku.

Základním (prioritním) znakem centrální banky je emisní monopol na hotovostní peníze oddělený od obchodních bank, později vlivem společenského vývoje uplatňovaly centrální banky výkon dalších činností tvořící jejich další definiční znaky.

Definiční znaky centrální banky:

- emisní monopol na hotovostní peníze;
- provádění měnové politiky;
- regulace bankovního systému (případně finančního trhu).

Historie centrálního bankovníctví v Českých zemích

Bankovní úřad ministerstva financí (1919 – 1926) byl založen vlivem ekonomického osamostatnění Československa a zavedením samostatné měny. Nařízením vlády č.246/1919 Sb. byla ustanovena tato celostátní centrální emisní instituce. Bankovní úřad ministerstva financí jako státní instituce vykonával svoji činnost prostřednictvím hlavního ústavu v Praze a filiálék v okresech Československé republiky.

Bankovní úřad vykonával tyto činnosti:

- dokončil měnovou odluku od nástupnických zemí Rakousko-uherska;
- emisi nových platidel jako ústřední banka státu (koruna čs.);
- vedl účty obchodních bank;
- půjčoval finanční zdroje peněžním ústavům;
- ochraňoval měnu proti padělání;

- vedl evidenci státního dluhu (neposkytoval úvěry státu).

Historicky sehrál Bankovní úřad ministerstva financí důležitou úlohu ve stabilizaci měny a finanční rovnováhy, Československo bylo solidním a hospodářsky prosperujícím státem.

Národní banka Československá (1926 – 1950) byla nezávislým emisním ústavem založeným jako akciová společnost, zákonnou úpravou bylo možno vládou banku zestátnit. Definitivní podoba Národní banky Československé byla upravena zákonem č.102/1925 Sb. (kapitál 405 mil. Kčs, 30% státní účast, guvernér Vilém Pospíšil).

Národní banka Československá vykonávala tyto funkce:

- emisi bankovek a mincí;
- řídila peněžní trh;
- vedla vklady obchodních bank;
- poskytovala úvěry obchodním bankám (eskont, lombard);
- neposkytovala úvěry státu;
- soustředila údaje o poskytnutých úvěrech obchodními bankami;
- převzala funkci ústředny mezibankovního platebního styku od Bankovního úřadu.

Národní banka pro Čechy a Moravu (protektorát 1939 – 1945), její existence byla důsledkem okupace Českých zemí nacistickým Německem. Banka byla pod vlivem Úřadu říšského protektora, došlo k zabavení měnového zlata. Cílem bylo podlomení měnové, finanční a hospodářské stability protektorátní země. Národní banka pro Čechy a Moravu byla ve svých činnostech značně limitována.

Po osvobození ČSR se snažila obnovená Národní banka Československá plnit funkce měnového a hospodářského centra státu.

Státní banka československá (1950 – 1992) byla po dobu své existence podřízena orgánům státní správy, v různých obdobích vývoje státu bylo možno pozorovat snahy o posílení její samostatnosti v hospodářském systému země.

Státní banka československá byla zřízena zákonem č. 31/1950 Sb. jako instituce podřízená ministerstvu financí. Nový ústav převzal práva a závazky Národní banky československé a postupně byly do něho začleňovány agendy ostatních existujících bank. Svou činnost započala SBČS jako ústřední emisní banka poskytující úvěry výrobním organizacím. Současně působila jako centrum platebního a zúčtovacího styku v Československu, svou činnost vykonávala prostřednictvím svých poboček.

Vlivem hospodářského vývoje státu byla Státní banka československá legislativní úpravou vyňata z podřízenosti ministerstva financí a stala se samostatným orgánem zodpovědným za měnovou politiku a úvěrovou oblast hospodářství. Dalším krokem k samostatnosti byla transformace bankovní soustavy v roce 1968, kdy došlo k oddělení komerčního a emisního bankovníctví. Vlivem normalizačního procesu bylo v roce 1969 rozdělení činností SBČS pozastaveno a byla znova sloučena činnost emisní a komerční. Systém centralizovaného řízení SBČS byl posílen a vytvořeny Hlavní ústavy banky v Praze a Bratislavě jako útvary přenosu metodických postupů ústředí banky.

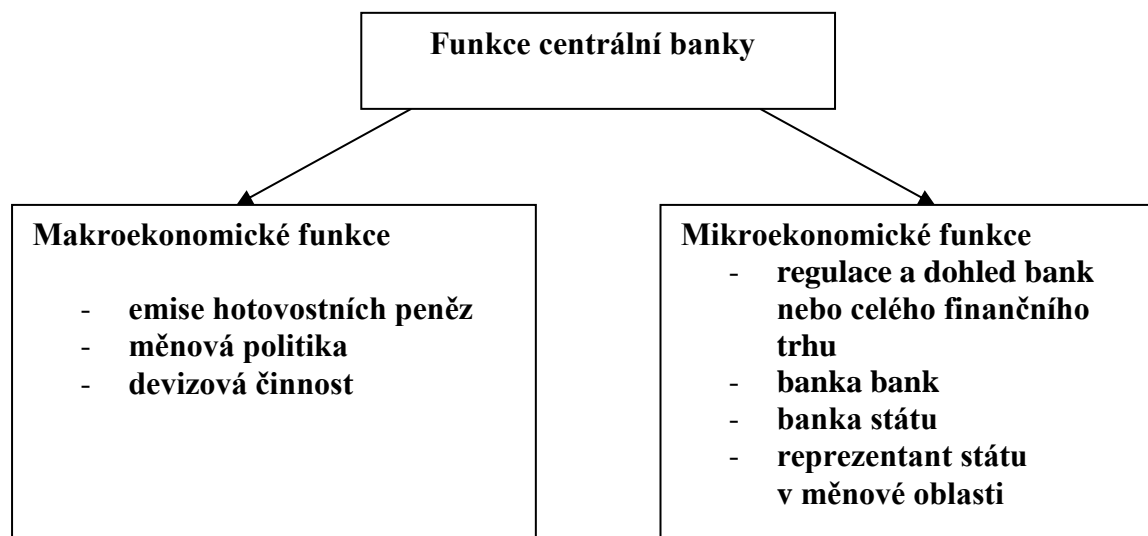
Vlivem prohlubování hospodářských a společenských problémů v Československu koncem 80tých let a vlivem zahraničních událostí (zejména v SSSR) došlo ke společenským a politickým změnám zasahujícím i do bankovního sektoru.

Zákon č.130/1989 Sb. o Státní bance československé definoval banku jako jeden z ústředních orgánů státní správy ČSSR pro oblast měny a bankovního sektoru. Dnem 1.1.1990 působila SBČS jako banka bank, emisní místo a instituce výkonu měnové politiky. Od SBČS se oddělily samostatné státní bankovní instituce (Komerční banka, Všeobecná úvěrová banka, obnovila se činnost Investiční banky). Rozdělením Státní banky československé došlo k vytvoření dvoustupňového bankovního systému a vytvoření základů pro systém bankovní regulace.

Česká národní banka (1993) vznikla dnem vzniku České republiky 1.1.1993. Ustanovena byla zákonem č.6/1993 Sb., na základě zákona bylo centrální bance určeno rozhodovat o měnové politice, vydávání bankovek a mincí, řídit peněžní oběh, platební styk a zúčtování bank, vykonávat dohled nad obchodními bankami a pečovat o bankovní systém.

Nejvyšším orgánem České národní banky je bankovní rada, navenek zastupuje centrální banku guvernér. Centrální banka má vysokou míru nezávislosti na politických vlivech při využívání měnových nástrojů a plnění svých cílů. K výraznému posílení postavení České národní banky došlo v roce 2006, kdy se stala jediným regulátorem a supervizorem finančního trhu.

Schéma č.2: Funkce centrální banky

Ve vyspělých zemích jsou centrální banky monopolními emitenty hotovostních peněz. Emisi bezhotovostních peněz provádějí centrální banky spolu s obchodními bankami, které poskytují úvěry nebankovním subjektům. Emise hotovostních peněz je jedním z definičních znaků centrální banky. Emise hotovostních i bezhotovostních peněz má úvěrovou podstatu.

Měnovou politiku můžeme charakterizovat jako snahu centrální banky regulovat svou činností množství peněz v oběhu a tím dosahování cílů stanovených v oblasti měnové stability (cenové stability, nízké míry inflace, kursové stability domácí měny, úroků apod.).

Samotný význam měnové politiky je spojen s existencí bezhotovostních peněz, které tvoří převážnou část peněžních transakcí.

Emise bezhotovostních peněz v ekonomice probíhá v současnosti především úvěrem, obecně tedy platí $M = L$ množství peněz v oběhu je rovno celkovému stavu poskytnutých úvěrů.

Souhrn peněz /M/ v oběhu strukturovaných podle likvidity představují měnové agregáty:

M 1 = hotovosti + běžné účty

M 2 = M 1 + termínované vklady /ostatní závazky bank/

M 3 = M 2 + vklady v zahraniční měně

M 4 = M 3 + vklady v nebankovních institucích /cenné papíry/

Pro kvantifikaci množství peněz v oběhu mají rovněž význam úvěrové agregáty, pro provádění měnové politiky jsou to zejména:

- celkový stav úvěrů od bank i nebankovních institucí (rozšířený);
- celkový stav úvěrů od bank nebankovním subjektům.

Devizová činnost zahrnuje operace centrální banky s devizovými rezervami, zahraničními úvěry a devizovou regulací. Devizové rezervy jsou fondem zahraničních aktiv k vyrovnání platební bilance, případně k realizaci devizových intervencí kurzu domácí měny.

Účelem devizové regulace je ochrana platební bilance státu a devizového hospodářství, obvyklé pravomoci centrální banky v devizovém hospodářství proto:

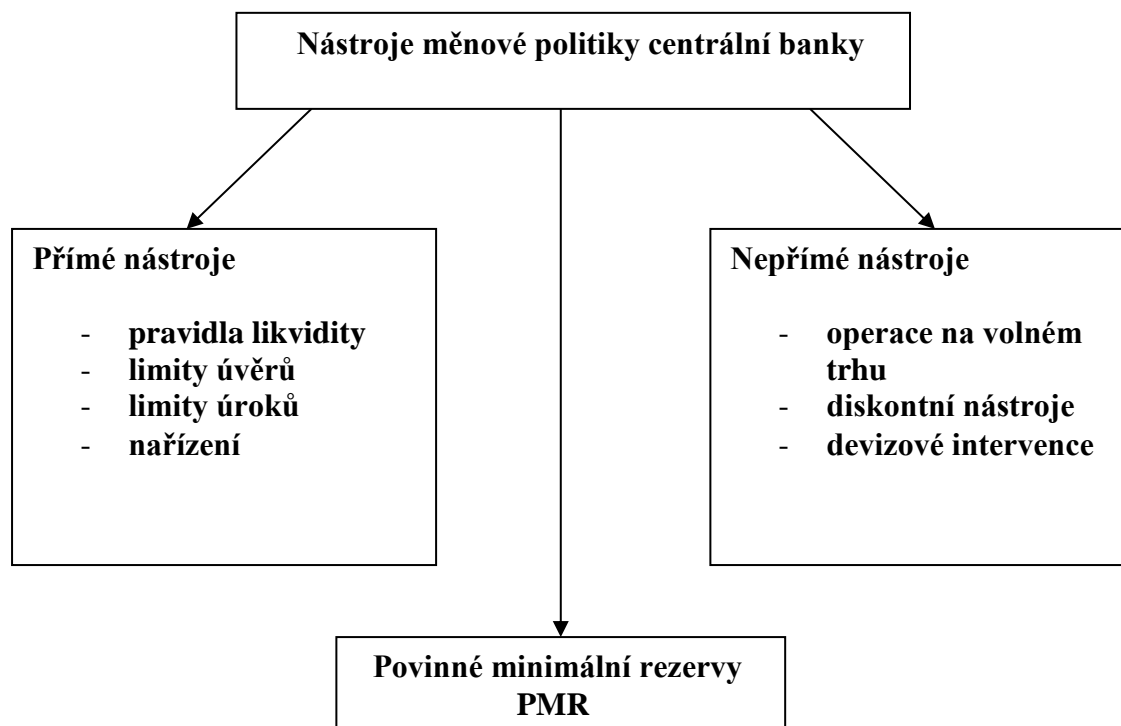
- stanoví režim kurzu domácí měny k cizím měnám po dohodě s vládou;
- vyhlašuje kurz domácí měny k cizím měnám;
- stanovuje cenu zlata v bankovních operacích;
- spravuje měnové rezervy ve zlatě a devizových prostředcích;
- obchoduje se zlatem a devizovými hodnotami s bankami;
- vydává cenné papíry znějící na cizí měnu;
- vydává devizové licence bankám, směnárnám, kasinům apod.

Devizová místa provádějící obchody s devizovými prostředky (v ČR) jsou banky s devizovou licenci, osoby s licenci pro devizové obchody, osoby s koncesí pro směnárny, osoby s jednotnou licenci v rámci EU.

Nástroje měnové politiky centrální banky

Nástroje měnové politiky lze v tržní ekonomice dělit podle řady kritérií podle četnosti nebo cílů použití, základní dělení zahrnuje nástroje nepřímé a přímé. Nepřímé nástroje působí svým rozsahem na celý bankovní systém se stejnými podmínkami pro všechny banky. Banky je využívají jako tržní, tedy nejsou povinně využívány. Neomezují tak samostatné rozhodování obchodních bank. Přímé nástroje dopadají přímo do činnosti obchodních bank, mohou být pro vybrané skupiny bank stanoveny diferencovaně. Ve své podstatě jsou účinnější než nástroje nepřímé, mohou však způsobit snahu bank o jejich obcházení.

Schéma č.3: Nástroje měnové politiky

Operace na volném trhu patří mezi neúčinnější nepřímé nástroje centrální banky, zahrnují nákupy nebo prodeje cenných papírů centrální bankou ve vztahu k obchodním bankám. Operace jsou charakterizovány jako permanentní a operativní. V České republice jsou aktuálně (rok 2012) prováděny operace na volném trhu centrální bankou s cílem usměrňování vývoje úrokových sazeb.

Hlavním měnovým nástrojem jsou repo operace, kdy centrální banka přejímá přebytečnou likviditu od obchodních bank formou tendrů 1x týdně (v pondělí) na 14 dnů, minimální objem operace je 300mil.CZK. Jako kolaterál (protihodnotu) předává bankám dohodnuté cenné papíry.

Diskontní nástroje jsou klasické operace měnové politiky historicky i v současné době. Jsou to úrokové sazby a další podmínky pro poskytování úvěrů (ukládání finančních prostředků) centrální bankou obchodním bankám s cílem ovlivňování úrovně úrokových sazeb na peněžním trhu.

Aktuálně v České republice (rok 2012) je to marginální zápůjční facilitu úročená lombardní úrokovou sazbou, je určena k doplnění nedostatku likvidity obchodní banky. Dále depozitní facilitu úročená diskontní úrokovou sazbou určená k uložení přebytečné likvidity obchodní banky u centrální banky přes noc.

Kurzové intervence jsou nástrojem centrální banky, jejichž cílem je regulace měnového kurzu domácí měny, mohou však být také příčinou pohybu krátkodobých úrokových sazeb a měnové báze (viz transmisní mechanismus měnové politiky).

Povinné minimální rezervy patří rovněž mezi klasické nástroje měnové politiky centrálních bank, jsou aktivy obchodních bank a pasivy centrální banky. V řadě zemí bylo od tohoto nástroje měnové politiky upuštěno vzhledem k jeho nízké účinnosti v oblasti měnové politiky.

Nástroj je charakterizován jako pravidla pro pohledávky povinně vytvářené obchodními bankami u centrální banky s cílem ovlivňování množství peněz v oběhu. V současné době obvykle slouží jako nástroj k regulaci likvidity bank zejména v oblasti platebního styku.

V České republice jsou aktuálně (v roce 2012) PMR stanoveny pro obchodní banky jako 2% z vkladů (do 2 let splatnosti), povinnost držet je na svém účtu u centrální banky, úročeny jsou dvoutýdenní repo sazbou (od roku 2001). Účinnost tohoto měnověpolitického nástroje je velmi nízká, centrální banka využívá uložené finanční prostředky jako prostředek k posílení likvidity bank v systému mezibankovního platebního styku.

V posledních letech, zejména v souvislosti s finanční světovou krizí, můžeme pozorovat tendence centrálních bank k využívání netradičních nástrojů měnové politiky s cílem oživení ekonomického růstu a omezení deflačních tlaků v ekonomice.

1) Kvantitativní uvolňování měnové politiky (quantitative easing) je zvláštním nástrojem měnové politiky centrálních bank k oživení ekonomiky. Jde o masivní nákup finančních aktiv centrální bankou od obchodních bank nebo jiných institucí s cílem navýšení množství peněz v oběhu (navýšení měnové báze). Odlišná politika od standardních nástrojů, nákupu státních dluhopisů s cílem snížení úrokových sazeb a úrokových nástrojů (expanzní politika). Důvodem využití je skutečnost selhání tradičních měnových nástrojů, úrokové sazby jsou velmi nízké nebo nulové. Kvantitativní uvolňování může vyvolat riziko akcelerace inflace a možnosti neúčinnosti tohoto nástroje a zpoždování kroků centrální banky v čase působení.

2) Využití záporné úrokové sazby stanovené centrální bankou neodpovídá klasickým finančním a ekonomickým teoriím. Jde o nástroj měnové politiky k omezení (zastavení) ukládání peněz bankami u centrální banky a vyvolání tlaku na banky k uvolňování peněz do ekonomiky. Tento tlak může být v rozporu s omezenou možností úvěrové expanze obchodních bank do ekonomiky vlivem krizových jevů ovlivňujících nedostatky bonitních subjektů (budoucích dlužníků) v ekonomice.

V situace kdy banka „platí za uložení peněz u centrální banky“, zatím nedošlo k situaci dopadu záporných úrokových sazeb do vkladů retailových klientů bank.

Vládní dluhopisy se záporným výnosem (např. Německo) omezují riziko investorů ještě větších ztrát z jiných instrumentů i možnost reálného zhodnocení investice pro investory vlivem deflace. Na finančním trhu je možno využívat povinnosti dodržet alokační strategii některými institucemi.

Tabulka č.1: Bilance centrální banky

Aktiva	Pasiva
Pokladní hotovost	Emise oběživa
Nakoupené cenné papíry	Povinné minimální rezervy bank
Úvěry poskytnuté domácím bankám	Dobrovolné rezervy bank
Úvěry poskytnuté státu	Vklady státu
Úvěry poskytnuté nebankovním subjektům	Vklady nebankovních subjektů
Úvěry poskytnuté zahraničním subjektům	Vklady zahraničních subjektů
Devizové rezervy a zlato	Kapitál
Majetkové účasti	Rezervní fondy
Hmotný a nehmotný majetek	Rezervy
Nakoupené vlastní cenné papíry	Emitované vlastní cenné papíry
Ostatní aktiva	Ostatní pasiva

Aktiva rozvahy centrální banky zobrazují způsoby emise peněz, pasiva zobrazují druhy peněz pod kontrolou centrální banky. Bilance centrální banky je přehledem o bilančních operacích centrální banky k určitému datu. Na straně pasiv je možno zjistit složení, výši a změny měnové báze oproti minulému období. Tvoří ji emise oběživa, povinné a dobrovolné rezervy obchodních bank u centrální banky.

Vazby mezi jednotlivými položkami bilance centrální banky a změnou měnové báze lze vyjádřit: Celková aktiva = Měnová báze + další pasiva.

Pro určení dopadu vazeb bilance a pohybu jednotlivých položek na měnovou bázi je nutné znát důvody změn příslušných položek bilance a rozlišovat operace v domácí a zahraniční měně. Např. operace zvýšení kapitálu centrální banky se odehraje na straně pasiv bilance snížením vkladů státu bez dopadu na měnovou bázi. Naopak poskytnutí úvěru domácím bankám zvýší povinné a dobrovolné rezervy bank doprovázené růstem měnové báze.

Operace centrální banky ovlivňující měnovou bázi a jejich dopad do peněžního oběhu jsou popsány v problematice transmisního mechanismu měnové politiky.

Klíčové pojmy

- Bilance.
- Centrální banka.
- Nástroje centrální banky.
- Aktiva.
- Pasiva.
- Repo.

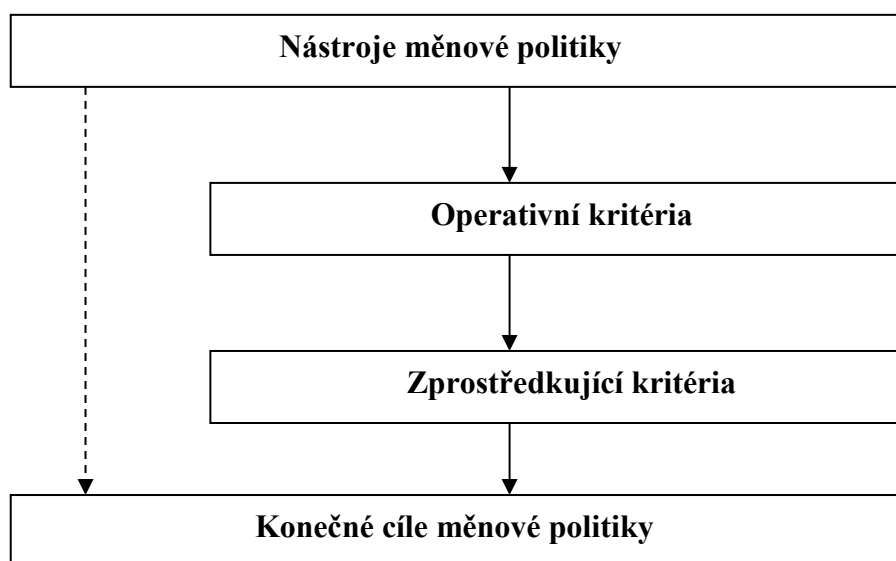
3 **Centrální banka, transmisní mechanismus měnové politiky, aktuální nástroje měnové politiky, Evropská centrální banka, Evropský systém centrálních bank**

Uskutečňování měnové politiky je v současných vyspělých tržních ekonomikách velmi složitou záležitostí. V peněžním oběhu se nacházejí hotovostní a zejména bezhotovostní peníze, na emisi peněz se podílejí i nebankovní instituce, dochází k prolínání ekonomik a finančních trhů a rozvoji technologií.

Pro uskutečňování měnové politiky využívají centrální banky svou samostatnost, své nástroje pro regulaci množství peněz v oběhu a opatření pro zvyšování kvality a množství informací nutných pro výkon měnové politiky.

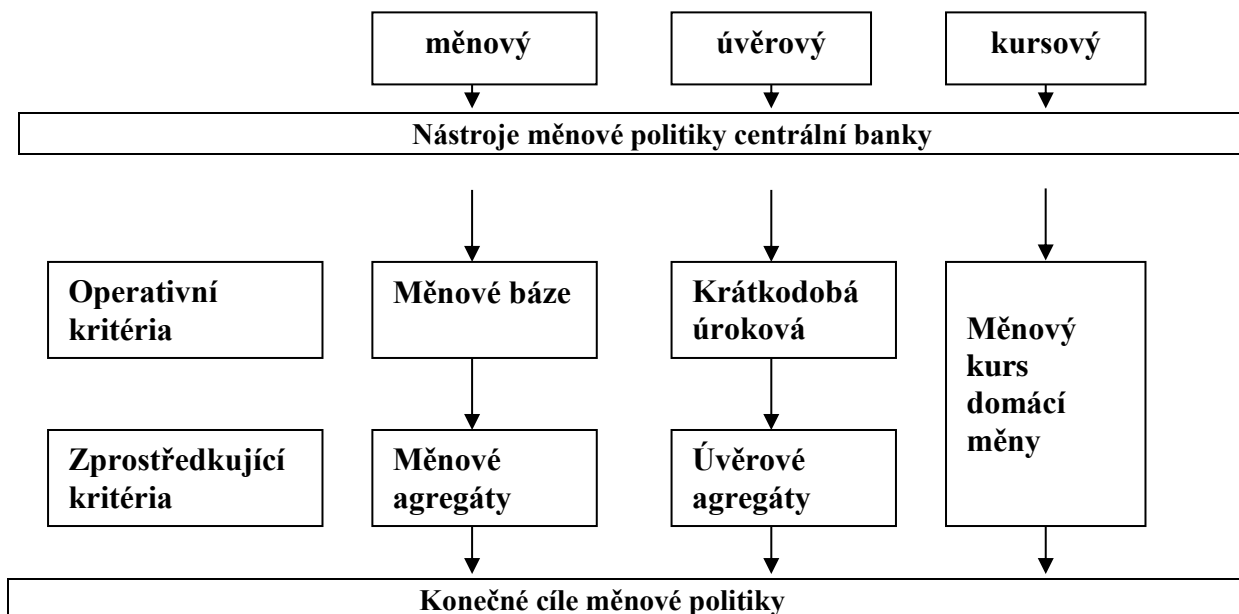
Transmisní mechanismus je označení pro proces výkonu měnové politiky, centrální banka dosahuje cíle měnové politiky nepřímo, tedy svými nástroji, zejména predikcí vazeb mezi operativními a zprostředkujícími kritérii transmisního mechanismu měnové politiky.

Schéma č.4: Nástroje měnové politiky

Podle rozlišení operativních a zprostředkujících kritérií označujeme tři základní transmisní mechanismy jako měnový, úvěrový a kursový transmisní mechanismus.

Schéma č.5: Transmisní mechanismus

Tabulka č.2: Příklady operaci Centrální banky

Příklady operací CB:	nákup CP od OB MB+	úrokové sazby CB+ úroky OB+	vlivy na kurs: -nabídka a poptávka
	prodej CP do OB MB-	úrokové sazby CB- úroky OB-	-úrokové sazby
	úvěr CB do OB MB+	nákup CP od OB úroky OB-	-kursové intervence
	nákup deviz od OB MB+	prodej CP do OB úroky OB+	CB

Měnový transmisní mechanismus je jeden z přístupů k provádění měnové politiky, podmínkami tohoto mechanismu je schopnost centrální banky ovlivnit svými nástroji vývoj měnové báze nebo jejích složek, stabilita vazeb mezi vývojem měnové báze a vývojem měnových agregátů a znalost vazeb mezi vývojem měnových agregátů a vývojem cenové hladiny nebo nominálního hrubého domácího produktu.

Vazby mezi měnovou bází a měnovými agregáty jsou poměrem příslušného měnového agregátu a měnové báze, případně jako poměr změn těchto veličin.

Poměr měnového agregátu a měnové báze se označuje termínem peněžní multiplikátor příslušného měnového agregátu ve statické podobě (M/MB).

Poměr změny měnového agregátu a změny měnové báze se označuje termínem peněžní multiplikátor příslušného měnového agregátu v dynamické podobě (přírůstek M/přírůstek MB).

Na příkladech operací centrální banky jsou znázorněny vazby ovlivňující pohyb měnové báze. Nákup cenných papírů od obchodních bank znamená příliv peněz do obchodních bank a růst měnové báze. Prodej cenných papírů centrální bankou obchodním bankám znamená odliv peněz z obchodních bank, tedy pokles měnové báze.

Poskytnutí úvěrů centrální bankou obchodním bankám znamená příliv peněz do bank a růst měnové báze, obdobně ovlivní měnovou bázi nákup deviz od obchodních bank centrální bankou.

Úvěrový transmisní mechanismus měnové politiky je založen na regulaci krátkodobé úrokové míry, centrální banka tak jejím prostřednictvím ovlivňuje úvěrové agregáty tj. celkový stav úvěrů od bank nebankovním subjektům (celkový stav úvěrů od bank i nebankovních institucí – rozšířené pojetí). Podmínkami tohoto mechanismu je schopnost centrální banky ovlivnit svými nástroji úroveň krátkodobé úrokové míry, znalost vazeb mezi krátkodobou úrokovou mírou a vývojem úvěrových agregátů a znalost vazeb mezi vývojem úvěrových agregátů a vývojem konečných cílů v podobě hrubého domácího produktu.

Uvedené příklady operací centrální banky v oblasti krátkodobých úrokových sazeb a jejich vliv na úrokové sazby obchodních bank a úvěrové agregáty. Vztahy mezi úvěrovými agregáty a krátkodobou úrokovou mírou však nelze, v podobě měnového transmisního mechanismu, kvantifikovat. Tyto vazby jsou sledovány pomocí modelů úrokové elasticity poptávky úvěrů, tedy změn úvěrových agregátů v závislosti na změnách krátkodobé úrokové míry. Z uvedeného příkladu je zřejmý vliv vazeb mezi jednotlivými kanály transmisního mechanismu. Operace měnového transmisního mechanismu ovlivňují mechanismus úvěrový, odliv a příliv peněz do obchodních bank rovněž ovlivňuje pohyb krátkodobých úrokových sazeb.

Kurový transmisní mechanismus měnové politiky se liší od měnového a úvěrového mechanismu využitím pouze jedné veličiny pro operativní a zprostředkující kritérium a tou je měnový kurs. Podmínkami tohoto mechanismu jsou tedy schopnost centrální banky ovlivnit měnový kurs a znalost vazeb mezi vývojem měnového kursu a vývojem cenové hladiny. Základními vlivy na pohyby měnového kursu jsou nabídka a poptávka po příslušné měně, úrokové diferenciály (rozdíly) mezi měnami a případné kursové intervence centrální banky. Měnový kurs je ovlivňován pohyby v ostatních kanálech transmisního mechanismu, jak je patrné z uvedených příkladů operací centrální banky.

Evropská centrální banka (The European Central Bank)

Evropská centrální banka byla založena společně s Evropským systémem centrálních bank k 1. 7. 1998 ve Frankfurtu nad Mohanem. Je pokračovatelem EMI (European Monetary Institute, ukončil činnost 1997), jehož posláním byla příprava a realizace přechodu zemí EU od národních měn na měnu euro. Odpovídá za provádění měnové politiky od 1. 1. 1999 v zemích se zavedenou měnou euro (eurozóna), má výlučné právo emise bankovek v eurozóně. Centrální banka je nezávislá na orgánech a institucích Evropské unie nebo vládách členských států.

Nezávislost Evropské centrální banky zahrnuje čtyři podmínky:

- institucionální nezávislost na orgánech Evropského společenství;
- osobní nezávislost představitelů centrální banky;
- funkční nezávislost, hlavním cílem je cenová stabilita;
- finanční nezávislost, vláda nesmí zasahovat do rozpočtu ECB a nesmí využívat banku k financování státních výdajů.

Hlavní orgány Evropské centrální banky:

Výkonná rada (Executive Board)

Výkonná rada se skládá z prezidenta ECB, viceprezidenta a čtyř dalších členů. Jejich funkční období je osmileté bez možnosti opakování. Členy Výkonné rady mohou být pouze státní příslušníci členských států EU. Agendou Výkonné rady je zodpovědnost za běžné záležitosti ECB. Sestavuje roční účetní uzávěrku ESCB, a to v souladu se zásadami stanovenými Radou guvernérů.

Rada guvernérů (Governing Council)

Rada guvernérů je hlavním rozhodovacím orgánem ECB. Skládá se z prezidenta a viceprezidenta ECB a guvernérů centrálních bank států eurozóny. Má výhradní právo

povolovat vydávání bankovek v EU. Podílí se na vytváření pravidel pro standardizaci operací prováděných národními centrálními bankami, schvaluje roční účetní uzávěrku ESCB.

Generální rada (General Council)

Generální rada byla zřízena dodatečně jako třetí rozhodovací orgán ECB. Je složena z prezidenta a viceprezidenta ECB a z guvernérů národních centrálních bank všech členských států EU. Generální radu lze považovat za rozhodovací orgán vytvořený na přechodnou dobu. Jakmile všechny členské státy EU zavedou euro, bude Generální rada rozpuštěna (převzala úkoly od EMI).

Prezident

Prezident ECB prosazuje měnovou politiku v souladu s instrukcemi a rozhodnutími Generální rady. Přípravuje zasedání Generální rady a předsedá Radě guvernérů, Výkonné radě i Generální radě ECB. Prezident je jmenován na 8 let bez možnosti opakování, aktuálně vykonává funkci Mario Draghi (od roku 2011).

Evropský systém centrálních bank (ESCB)

Evropský systém centrálních bank je jako ECB trvalou institucí, jež vznikla v závěrečné etapě měnové unie. Skládá se z ECB a z centrálních bank všech členských států EU. Na rozdíl od ECB a národních centrálních bank nemá ESCB právní subjektivitu. ESCB je řízen orgány Evropské centrální banky. Rozhodovacími orgány jsou Rada guvernérů a Výkonná rada, celý systém ESCB koordinuje Generální rada.

ESCB je postaven na několika principech:

- zajištění stability cen jako hlavního cíle;
- podpora základní ekonomické politiky EU;
- nedělitelnost měnové politiky;
- federalismus a subsidiarita;
- nezávislost a odpovědnost.

Hlavním cílem ESCB je cenová stabilita se vztahem na země, které zavedly euro jako svou měnu.

Dalšími hlavními úkoly jsou:

- řídit devizové obchody;
- držet a spravovat oficiální devizové rezervy zúčastněných států;
- podporovat hladké fungování platebních systémů;

- podílet se na programech kompetentních úřadů zaměřených na stabilitu finančního systému.

Eurosystém

Eurosystém se skládá z Evropské centrální banky a národních centrálních bank eurozóny (Česká národní banka tedy není součástí eurosystému a nebude jí do doby, než Česká republika zavede euro jako svou národní měnu). Eurosystém a ESCB budou fungovat paralelně do té doby, dokud všechny členské státy Evropské unie nezavedou euro.

Měnová politika ECB

Evropská centrální banka řídí jednotnou měnovou politiku eurosystému, tj. měnovou politiku ECB a národních centrálních bank států s převzatou měnou Euro. Hlavním cílem měnové politiky je cenová stabilita (nízká míra inflace, stabilita měny).

Cenová stabilita – meziroční zvýšení harmonizovaného indexu spotřebitelských cen (Harmonised Index of Consumer Prices – HICP) pod 2 % mimo krátkodobé výkyvy, je složen ze 62% z cen zboží a z 38% cen služeb.

ECB uplatňuje systém dvou pilířů při provádění měnové politiky:

I. pilíř – vazba mezi cenovou úrovní a množstvím peněz v ekonomice s využitím měnových agregátů /M3/ a vývojem úvěrů.

Měnový agregát M3 – orientačně stanovená hodnota ročního růstu kolem 4,5%, je tvořen strukturou přírůstků reálného HDP + přírůstek inflace a změnou rychlosti oběhu peněz.

II. pilíř – analýza dalších ekonomických a finančních jevů ovlivňujících vývoj cen, účinky nabídky a poptávky, nákladové tlaky na ceny zboží, služeb a pracovního trhu, vývoj finančních trhů /ceny aktiv/.

Klíčové pojmy

- Eurosystém.
- Evropská centrální banka.
- Měnová politika.
- Měnové agregáty.
- Úvěrový transmisní mechanismus.

4 Obchodní banka, základní funkce, kapitál obchodní banky, stabilita, likvidita, rozdělení obchodů obchodní banky, bilance obchodní banky

Obchodní banky jsou právnické osoby, založené jako akciové společnosti, přijímají vklady od veřejnosti, poskytují úvěry a mají licenci působit jako banka (zákon č.21/1992 Sb. o bankách).

Obchodní banka je podnikatel, finanční zprostředkovatel, obchoduje za účelem dosažení zisku. Alokuje peněžní prostředky od přebytkových k deficitním subjektům. V této činnosti využívá převážně cizí finanční zdroje a podstupuje řadu rizik.

Základní funkce obchodní banky:

- finanční zprostředkování, nejdůležitější instituce finančního zprostředkování;
- emise bezhotovostních peněz, banky emisi bezhotovostních peněz provádějí v podobě zápisů na bankovních účtech;
- provádění bezhotovostního platebního styku, banky vedou účty pro značný počet klientů, provádějí jejich vzájemné platby.

Tabulka č. 3: Bilance obchodní banky (zjednodušená základní struktura)

Aktiva	Pasiva
Pokladní hotovost	Závazky k bankám
Vklady u centrální banky	Závazky ke klientům (vklady)
Státní pokladniční poukázky a směnky	Závazky k emitovaným CP
Pohledávky za bankami	Rezervy
Úvěry klientům	Kapitál
Cenné papíry	Splacený základní kapitál
Majetkové účasti	Kapitálové fondy
Hmotný a nehmotný majetek	Rezervní fondy ze zisku
Pohledávky za akcionáři	Podřízený dluh (A a B)
	Nerozdělený zisk

Bilanci obchodní banky¹ tvoří na straně pasiv převážně obchody k získávání cizích zdrojů – **vkladů**, svěřených peněžních prostředků, které představují závazek vůči vkladateli na jejich

¹ ČNB: Opatření č.7/2007 Sb. o předkládání výkazů bankami a pobočkami zahraničních bank

výplatu.² Mohou být kombinovány se státním příspěvkem dle zákona č.96/93 Sb. o stavebním spoření ve stavebních spořitelnách.

Dalším instrumentem pro získání finančních zdrojů jsou **bankovní dluhopisy**³. Jejich vydávání se považuje za přijímání vkladů, pokud je vydávání hlavní činností emitenta, předmětem jeho podnikatelské činnosti je poskytování úvěrů a provádění dalších činností podle zákona č.21/1992 Sb. o bankách (§1, odst. 3). Cizí zdroje tvoří rovněž přijaté finanční zdroje od centrální banky a komerčních bank.

Kapitál⁴ obchodní banky je tvořen interními a externími zdroji, jeho základními funkcemi je financování aktiv, krytí neočekávaných ztrát, omezování aktivních obchodů pravidly obezřetného podnikání a vyjadřuje kapitálovou sílu banky.

Hlavní položkou aktiv bilance obchodních bank jsou poskytnuté **úvěry**, představující podle zákona o bankách poskytnuté peněžní prostředky v jakékoliv formě.

Další aktivní položkou obchodních bank jsou **cenné papíry**, dluhopisy a akcie s právem vlastníka podílet se na řízení společnosti, majetku a zisku podle zákona č.591/1992 Sb. o cenných papírech. Šeky a směnky jsou cenné papíry s náležitostmi a využitím zakotveném v zákoně č.191/1950 Sb. směnečném a šekovém.

Povinné **vklady u centrální banky** jsou součástí nástrojů měnové politiky v současné době ve výši 2% z průměrné výše vkladů do splatnosti dvou let.

Dobrovolné vklady u centrální banky jsou součástí operací na volném trhu mezi centrální bankou a obchodními bankami v současné době uskutečňované zejména repo operacemi, přejímáním přebytečné likvidity od bank a předáváním dohodnutých cenných papírů jako kolaterálu.

Pokladní hotovost tvoří bankovky a mince, spolu s dobrovolnými vklady u centrální banky jsou aktiva s nejvyšší likviditou.

Emise bezhotovostních peněz obchodními bankami

Ve vyspělých tržních ekonomikách obíhají hotovostní i bezhotovostní peníze. Emise hotovostních peněz je prováděna jediným subjektem-centrální bankou, bezhotovostní

² Zákon č. 21/1992 Sb. o bankách, §1, odst.2,a), zákon zpracovává směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/48/ES o činnosti úvěrových institucí, 2006/49/ES o kapitálové přiměřenosti, 94/19/ES o systémech pojištění vkladů a další

³ Zákon č.190/2004 Sb. o dluhopisech

⁴ ČNB: Vyhláška č.123/2007 Sb. o obezřetném podnikání bank, družstevních záložen a obchodníků s cennými papíry (§54, odst.1), vyhláška zpracovává směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/48/ES o činnosti úvěrových institucí.

peníze jsou emitovány centrální bankou (úvěry obchodním bankám) a obchodními bankami (úvěry nebankovním subjektům).

Emise bezhotovostních peněz obchodními bankami vyplývá z příjmu finančních prostředků na běžné účty a poskytování přímých úvěrů nebo úvěrů poskytnutých formou odkupu dluhových cenných papírů. Emise bezhotovostních peněz je spojena s multiplikací běžných vkladů nebankovních subjektů.

Uvedený příklad multiplikace běžných vkladů obchodní bankou vychází z předpokladů:
<ul style="list-style-type: none"> - banka vytváří povinné minimální rezervy u centrální banky ve výši 10% z běžných vkladů, - banka poskytuje úvěry nebankovním subjektům vždy v objemu přírůstku běžných vkladů snížených o povinné minimální rezervy u centrální banky, - klienti bank využívají zdroje z poskytnutých úvěrů na bezhotovostní úhrady jiným nebankovním subjektům, - objem poskytovaných úvěrů nepodléhá dalším omezujícím pravidlům.

Proces multiplikace běžných vkladů probíhá za uvedených podmínek, při příjmu běžného vkladu Kč 1.000,- takto:

V prvním kroku banky uloží povinné minimální rezervy u centrální banky ve výši 10% a ze zbytku zdrojů poskytne úvěr 900,-. Příjemce úvěru použije finanční zdroje na bezhotovostní převod jinému příjemci platby nebo je dočasně uloží jako vklad. V obou případech tak dojde k navýšení vkladů banky, což charakterizuje podstatu multiplikace běžných vkladů a emise bezhotovostních peněz.

V dalším kroku se situace opakuje s tím, že z přírůstku vkladů uloží banka povinné minimální rezervy u centrální banky ve výši 10% a zbývající finanční zdroje opět použije k poskytnutí nového úvěru. Proces multiplikace vkladů pokračuje bez ohledu na jeho průběh v jedné nebo více bankách, které do procesu vstoupily.

Aktiva		Pasiva	
PMR	100,-	vklad	1.000,-
úvěr	900,-		
celkem	1.000,-	celkem	1.000,-

PMR	190,-	vklad	1.000,-
úvěr	900,-	vklad	900,-
úvěr	810,-		
celkem	1.900,-	celkem	1.900,-

PMR	271,-	vklad	1.000,-
úvěr	900,-	vklad	900,-
úvěr	810,-	vklad	810,-
úvěr	729,-		
celkem	2.710,-	celkem	2.710,-

Celý proces multiplikace depozit může pokračovat za výše uvedených podmínek do doby, kdy se rezervy banky budou rovnat povinným minimálním rezervám (banka nebude mít žádné dobrovolné rezervy). Maximální celkové přírůstky bilančních položek (vklady, PMR, úvěry) potom vypočítáme pomocí součtu geometrických řad podle vzorce:

$$S = A / 1 - q$$

Kde:

A je první člen geometrické řady položky (1.000,- vklad, 100,- PMR, 900,- úvěr);

Q je kvocient, 1- podíl rezerv na běžných vkladech (při neexistenci dobrovolných rezerv),

$$\text{tedy } 1 - 0,1 = 0,9$$

Celkové přírůstky vkladů činí podle výpočtu $1.000,- / (1 - 0,9) = 10.000,-$ Kč., obdobným výpočtem vyjádříme i maximální přírůstky ostatních bilančních položek. (rezervy 1.000,- Kč, úvěry 9.000,- Kč).

V uvedeném příkladu je hodnota multiplikátoru běžných vkladů 1/ PMR (hodnota 10), v případě vytváření dobrovolných rezerv u centrální banky bankami bude hodnota multiplikátoru běžných vkladů klesat.

Jednotlivá podstupovaná rizika banky a pravidla pro jejich omezení jsou součástí pravidel obezřetného podnikání bank, družstevních záložen a obchodníků s cennými papíry⁵.

Úvěrové riziko je riziko nesplacení expozic dlužníkem z důvodů platební neschopnosti nebo nevěle dlužníka platit závazky vůči bance. Příčinami tohoto rizika jsou interní vlivy v rozhodovacím procesu banky nebo externí vlivy na rozhodování banky nezávislé. Inherentní riziko vyjadřuje výši ztráty pro banku při nesplacení závazku dlužníka.

Úrokové riziko je rizikem změn úrokových sazeb a jejich dopad na hospodaření (zisk) banky. Důležitá je shodnost proporce mezi citlivostí aktiv a pasiv na úroková rizika. Úroková rizika je možno řídit vhodnou skladbou struktury aktiv a pasiv z pohledu jejich citlivosti na úroková rizika nebo zajistit otevřené pozice pomocí termínových obchodů (swapy, forwardy, opce).

Riziko koncentrace je rizikem spojeným s angažovaností banky vznikajícím z koncentrace expozic⁶ vůči osobám, ekonomicky spjatým skupinám a odvětví.

Tržní riziko, riziko vlivem kolísání finančních trhů, představuje riziko úrokové, akciové, měnové a komoditní. Úrokové riziko je odrazem citlivosti úrokových sazeb na jejich pohyby u

⁵ ČNB: Vyhláška č.123/2007 Sb., povinnost vnitřní definice rizik pro banky a DZ (§ 26, odst.4.a), povinnost soustavně řídit tato rizika (§ 27, odst.1 a).

⁶ Aktivum nebo podrozvahová položka. ČNB: Vyhláška č.123/2007 Sb.(§2, odst.1 e)

produktů na aktivní i pasivní straně bilance. Akciové riziko vyjadřuje riziko kolísání ceny akcií označované jako u ostatních tržních rizik volatilita. Měnové riziko vyplývá ze změny měnových kurzů, jeho výše je ovlivňována měnovou strukturou aktiv a pasiv banky.

Operační riziko, je rizikem ztráty vlivem nedostatků nebo selhání vnitřních procesů banky, lidského faktoru, systémů nebo vlivem vnějších skutečností včetně rizika právního⁷.

Riziko likvidity je nutností schopnosti banky dostát svým závazkům, zejména vyplatit vklady, podstatou udržení likvidity je struktura splatnosti aktiv a pasiv a jejich lhůtní transformace.

Kapitálové riziko je spojeno s pojmem rizika nesolventnosti, neschopnost krytí závazků vlivem snížení tržní hodnoty aktiv. Dostatečná výše vlastního kapitálu by měla takovou situaci vyloučit.

Kapitál obchodní banky

Obchodní banka musí disponovat určitým kapitálem (kromě dalších finančních zdrojů) jako základním stabilním finančním zdrojem k financování aktivních obchodů. Kvantitativně lze kapitál obchodní banky vymezit jako rozdíl mezi výší aktiv a závazků (cizích zdrojů).

Externí tvorba kapitálu banky znamená jeho vytváření investory kupující emitované akcie banky.

Interní tvorba kapitálu banky znamená tvorbu kapitálu z vnitřních zdrojů vytvořeného zisku.

Základní funkce kapitálu obchodní banky:

- zdroj k financování aktivních obchodů obchodní banky;
- zdroj krytí neočekávaných ztrát z poklesu tržní hodnoty aktiv;
- ohraničení (regulace) bilančních a mimobilančních obchodů banky;
- ukazatel kapitálové síly banky.

⁷ ČNB: Vyhláška č.123/2007 Sb.(§ 2, odst.3.g)

Kapitál obchodní banky podle mezinárodních standardů (struktura):

(BASEL II)

<u>Tier 1: původní kapitál</u>	splacený základní kapitál emisní ažio (ážiové fondy-rozdíl mezi nominální a tržní hodnotou) povinné rezervní fondy ostatní fondy ze zisku nerozdělený zisk zisk za běžné období
<u>Tier 2: dodatkový kapitál</u>	pořízený dluh A (splatnost min.5 let) (formou úvěru, vkladu, dluhopisu) rezervy k expozicím banky
<u>Tier 3: kapitál na krytí tržního rizika</u>	podřízený dluh B (splatnost 2 roky) (rizika měnová, komoditní, poziční)

Minus odečitatelné položky - kapitálové investice nad 10 % kapitálu a nedostatečně kryté očekávané ztráty.

$$\underline{\text{Tier 2 + Tier 3} < \text{nebo} = \text{Tier 1}}$$

Kapitálová přiměřenost obchodní banky a její stabilita

Pravidla obchodních bank směřující ke stabilitě bank a omezení podstupovaných rizik prošla dlouholetým vývojem nazírání na jejich specifikaci. Původní model kapitálové přiměřenosti sestavený v polovině minulého století neobsahoval vlastní rizikovost expozic obchodní banky, vyjadřoval pouze podíl kapitálu banky a bankovních aktiv. Byl vyjádřen vztahem podílu kapitálu a celkových aktiv.

$$\text{Kapitálová přiměřenost} = \text{Kapitál/Aktiva}$$

Přibývajícím aktivitám bank na finančním trhu a zvyšování podílu cenných papírů na bankovních aktivech změnil přístup ke kapitálové přiměřenosti z pohledu rizik. Kapitálová přiměřenost byla definována jako poměr kapitálu k rizikovým aktivům, případně k sekundárním aktivům zajišťujícím primární aktiva a úvěrovým ekvivalentům podrozvahových položek.

V sedmdesátých letech minulého století byla vlivem dalších úpadků obchodních bank rozšířena pozornost omezování podstupovaných rizik a jejich řízení jako základního požadavku stability obchodních bank. Byla vytvořena specializovaná instituce zabývající se dohledem podnikání obchodních bank a celosvětovou harmonizací pravidel pro omezování rizik – Basilejský výbor bankovního dohledu (BCBS - Basel Committee of Banking Supervision, 1974).

Regulační směrnice tohoto výboru vydaná v osmdesátých letech minulého století po dohodě zemí G10⁸ (Basel capital accord) byla důležitým prvkem mezinárodní harmonizace dohledu a stability obchodních bank (BASEL I).⁹

Kapitálová přiměřenost determinovala minimální výši kapitálu v hodnotě 8% a stala se světovým uznávaným standardem. Definovala kapitálovou přiměřenost jako poměr (Cooke ratio) kapitálu (Tier1 a Tier2) a součtu rizikově vážených aktiv (RVA) a úvěrových ekvivalentů mimobilančních položek (ÚEMBP)¹⁰.

$$\text{Kapitálová přiměřenost} = (\text{Tier 1} + \text{Tier 2}) / (\text{RVA} + \text{ÚEMBP})$$

V devadesátých letech bylo pravidlo kapitálové přiměřenosti rozšířeno o požadavky krytí podstupovaných tržních rizik propočítávaných podle vlastních modelů bank a další možnosti měření úvěrového rizika.

Iniciativu inovace a realizace dlouhodobého projektu BASEL II¹¹ ovlivnily procesy globalizace, internacionalizace, rozvoj technologií, možnosti levnějších a rychlejších transakcí, rozšiřování bankovních produktů, finanční deriváty, securitizace a potřeba zvýšení stability bank začleněním těchto rizik do kapitálové přiměřenosti obchodních bank.

Základní pilíře systému pravidel BASEL II pro obchodní banky

Reforma pravidel kapitálové přiměřenosti s cílem zvýšení citlivosti k rizikům banky, je postavena na systému kapitálových požadavků k podstupovaným rizikům bankou, (požadavek k úvěrovému, tržnímu a operačnímu riziku).

⁸ Nejvyspělejší země světa, Německo, Francie, Itálie, Anglie, Holandsko, Belgie, Švédsko, Japonsko, Kanada, USA a Švýcarsko jako nečlen MMF

⁹ Basilejský výbor bankovního dohledu: *Capital Adequacy Directive*. 1986.

¹⁰ Revenda, Z. *Centrální bankovnictví*. Praha: Management Press, 1999. 741 s.

¹¹ Basilejský výbor bankovního dohledu: *New Basel Capital Accord*. 2004.

Od roku 2008 zavedeno v EU jako direktiva – CRD Capital Requirements Directive.

Pilíř I	Pilíř II	Pilíř III
Kvantitativní požadavky Kapitálové požadavky Požadovaný kapitál Standards EU Interní modely Pravidla angažovanosti	Principy efektivního dohledu Pravidla udržování kapitálové úrovně Vnitřní monitoring a kontrola Prevence rizika	Tržní disciplína Povinné zveřejňování informací Informace pro účastníky trhu Rizikový profil Metody měření rizik

Implantace BASEL II do finančního systému České republiky zákonem č. 120/2007 Sb. o změně zákonů v souvislosti s BASEL II platným pro obchodní banky, spořitelni a úvěrní družstva a obchodníky s CP (upravuje zákon č.21/1992 Sb. o bankách).

Dále vyhláškou ČNB č.123/2007 Sb. o pravidlech obezřetného podnikání obchodních bank, spořitelních a úvěrních družstev a obchodníků s CP.

Pravidla stanoví povinnost vnitřní kontroly uvedeným finančním institucím a dodržování kapitálové přiměřenosti pro tyto instituce, upravuje principy standardního a speciálního výpočtu kapitálových požadavků.

Kapitálový požadavek – je vymezen jako požadované krytí podstupovaného rizika kapitálem.

Splnění kapitálové přiměřenosti je definováno jako výše kapitálu minimálně odpovídající výši součtu kapitálových požadavků k rizikům úvěrovému, tržnímu a operačnímu (na individuálním nebo konsolidovaném základě).

Hodnota kapitálové přiměřenosti (v%) = kapitál / součet kapitálových požadavků x 8%.

Výpočet jednotlivých kapitálových požadavků:

Kapitálový požadavek k úvěrovému riziku

Hodnota expozice x riziková váha = rizikově vážená expozice x 8% = kapitálový požadavek k úvěrovému riziku.

Standardizovaný přístup k výpočtu kapitálového požadavku pro banky využívá hodnot úvěrovaných subjektů získaných od zapsaných ratingových agentur ČNB pro úvěrová hodnocení (riziková váha je stanovena v rozpětí 0 – 150% expozice podle ratingu firmy, země, instituce).

IRB (Internal Rating Banking) přístup využívaný se souhlasem orgánu dohledu (ČNB):

Riziková váha = pravděpodobnost defaultu x LGD (Loss Given Default je očekávaná angažovanost v době defaultu x míra výtěžnosti ze zajištění).

Zajištění expozice majetkové: zpeněžení nebo přivlastnění kolaterálu (protihodnoty) nebo rozdíl mezi expozicí a pohledávkou protistrany (vkladu).

Zajištění expozice osobní: závazek třetí osoby.

Kapitálový požadavek k tržnímu riziku

Úrokové riziko:

Hodnota úrokové pozice x koeficient 0 – 12 % = kapitálový požadavek.

Koeficient je stanoven podle délky splatnosti expozice, dlouhá splatnost zvyšuje koeficient.

Akciové riziko

Součet hodnot akciových pozic x 0,08 = součet kapitálových požadavků k akciovému riziku.

Měnové riziko

Z celkové měnové pozice /krátká, dlouhá/ vyšší než 2 % kapitálu banky je stanoven měnový kapitálový požadavek ve výši 0,08 (8 %) z měnové pozice.

Kapitálový požadavek k operačnímu riziku

Je vymezeno jako riziko ztráty vlivem selhání lidského faktoru, systémů banky, porušení právních předpisů apod.

Výpočet se provádí jako průměr tří kapitálových požadavků:

3 roční hrubé tržby z bankovní činnosti x Beta faktor / 3 = kapitálový požadavek k operačnímu riziku.

Beta faktor = hodnota 12 – 18 % podle oblastí činností banky ke kterým je přiřazován (např. financování corporate, retail, platební operace).

Přístupy pro výpočet kapitálového požadavku operačního rizika:

BIA / Basic Indicator Approach/ - přístup základního ukazatele, kapitálový požadavek je roven 15 % z 3letého průměru čistého výnosu banky, případná ztráta omezí počet kladných hodnot.

BIA – standardizovaný přístup, využívá rizikových vah Beta faktoru v rozmezí 12 – 18 % podle použité oblasti činnosti banky.

ASA – alternativní standardizovaný přístup k výpočtu kapitálového požadavku k operačnímu riziku, využívá se, pokud v bance převládá z 90 % v linii určitý druh podnikání (retail, podnikové bankovníctví). V tomto případě se využívá alternativního ukazatele, 3letého průměru úvěrových pozic a násobených koeficientem 0,035 těchto úvěrových pozic.

AMA – Advanced Measurement Approaches, možnost využití vlastních modelů banky mimo standardní postupy, schvaluje regulátor, vede obvykle k přesnější kvantifikaci rizik. Podmínky schválení tohoto systému výpočtu příslušné banky jsou kvalitativní, systém řízení rizik, dokumentace rizika, vnitřní informace a kvantitativní, systémy měření rizika, analýza, data, závislosti rizik.

Banka splňuje kapitálovou přiměřenost, pokud vlastní kapitál je větší nebo roven součtu kapitálových požadavků k úvěrovému, tržnímu a operačnímu riziku (BASEL II).

Kapitálové požadavky odpovídají výpočtu na individuálním nebo konsolidovaném základě pokud je banka součástí konsolidovaného celku.

Novela celosvětové normy o kapitálové přiměřenosti bank a jejich likviditě vydaná Basilejským výborem pro bankovní dohled, označovaná jako **BASEL III** byla vydána v září roku 2010 na zasedání zástupců centrálních bank a regulátorů. Cílem reformy struktury kapitálu a výše kapitálových poměrů bankovního základního kapitálu je posílení standardů stanovení kapitálových požadavků ke krytí podstupovaných rizik, zavádí nové regulační požadavky na pravidla bankovní likvidity a rizikovitosti aktiv.

Regulační požadavky směřující k posílení globální likvidity a stability zahrnují:

- Tier 1 kapitál, převaha běžných akcií a nerozděleného zisku z minulých let;
- navýšení bankovního kapitálu a přenos větší odpovědnosti za případné ztráty bank na jejich akcionáře;
- vytvoření ochranného kapitálového polštáře ve výši 2,5 % nad regulační minimum k pokrytí ztrát banky, naplnění polštáře ovlivní výplaty dividend a bonusů;
- vytvoření proticyklického kapitálového polštáře v hodnotě 0 až 2,5 % využívaný regulátorem ke zvýšení kapitálového poměru v průběhu ekonomických cyklů;
- Leverage Ratio, alternativa kapitálové přiměřenosti, poměr kapitálu a celkových expozic, minimálně 3 %;

- Net Stable Funding Ratio (NSFR), pravidlo likvidity, poměr stabilních a použitelných zdrojů oproti aktivům 100%;
- Liquidity Coverage Ratio, schopnost banky minimálně 30 dnů trvale plnit své závazky;
- oproti individuální možnosti navyšování kapitálového poměru regulátorem v BASEL II, se postupné navyšování v BASEL III týká všech bank.

Basilejský výbor pro bankovní dohled (BCBS) a Rada pro finanční stabilitu (FSC) v závěrečném hodnocení v měsíci prosinci 2010 potvrdila přechod na novelizované standardy hodnot bankovního kapitálu v průběhu následujících osmi let a konstatovala soulad těchto kroků s předpokládaným globálním ekonomickým vývojem.

Struktura kapitálu obchodní banky pro výpočet kapitálové přiměřenosti v BASEL III

Anticyklický kapitálový polštář 0 – 2,5%
(společně s dodatkovým kapitálem max. 4%)
(jeho výše v pravomoci regulatorních institucí)

Ochranný kapitálový polštář 2,5 %
(společně s kmenovým kapitálem 7%)

10,5% z RVA
(BASEL III)

8% z RVA

Tier 1 celkový kapitál min. 6% z RVA	Kmenové akcie banky Emisní ážio z akcií Nerozdělený zisk	Kmenový kapitál	4,5% z RVA
	Instrumenty emitované bankou Emisní ážio z instrumentů	Dodatkový kapitál	1,5% z RVA
Tier 2	Instrumenty emitované bankou Emisní ážio z instrumentů		2 % z RVA

RVA – rizikově vážená aktiva banky

Pravidly BASEL III byl zrušen Tier 3 kapitálu využívaný v BASEL II.

Tier 1 rovněž zahrnuje povinné rezervní fondy a rezervní fondy ze zisku, zahrnuté instrumenty emitované bankou musí být splacené, podřízené a bez splatnosti, o splatnosti musí banka rozhodnout pět let před jejich odkupem.

Tier 2 rovněž zahrnuje rezervy na krytí aktiv (RVA), zahrnuté instrumenty emitované bankou musí být splacené, podřízené a se splatností minimálně pět let.

Předpoklad přijetí závazků kapitálového rámce BASEL III státy skupiny G20¹² byl konec roku 2011, plná implementace metodické novely bude dokončena v roce 2019.

Tabulka č.4: Hodnoty novely kapitálového rámce BASEL III

Rok	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Minimum Tier 1	4,5 %	5,5%	6,0%	6,0%	6,0%	6,0%	6,0%
Minimum Total Cap	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%
Ochranný polštář				0,625%	1,25%	1,875%	2,50%
Kapitál celkem	8,0%	8,0%	8,0%	8,625%	9,25%	9,875%	10,50%

Cílem regulačních pravidel BASEL III je posílení odolnosti bankovního systému jako základu ekonomického růstu. Od tohoto systému se očekává zlepšení kvality kapitálu, pozitivní úloha likvidního polštáře a redukce nestabilních struktur financování. Nový přístup k regulaci obchodních bank však nezaručuje zabránění možností vzniku dalších krizí, případné negativní důsledky uplatnění pravidel by mělo omezit přechodové období pro jejich plné uplatnění.

Přiměřenost likvidity obchodní banky chápeme jako schopnost banky dostát svým závazkům.

Podstatou existence žádoucí likvidity je optimální struktura mezi aktivy a pasivy bilance banky a mezi aktivy navzájem z pohledu jejich likvidity (struktura časových pásem aktiv a pasiv). Kapitálová přiměřenost zahrnující váhy rizikovosti aktiv je součástí pravidel likvidity.

Portfolio obchodní banky

Portfolio obchodní banky zahrnuje obchodní a investiční portfolio (vyhláška č.127/2007 Sb.).

Bankovní aktiva, závazky a podrozvahové položky se označují jako nástroje.

Obchodní portfolio banky zahrnuje nástroje k obchodování v krátkém období, využití cenových rozdílů mezi kupní a prodejní cenou nebo nástroje pro zajištění jiných nástrojů obchodního portfolia.

Investiční portfolio banky zahrnuje nástroje nezařazené do obchodního portfolia banky.

Angažovanost bankovního investičního portfolia vůči jedné osobě nebo ekonomicky spjaté skupině osob je stanoveno:

- max. do 25 % vlastního kapitálu banky;
- max. do 20 % vlastního kapitálu banky ve skupině, kde bank je členem skupiny.

¹² Skupina 19 nejvyspělejších států světa a Evropské unie (pozn. autor)

Velká angažovanost investičního portfolia banky je angažovanost banky vůči jedné osobě nebo ekonomicky spjaté skupině osob s 10 % a vyšší hodnotou vlastního kapitálu banky.

Součet velkých angažovaností banky nesmí přesáhnout 800 % vlastního kapitálu banky.

Klíčové pojmy

- BASEL.
- Kapitál.
- Portfolio.
- Požadavky.
- Přiměřenost
- Tier.

5 Obchodní banky, úvěrový proces, bonita klientů, finanční a nefinanční ukazatelé

5.1 Obchodní banky

Obchodní – komerční banky, jsou podnikatelskými subjekty, které:

- mají formu akciové společnosti se sídlem v České republice;
- přijímají vklady od veřejnosti;
- poskytují úvěry;
- k výkonu činností podle písmen a) a b) mají bankovní licenci (dále jen „licence“)¹³.

Banka může, kromě činností uvedených v odstavci 1 písm. a) a b), vykonávat tyto další činnosti, má-li je povoleny v jí udělené licenci:

- investování do cenných papírů na vlastní účet;
- finanční pronájem (finanční leasing);
- platební styk a zúčtování;
- vydávání a správu platebních prostředků, například platebních karet a cestovních šeků;
- poskytování záruk;
- otvírání akreditivů;
- obstarávání inkasa;
- poskytování investičních služeb podle zvláštního právního předpisu, s tím, že se v licenci uvede, které hlavní investiční služby a činnosti a doplňkové investiční služby je banka oprávněna poskytovat a ve vztahu ke kterým investičním nástrojům podle zvláštního právního předpisu;
- finanční makléřství;
- výkon funkce depozitáře;
- směnárenskou činnost;
- poskytování bankovních informací;
- obchodování na vlastní účet nebo na účet klienta s devizovými hodnotami a se zlatem;
- pronájem bezpečnostních schránek;
- činnosti, které přímo souvisejí s činnostmi uvedenými v písmenech a) až n) a v odstavci 1¹⁴.

¹³ Zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, v platném znění

¹⁴ Tamtéž

Dle typu činností, na které se banky zaměřují, můžeme banky dělit na hypoteční, investiční, záruční, komunální apod. Minimální výše základního kapitálu banky činí 500 000 000 Kč. Obchodní banky podléhají regulaci ze strany centrální banky, případně jiného regulátora.

Banka je podnikatelským subjektem a jejím cílem je tvorba zisku. Podle druhu výnosů, kterých banka docílí, lze všechny zákonem uvedené bankovní činnosti rozdělit na tři základní činnosti, podle druhů výnosů:

- aktivní a pasivní úvěrové obchody (tj. přijímání vkladů a poskytování úvěrů) banka využívá úrokovou marži.
- bilančně neutrální obchody (tj. při platební styk, investičním poradenství, nákupu a prodeji cenných papírů na účet klienta a při poradenství v nejširším slova smyslu) banka získává výnos z poplatků.
- obchody na vlastní účet (tj. nákupu a prodeji cenných papírů, devizové obchody, obchody s vzácnými kovy a emisních obchody) banka získává neúrokové výnosy.

Komerční banky spolu s centrálními bankami vytváří v tržním prostředí bankovní soustavu, která je důležitou součástí finančního a ekonomického systému. Mezi základní funkce obchodních bank patří **zprostředkování na finančním trhu**, tzn. že svou činností umožňují přesun kapitálu od přebytkových subjektů k deficitním, a to pomocí základních finančních nástrojů vkladů a úvěrů.

Další funkcí bank je **zajišťování platebního styku**, která zajišťuje čím dál vyšší rychlost a plynulost směny. Třetí funkcí je **emise bezhotovostních peněz**, která na principu multiplikace depozit zvyšuje objem peněz ekonomice. Tato funkce vytváří podnět k regulaci bankovního trhu, neboť neřízená emise bezhotovostních peněz má závažné dopady na fungování ekonomiky (cenovou stabilitu, míru inflace, kursovou stabilitu domácí měny, úroků apod.). Banky poskytují další služby a činnosti, jako např. správa finančních aktiv a portfolií cenných papírů, poradenství a služby při vstup na trh s cennými papíry (emise vlastních CP), fúze, akvizice apod. Mezi další bankovní činnosti lze řadit vydávání platebních prostředků, finanční leasing, směnářská činnost, termínované obchody apod.

5.2 Úvěrový proces

Úvěrový proces můžeme rozložit na několik na sebe navazujících činností:

- počáteční komunikace s klientem a podání žádosti o úvěr;
- rozhovor s klientem a sběr informací z různých oblastí;

- hodnocení klienta a úvěrového návrhu (úvěrová analýza);
- stanovení detailních podmínek úvěrového návrhu;
- odsouhlasení a podpis úvěrové smlouvy;
- čerpání úvěru;
- sledování a monitorování úvěru;
- přijetí určitých opatření v případě změny situace či nastalých problémů.

Úvěrový proces oficiálně začíná podanou žádostí o úvěr, musí mu však předcházet vlastní klientova analýza (bez ohledu na to jestli se jedná o fyzické nebo právnické osoby):

- potřebují úvěr;
- jaká je nezbytná výše úvěru;
- jsem schopen jej splácet;
- co mohu bance nabídnout jako zajištění pokud je bude vyžadovat;
- co bude následovat v případě, že nemohu úvěr splácet.

Ve vlastním úvěrovém procesu projedná klient s bankou své představy a požadavky na poskytnutí úvěru, zejména jeho výši, představu o výši splátek či době splácení, účel úvěru, měnu úvěru, apod.

U fyzických osob jsou to zejména:

- základní osobní údaje;
- údaje z registru dlužníků (např. Solus);
- údaje o domácnosti;
- zaměstnání;
- zaměstnavateli.

U právnických osob jsou to zejména:

- informace o podniku;
- vlastnicích;
- managementu;
- základní finanční výkazy za několik minulých let;
- dřívější zkušenost samotné banky s klientem;
- ratingové ohodnocení;

Banky si poskytnuté informace ověřují a současně vyhledávají další informace v jiných zdrojích. Těmito zdroji mohou být internet, úvěrové a jiné registry klientských informací¹⁵, případně informace z médií a od třetích subjektů.

Po získání potřebných dat a informací pracovník banky vyhodnotí situaci klienta a určí míru důvěryhodnosti a úvěruhodnosti klienta. Toto hodnocení je na základě bankou sestavených hodnotících modely obsahující kvantitativní i kvalitativní kritéria, která jsou na posouzení pracovníka banky. Výstupem modelu je ve většině případů bonita klienta, určující pravděpodobnost selhání klienta během trvání smluvního vztahu. Kromě toho pracovník banky posoudí žádost o úvěr i z hlediska banky, její politiky, jejích úvěrových limitů, atd. Na hodnocení se může podílet i více pracovníků banky, což má za funkci ověřit správnost hodnocení a ohodnotit klienta co nejobjektivněji. Pokud je výsledek hodnocení negativní pracovník banky žádost o úvěr odmítne. V případě negativního výsledku vlivem úvěrového návrhu může pracovník banky klientovi navrhnout změnu úvěrové žádosti a začít celý proces od začátku.

Pokud je proces hodnocení klienta pozitivní je jeho výsledkem úvěrový návrh, postoupený ke schválení, ve kterém jsou stanoveny všechny potřebné podmínky:

- informace o smluvních stranách;
- typ úvěrového produktu;
- výše úvěru;
- cenové podmínky (úrok a další poplatky);
- způsob čerpání;
- zajištění a ručení;
- monitorování úvěru;
- výše a termíny splátek;
- postup při vymáhání pohledávky za klientem v případě nesplacení úvěru.

5.3 Finanční a nefinanční ukazatelé

Hodnocení klientů má svůj vývoj. Na počátku byl vztah mezi věřitelem a dlužníkem na bázi přímého financování a fundamentální analýzy (důvěrného vztahu, věřitel dlužníka znal, znal jeho plány s danými prostředky a důvěřoval mu). Věřitelský vztah na této bázi se většinou

¹⁵ Zejména se jedná o Obchodní rejstřík, trestní rejstřík, bankovní a nebankovní registr klientských informací (CBCB – Czech Banking Credit Bureau (údaje o fyzických osobách občanech), LLCB – Leasing and Loan Credit Bureau), centrální registr úvěrů (údaje o právnických osobách a fyzických osobách podnikatelech), atd.

označuje jako přímé financování. V současné době je snaha o oživení této formy financování prostřednictvím P2P (přímé financování prostřednictvím nejrůznějších internetových platforem).

V současné době již není možné, aby každý potenciální dlužník však našel „svého“ věřitele. Odrazem toho jsou polopřímé (prostřednictvím zprostředkovatele) a nepřímé financování (finanční instituce – banka shromažďuje finanční prostředky a následně je půjčuje).

V obou formách jak polopřímé, tak nepřímé je věřitel vždy v postavení, kdy má o dlužníkovi pouze omezené informace. V polopřímém i nepřímém vztahu financování vystupuje v pozici věřitele prvotního dlužníka osoba, která má o dlužníkovi jen omezené informace a je proto nezbytné dlužníka nějakým způsobem otestovat (tzv. oskróvat, určit bonitu, rating).

V historii tedy začaly vznikat různé modely, které měly jednoduchým způsobem určit, zda dlužník má předpoklady úvěr splácet.

Klíčové pojmy

- dlužník.
- Věřitel.
- Úvěr.
- Zajištění
- Financování
- Banka
- Činnosti obchodní banky

6 Druhy úvěrů obchodních bank, podstata, využití projektové financování

Bankovní financování je součástí financování většiny firem a přináší jim řadu výhod. Největší z nich je jeho flexibilita a možnost přizpůsobit strukturu produktu co do maturity a splatnosti přímo strategii firmy. Většina firem si v rámci plánovacího procesu vypracovává finanční plány, ve kterých na základě firemní strategie stanoví požadavky na financování. V těchto plánech je potřeba přesně určit konkrétní potřeby týkající se typu, velikosti a splatnosti požadovaných nástrojů, v závislosti na očekávaných finančních tocích. Tyto finanční plány jsou pak podkladem pro vyjednávání o podobě a podmínkách konkrétního nástroje¹⁶.

Nesporným pozitivem je také to, že sjednání nástrojů bankovního financování nebývá nijak časově náročné, a je tak možné získat peněžní prostředky poměrně rychle. Nicméně se jedná spíše o krátkodobý zdroj financování, protože splatnost se s výjimkou projektového financování pohybuje maximálně do pěti až sedmi let. Další nevýhodou je složitost smluvních podmínek zejména ve srovnání se smluvními podmínkami u dluhopisů. Banky také vyžadují, aby v případě, že chce společnost provádět zásadní restrukturalizaci, nakládat s některými aktivy nebo při provádění určitých transakcí, si vyžádala její souhlas, což může společnosti dost komplikovat život¹⁷.

Banky jsou pochopitelně při poskytování úvěrů velice opatrné a vždy vyžadují po klientech minimálně finanční výkazy, na základě kterých pak provádí analýzu bonity klienta. Podrobně je zkoumána nejen bonita klienta, ale i bonita ekonomický a jinak spjatých skupin. Zajímá je zejména historie klienta a jeho obchodů a z tohoto důvodu má určitou výhodu při žádosti o úvěr firma, která je současným klientem banky. Banka má totiž dobrý přehled o veškerých pohybech na jeho účtu a může si tak vytvořit lepší představu o jeho možnostech a schopnosti dostát závazkům. Obecně je však proces bankou prováděné analýzy rychlejší a méně nákladný než u ratingového hodnocení.

Pro banku úvěrové produkty představují nejvýznamnější aktivum a také hlavní část příjmů. Největší část z nich tvoří zejména obchodní a podnikatelské úvěry. Pro účely Cash Managementu a jeho analýzy není nutné se věnovat dalším produktům aktivní strany

¹⁶ COOPER, R.: *Corporate Treasury and Cash Management*, Palgrave Macmillan 2004, New York, 416 s., ISBN 978-1-4039-1623-5, s. 77-91.

¹⁷ COOPER, R.: *Corporate Treasury and Cash Management*, Palgrave Macmillan 2004, New York, 416 s., ISBN 978-1-4039-1623-5, s. 77-91.

bankovní bilance, které nevstupují do Cash Managementu (např. úvěry a půjčky poskytnuté jiným bankám, nakoupené cenné papíry, obchody na vlastní účet banky apod.).

Úvěrové produkty jsou sice rizikové a poměrně málo likvidní, to se ale také odráží v jejich výnosnosti, především ve výši úrokových sazeb, které jsou ovlivňovány bonitou klienta, jejíž hodnocení banka provádí na základě analýzy finančních výkazů a dosavadních výsledků podnikání.¹⁸ Vzhledem k rizikovosti tohoto typu aktiv je činnost bank regulována ze strany ČNB a směrnicemi Evropské unie, a to zejména pravidly úvěrové angažovanosti a kapitálové přiměřenosti bank¹⁹.

Z pohledu bankovnictví rozlišujeme dva základní druhy produktů, a to pro banku nezávazné nástroje (nekomitované) a nástroje závazné (komitované).

Nezávazný nástroj nezakládá bance povinnost poskytnout finanční prostředky. Banka se tedy může rozhodovat dle konkrétní situace, zda finance poskytne či ne. Peněžní prostředky bývají poskytnuty krátkodobě, většinou se splatností do 6 měsíců. Úroková míra bývá sjednána vždy při čerpání prostředků a nebývá stanoven žádný poplatek pro případ nevyčerpání celé části úvěru. Nejčastěji bývají využívány ke krytí krátkodobých výkyvů likvidity²⁰.

Závazný nástroj představuje pro banku povinnost poskytovat čerpání peněžních prostředků až do souhrnné výše odpovídající předem sjednané částce. Aby klient mohl získat takovýto druh úvěru, musí splnit velmi přísné požadavky. Práva a povinnosti obou zúčastněných stran včetně způsobu stanovení úrokové míry a výše poplatku za nevyčerpanou část úvěru jsou vždy stanoveny předem ve smlouvě. Dále jsou blíže určeny podmínky, za kterých může banka požadovat splacení veškerých dosud poskytnutých peněžních prostředků i před vypršením splatnosti daného příslibu. To je možné zejména v případech, kdy dojde k nedodržení některého ze závazků ze strany dlužníka²¹.

Za běžný závazný nástroj poskytovaný bankami je považován klasický *bankovní úvěr*, kdy jsou peněžní prostředky poskytnuty bezprostředně při podpisu smlouvy nebo jen krátce po něm a

¹⁸ POLOUČEK, S. a kol.: *Bankovnictví*, 1. vydání Praha, C. H. Beck, 2006, 716 s., ISBN 80-7179-462-7, s. 367.

¹⁹ Upraveno Vyhláškou č. 123/2007 Sb., o pravidlech obezřetného podnikání bank, spořitelních a úvěrních družstev a obchodníků s cennými papíry, ve znění vyhlášky č. 380/2010 Sb. a také Zákonem č. 21/1992 Sb., o bankách. [ČNB [online]. 2003 Dostupné na:

http://www.cnb.cz/cs/dohled_financi_trh/legislativni_zakladna/banky_a_zalozny/pravni_predpisy.html

[citováno 06. 03. 2011].

²⁰ COOPER, R.: *Corporate Treasury and Cash Management*, Palgrave Macmillan 2004, New York, 416 s., ISBN 978-1-4039-1623-5, s. 78-79.

²¹ COOPER, R.: *Corporate Treasury and Cash Management*, Palgrave Macmillan 2004, New York, 416 s., ISBN 978-1-4039-1623-5, s. 77-78.

splaceny bývají až v době splatnosti. Pokud je nějaká část splacena ještě před tímto datem, nemůže být již znovu čerpána, stejně tak nemůže být čerpána ani částka, která nebyla vyčerpána během doby určené k čerpání. Úvěr může být splacen umořováním nebo splacením celé dlužné částky v den splatnosti. Nejčastěji bývají klasické bankovní úvěry využívány v případech, kdy není nutná flexibilita, kterou poskytuje například revolvingový úvěr, zejména tedy při akvizičním nebo projektovém financování. V těchto případech lze totiž úvěr sjednat tak, aby jeho podmínky jako období čerpání a způsob splácení odpovídaly potřebám konkrétního projektu²².

Z hlediska firemního bankovníctví můžeme úvěry členit do dvou skupin. Jednak jsou to *provozní úvěry*, a dále banky nabízí *úvěry investiční*, které mohou nabývat mnoha různých podob. Pro seznámení s poskytovanými úvěry budou využity především základní druhy úvěru, bez specifického úvěru, resp. specifických forem jejich zajištění.

V odborné literatuře je uváděna následující základní charakteristika provozního úvěru. Jedná se o úvěr, jenž podniku umožňuje financovat běžný provoz, výrobu, nákup a prodej svých výrobků. Provozní úvěr je většinou krátkodobého charakteru. Mezi typicky poskytované provozní úvěry podnikatelským subjektům patří kontokorentní a revolvingový úvěr²³.

6.1 základní druhy úvěrů

Kontokorentní úvěr

Má svůj významný podíl při provozním financování a v souvislosti s tím je vhodně využitelný při uplatnění Cash Poolingu, jak bude objasněno dále.

Kontokorentní úvěr je bankou poskytován na běžném účtu klienta. Ve své podstatě se jedná o tichou či explicitní dohodu, a sice že vzájemné pohledávky banky a jejího klienta nebudou vyúčtovávány separátně.

K tíži běžného účtu klienta se účtují veškeré peněžní úhrady a ve prospěch účtu se připisují všechny platby došlé od odběratelů a jiných plátců²⁴.

Komparací celkových příjmů a úhrad se na kontokorentním účtu generuje buďto peněžní vklad, anebo v opačném případě je poskytován bankovní úvěr. Ve sjednaných termínech banka provádí vyúčtování kontokorentního úvěru, při němž si klientem nechává odsouhlasit

²² COOPER, R.: *Corporate Treasury and Cash Management*, Palgrave Macmillan 2004, New York, 416 s., ISBN 978-1-4039-1623-5, s. 79-80.

²³ PAVELKA, F. a kol.: *Úvěrové obchody*, 1. vydání, Praha, Bankovní institut - vysoká škola, 2001, 279 s., ISBN 80-7265-037-8, s. 62.

²⁴ POLIDAR, V.: *Management bank a bankovních obchodů*, 2. upravené vydání, Praha, Ekopress, 1999, 450 s., ISBN 80-86119-11-4, s. 118.

konečný zůstatek účtu a účtuje buďto ve prospěch, či na vrub účtu úroky, poplatky apod. Vyčerpaný úvěr je obvykle nutno splatit do jednoho roku. Poté bývá úvěr obvykle prolongován. O finančních transakcích je klient bankou informován denně a to výpisem z účtu, jenž obsahuje veškeré denní dobropisy a vrubopisy a nový zůstatek účtu²⁵.

Účel úvěru

Kontokorentní úvěr může být používán k různým účelům, například:

- na vyrovnání výkyvů běžného účtu;
- na dlouhodobé pořízení oběžného majetku ve výši, v jaké se komitentu²⁶ nedostává vlastní kapitál a ostatní závazky;
- na sezónní potřebu oběžného majetku;
- na ostatní krátkodobé potřeby;
- na krátkodobé investiční výdaje²⁷.

Cena kontokorentního úvěru

Kontokorentní úvěr je ze všech bankovních krátkodobých úvěrů *nejdražší*. Z hlediska nákladovosti kontokorentního úvěru pro podnik není cena tohoto úvěru jednotná. Banka účtuje jednotlivým klientům odlišné úroky. Klientům jsou účtovány:

- Úroky se účtují ze skutečně čerpané výše úvěru (v rámci úvěrového rámce).
- Uvěrová (závazková) provize, má za cíl pokrýt bance náklady, jež jí vznikly s udržováním úvěrového rámce. Má dvě podoby:
 - úroková přírážka, je kalkulována např. jako jisté procento z maximální možné výše debetu v konkrétním měsíci;
 - pohotovostní provize – poplatek za poskytnutý úvěrový rámec. Tato provize může být kalkulována buďto ze sjednaného úvěrového rámce, nebo z jeho nevyužité části.
- Provize za překročení sjednaného úvěrového rámce, je účtována podle míry a délky překročení sjednaného úvěrového rámce klientem. Také bývá kalkulována jako procentní sazba za den²⁸.

²⁵ POLIDAR, V.: *Management bank a bankovních obchodů*, 2. upravené vydání, Praha, Ekopress, 1999, 450 s., ISBN 80-86119-11-4, s. 118.

²⁶ *Komitentem se rozumí klient banky v rámci kontokorentního úvěru.*

²⁷ POLIDAR, V.: *Management bank a bankovních obchodů*, 2. upravené vydání, Praha, Ekopress, 1999, 450 s., ISBN 80-86119-11-4, s. 119.

²⁸ DVOŘÁK, P.: *Bankovnictví pro bankéře a klienty*, 3. přepracované vyd. Praha, Linde Praha, 2005, 681 s., ISBN 80-7201-515-X, s. 523

- Obratová provize, se obvyklé účtuje v případě kontokorentního účtu, který vykazuje větší obrat. Obratová provize netvoří cenu kontokorentního úvěru, nýbrž je odměnou za vedení běžného účtu a také provádění platebního styku. V případě nižší úrokové sazby kontokorentního úvěru je pravděpodobná kompenzace pomocí vyšší obratové provize a naopak. V případě vyšší úrokové sazby může být obratová provize dokonce prominuta²⁹. Často bývá stanovována tzv. *netto úroková sazba*, jež je jedinou úrokovou sazbou pro kontokorentní úvěr. Banky pak v této sazbě přímo nebo nepřímo promítají výše uvedené provize a poplatky³⁰.

Revolvingový úvěr

Revolvingový úvěr je na rozdíl od kontokorentního úvěru poskytován na zvláštním úvěrovém účtu. Klientovi je stanoven *nepřekročitelný úvěrový rámec* včetně termínu splatnosti úvěru. K datu splatnosti může být úvěr znovu obnoven (prolongován). Většinou se jedná o jeden rok. Co se týče čerpání úvěru, to se pravidelně opakuje v dohodnutých intervalech, tzv. *úvěrových tranších* (obvykle čtvrtletně či měsíčně). Aby bylo možno čerpat další *tranši*, je nutné úvěr v každém sjednaném intervalu zcela splatit³¹.

Účel úvěru

Úvěr je poskytován k financování běžných a pravidelně se opakujících provozních potřeb klienta.

Cena revolvingového úvěru

Úrok je u revolvingového úvěru nižší než v případě úvěru kontokorentního. Pokud nedojde k vyčerpání celého úvěrového rámce, je bankou klientovi vyúčtována *pohotovostní provize*.

Zajištění úvěru

V případě revolvingového úvěru slouží jako jistění obvykle účelové objekty, na něž je tento úvěr poskytován (pohledávky, oběžný majetek apod.). Resp. zde mohou vystupovat i zástavy cenných papírů atd.

Investiční úvěr

Tento druh úvěru je určen především na financování výstavby či investic. Co se týče splatnosti klasického investičního úvěru, ta bývá obvykle do 4 let (v případě střednědobého

²⁹ POLIDAR, V.: *Management bank a bankovních obchodů*, 2. upravené vydání, Praha, Ekopress, 1999, 450 s., ISBN 80-86119-11-4, s. 120

³⁰ DVOŘÁK, P.: *Bankovníctví pro bankéře a klienty*, 3. přepracované vyd. Praha, Linde Praha, 2005, 681 s., ISBN 80-7201-515-X, s. 523

³¹ PÁNEK, D.: *Bankovní služby*. 1. Vydání, Brno, Masarykova univerzita v Brně, 2001, 70 s., ISBN 80-210-2691-X, s. 9-10.

úvěru) či do 10 let (v případě dlouhodobého úvěru). Tyto střednědobé a dlouhodobé úvěry souvisí s vyšším rizikem likvidity a návratnosti. Z tohoto důvodu by měly být bankami poskytovány s maximální obezřetností³².

Účel úvěru

Úvěr je poskytován na účely pořízení důležitých zařízení, strojů, pořízení, rozšíření, modernizaci a revitalizaci budov, výstavbu inženýrských sítí, dále na pořízení pozemků, výstavbu skladišť atd.

Poskytování a zajištění úvěru

Poskytování klasických investičních úvěrů se odlišuje podle toho, zda se jedná o úvěr určený pro:

- nákup;
- rekonstrukci a modernizaci;
- výstavbu investičního celku³³ nebo jeho části³⁴.

Pro banku je situace nejsnadnější v případě investičního úvěru určeného na nákup investičního celku nebo jeho části. V tomto případě může být úvěr bankou poskytnut jednorázově, banka může tak snadno kontrolovat, jestli je dodržován účel poskytnutí úvěru. Úvěr je také ihned zajištěn koupenou investicí. V případě úvěru na modernizaci a rekonstrukci investičního majetku je situace složitější z pohledu na jeho zajištění.

Hypoteční úvěr

Tento druh úvěru se řadí ke klasickým úvěrovým produktům. Definice hypotečního úvěru je v České republice obsažena v zákoně o dluhopisech³⁵. Hypoteční úvěr je „*úvěr, jehož splacení včetně příslušenství je zajištěno zástavním právem k nemovitosti (...), i rozestavěné*“³⁶. Hypoteční úvěry se svou charakteristikou řadí k dlouhodobým úvěrům se splatností obvykle

³² PÁNEK, D.: *Bankovní služby*. 1. Vydání, Brno, Masarykova univerzita v Brně, 2001, 70 s., ISBN 80-210-2691-X, s. 15.

³³ *Investičním celkem* zde rozumíme formu investičního majetku, jež je schopen samostatného fungování ve smyslu zajišťování výroby zboží nebo poskytování služeb.

³⁴ PAVELKA, F. a kol.: *Úvěrové obchody*, 1. vydání, Praha, Bankovní institut - vysoká škola, 2001, 279 s., ISBN 80-7265-037-8, s. 73.

³⁵ Zákon č. 190/2004 Sb. o dluhopisech v platném znění.

³⁶ DVOŘÁK, P.: *Bankovnictví pro bankéře a klienty*, 3. přepracované vyd. Praha, Linde Praha, 2005, 681 s., ISBN 80-7201-515-X, s. 528.

5 – 20 let³⁷. Splatnost může být i delší, ale neměla by přesáhnout dobu životnosti úvěrovaného předmětu³⁸.

Účel úvěru

Hypoteční úvěr je účelovým úvěrem na investice do nemovitostí (rekonstrukce, výstavba apod.).

Způsob čerpání úvěru

V zásadě se vyskytují dvě formy čerpání hypotečního úvěru. Odlišují se od účelu úvěru a jedná se o:

- jednorázové čerpání – využívá se pro případ koupě nemovitosti nebo refinancování předchozího hypotečního úvěru;
- postupné čerpání – využívá se pro případ výstavby nebo rekonstrukce nemovitosti.

Cena úvěru

Jelikož se jedná o relativně dobře zajištěný úvěr vykazující nižší *kreditní riziko*, jsou úrokové sazby v porovnání s ostatními druhy úvěrů obvykle nižší. Navíc jsou tyto úrokové sazby dále reálně snižovány důsledkem *státní podpory*, jež je fyzickým osobám poskytována. Její výše a podmínky pro poskytnutí se v České republice v posledních letech často měnily.

Úroková sazba z hypotečních úvěrů může nabývat tří podob:

- pevná sazba;
- pohyblivá sazba;
- kombinace obou výše uvedených.

6.2 Projektové financování

Výstavba a provozování elektrárny, dálnice či ropovodu, jejichž existence a efektivní fungování vystupují jako jedny z nutných předpokladů rozvoje národní, resp. globální ekonomiky, jsou několika příklady rozsáhlých, dlouhodobých, svébytných a převážně hmotným majetkem tvořených projektů. Uskutečnění takovýchto projektů se však, již ze samé podstaty věci, vyznačuje značnou kapitálovou náročností. Za těchto okolností je pak nezbytné hledat a zvažovat způsoby, jakými lze realizaci výše charakterizovaných projektů, o jejichž zásadním významu pro jednotlivé ekonomické subjekty a ekonomiku jako celek nemohou panovat žádné pochyby, financovat. Jednu z možností v tomto směru představuje

³⁷ Uvedena lhůta je optimální pro jeho splácení, hypoteční úvěr může být poskytnut až na 30 let a více, zaleží na podmínkách banky.

³⁸ PÁNEK, D.: *Bankovní služby*. 1. Vydání, Brno, Masarykova univerzita v Brně, 2001, 70 s., ISBN 80-210-2691-X, s. 16.

právě projektové financování, jakožto specifická technika financování ekonomicky a právně samostatných jednotek, tedy tzv. projektů.

Jeden z prvních dochovaných záznamů o využití techniky vykazující znaky projektového financování se datuje již do roku 1299, od počátku 19. století pak lze pozorovat rozšířenější zapojování této techniky při financování projektů. Ovšem teprve od 70. let 20. století je možné hovořit o skutečném rozmachu projektového financování, nejprve v ekonomikách vyspělých s pozdějším přesunem ohniska zájmu globálního trhu projektového financování na regiony rozvojové. Dnes tak projektovému financování náleží označení celosvětového fenoménu, když projekty uskutečněné při užití projektového financování jsou lokalizovány ve všech světadílech, resp. v převážné většině národních států, a to včetně České republiky, kde je však rozvoj projektového financování spíše v počáteční fázi. V podmínkách České republiky tak lze identifikovat určité oblasti, v nichž jsou využívány techniky financování, které naplňují veškeré atributy projektového financování či se tomuto alespoň přibližují, český trh projektového financování nicméně doposud nebyl pevně ustaven.

Např. projekt modernizace a rozšíření londýnského metra v hodnotě 13 mld. GBP, projekt výstavby ropovodu Baku-Tbilisi-Ceyhan pro přepravu ropy vytěžené v Kaspickém moři v hodnotě 3,7 mld. USD, projekt vývoje globálního satelitního telekomunikačního systému Iridium v hodnotě 6 mld. USD, realizace těchto a mnoha dalších je financována prostřednictvím projektového financování. Jelikož tato technika financování s sebou přináší specifika v podobě efektivního sdílení rizik projektu mezi jeho účastníky a potenciálního snížení celkových nákladů projektu, lze tak s jejím přispěním uskutečnit projekty, jejichž vývoj, výstavba a provoz by nebyly financovatelné ostatními technikami financování, případně jen se značnými obtížemi. Nadto mimo z hlediska projektového financování tradičních sektorů, za které jsou považovány těžba a zpracování nerostů, energetika a infrastruktura, se toto v posledních letech prosazuje také v oblasti partnerství veřejného a soukromého sektoru, samotný prostor pro využití projektového financování je tedy nesmírný.

Za hlavní rysy projektového financování³⁹ považujeme:

- těsná vazba splátek úvěru na budoucí cash flow z projektu;

³⁹ Dvořák, P. Bankovníctví. 3. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 1998. 341 s. ISBN 80-7079-585-9, str. 206.

- rozdělení rizika na více subjektů;
- mimobilanční financování.

Podstata těsné vazby splátek úvěru na budoucí cash flow z projektu je založena na skutečnosti, že režim splácení úvěru odpovídá očekávanému cash flow z projektu. Tento je určen na základě technických a projektových analýz. Zde je však třeba zdůraznit, že zejména v projektech s mezinárodním prvkem nebo v případě projektů jedinečných svou povahou může být nezávislé prognózování budoucího cash flow velice obtížné, ať už pro investora či obecně pro všechny účastníky projektu. Příčinou jsou neexistence srovnatelných projektů, závislost na spolehlivosti značného množství různých subjektů (v případě velkých jedinečných projektů) či nedostatečné informace o důvěryhodnosti některých partnerů a např. měnové riziko (v případech projektového financování s mezinárodním prvkem, tedy tzv. přeshraničních investic). V projektovém financování by tak zásadně mělo jít o financování projektu, který je životaschopný z technického, komerčního a finančního hlediska, přičemž cash flow generovaný projektem musí dostatečně zajistit dluhovou službu, pokrýt provozní náklady a zajistit přiměřený zisk z kapitálu pro investory.

Dalším znakem projektového financování je rozdělení rizika na více subjektů, neboli tzv. risk sharing. Je zřejmé, že vzhledem ke specifickým vlastnostem projektů obecně, zejména však k jejich kapitálové a organizační náročnosti, není pro žádného z účastníků žádoucí, aby nesl veškerá rizika spojená s projektem. Proto jsou tato rizika nesena nikoliv pouze sponzory, ale také různými skupinami investorů (např. akcionáři, poskytovateli dluhového financování) a dalšími účastníky projektu (např. dodavateli zařízení projektu, provozovateli po jeho dokončení či státními institucemi).

Posledním znakem projektového financování dle citované literatury je jeho mimobilanční charakter. Financování projektu se tak neprojeví v účetní bilanci sponzorů, v té je zobrazeno pouze zapojení samotných sponzorů na financování projektu a jejich přímé či potenciální smluvní závazky související s projektem, nikoliv však kapitál projektové společnosti získaný od jiných subjektů.

Takto učiněné shrnutí základních znaků projektového financování nelze vnímat jako zcela vyčerpávající. V odborné literatuře, především zahraniční, je možné se setkat s vymezením projektového financování prostřednictvím dalších základních charakteristik, což zde

reflektujeme určitým doplněním či zpřesněním předchozího textu. Za základní znaky projektového financování tak lze považovat také:

- hlavní projektový úvěr je tzv. self-liquidating, neboli je umořován z příjmů získaných na základě užití samotného úvěru; tento úvěr se vztahuje k aktivům projektu a v budoucnu očekávanému cash flow z projektu;
- náklady projektu jsou zpravidla značně vysoké a tudíž nad úvěrovou kapacitou jednotlivých sponzorů;
- finanční prostředky jsou shromažďovány ve vztahu ke specifickému využití, proto jsou přijímány a vydávány na rozvoj projektu; nemohou být užity za odlišným účelem;
- finanční podstata je obecně mimobilanční ve vztahu k hlavním sponzorům projektu; projektový úvěr se tak neobjevuje jako závazek v účetních bilancích sponzorů;
- financování je zpravidla komplikováno rozsáhlými právními ustanoveními, která mají zajistit, aby cash flow z projektu byl dostatečný na splacení dluhu nebo aby byl dluh spravován důvěryhodným subjektem, pokud dojde k situaci, kdy cash flow se ukáže jako nedostatečný či je dočasně (trvale) přerušen.

Klíčové pojmy

- Cash Flow.
- Financování.
- Kontokorentní úvěr.
- Nezávazný.
- Self-liquidating
- Úvěr.
- Závazný.

7 Alternativní formy financování, obchody s pohledávkami, rizikový kapitál, leasing a bankovní záruky

Banky nefinancují svoje klienty výhradně prostřednictvím klasických bankovních obchodu (poskytování úvěrů a půjček) ale využívají možností, které jim dávají alternativní formy financování. Pro správnost je nutno si uvědomit že alternativní formy financování neposkytují pouze banky, ale zabývají se jimi i nebankovní instituce, které jsou v mnoha případech zřízeny bankami – dceřiné společnosti bank. Dalšími rozhodujícími zřizovateli, zejména v případě leasingu jsou výrobní společnosti.

7.1 Faktoring

Metoda zajištění, při které je smluvně sjednán odkup krátkodobých pohledávek vyplývajících z prodeje zboží a služeb faktorem, přičemž musí být splněny následující požadavky:

- Doba splatnosti pohledávek je kratší než 180 dní, ale v závislosti na stanovení podmínek faktorem se délka může měnit.
- Pohledávky nejsou zajištěné a vznikají na základě obchodního úvěru.
- S pohledávkou nejsou spojena práva třetích osob.
- Je možné převod pohledávky, postoupení pohledávky na jiného věřitele.
- Faktoringová provize je složena z rizikové marže a částky na úhradu administrativních nákladů faktora.

Faktoring rozeznáváme podle nejrůznějších hledisek

1. Podle převzetí úvěrového rizika faktorem

- a) Právý (bezregresní) faktoring. Faktor zde přejímá úvěrové riziko a také garantuje úhradu pohledávek v případě platební neschopnosti odběratele. Nicméně je tu možnost, že se faktor může zbavit své platební povinnosti z důvodu přesně vymezených ve faktoringové smlouvě. Takovým případem může pak být například reklamace ze strany odběratele nebo teritoriální rizika aj.
- b) Nepravý (regresní) faktoring. Tento druhu faktoringu slouží pouze jako úvěrový nástroj. Úvěrové riziko tedy zůstává u dodavatele. V případě, kdy odběratel nezaplatí, dodavatel je povinen vrátit faktorovi již předem placenou částku včetně úroků a jiných plateb. Úvěr je poskytován zpravidla do výše 60-80% pohledávky.

2. Podle počtu smluvených odkupů

- a) Jednorázový faktoring Jde o případ zpravidla pravého faktoringu, kdy jsou odkupovány pouze jednotlivé pohledávky nebo pouze jeden balík pohledávek.
- b) Rámcový faktoring Jde o případ zpravidla nepravého faktoringu. Dochází zde k automatickému odkupu všech pohledávek až do výše úvěrového rámce. Bývá často spojen doplňkovými službami, jako je např. správa pohledávek.

3. Podle způsobu postoupení pohledávky

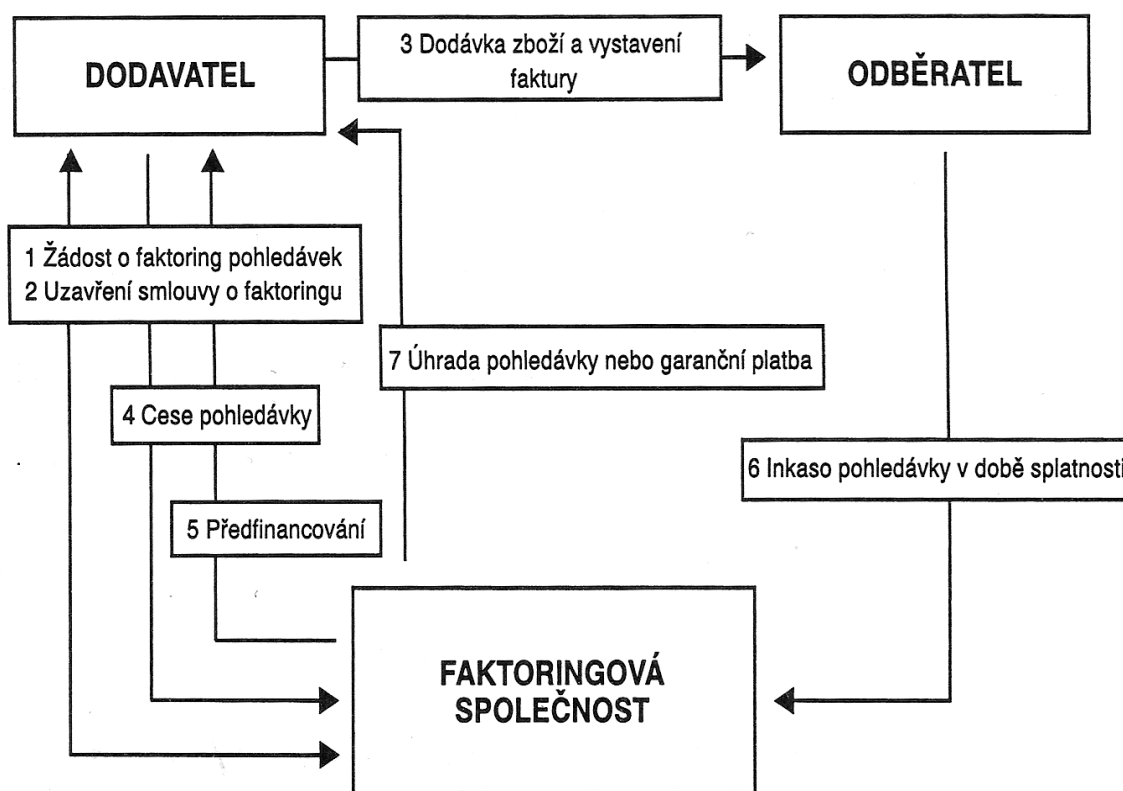
- a) Zjevný faktoring. V tomto případě odběratel ví o postoupení pohledávek na faktora a platba za dodávku plyne prvotně faktorovi. Tento druh faktoringu v současné době převažuje.
- b) Tichý (skrytý) faktoring. V tomto případě odběratel není obeznámen o postoupení pohledávky na faktora, proto platba pohledávky plyne dodavateli, ten jí pak zasílá faktorovi za účelem úhrady předem placené částky včetně úroků a dalších poplatků. Dnes využíván zcela výjimečně.

4. Podle sídla dodavatele a odběratele

- a) Tuzemský faktoring. V případě, kdy dodavatel, odběratel a faktor sídlí ve stejné zemi, hovoříme o tuzemském faktoringu. V ČR převažuje regresní faktoring určený na rámcovém základě, postačuje zpravidla jen jeden faktor.
- b) Mezinárodní faktoring. V případě, kdy dodavatel, odběratel a faktor nemají své sídlo ve stejné zemi hovoříme o mezinárodním faktoringu. Zde nastává potíž v tom, že faktor v jedné zemi těžko provede analýzu společnosti v jiné zemi o její důvěryhodnosti pro stanovení úvěrového limitu, proto se tento druh faktoringu opírá o dva faktory, nikoliv jen jednoho. V prvním případě se jedná o export faktora se sídlem v zemi vývozce a import faktora se sídlem v zemi dovozce. Podmínkou je zde, aby oba faktoři byli členy stejného sdružení, např. Heller Group atd. Zde převažuje pak faktoring pravý.

Schematicky je proces fungování faktoringu možno vyjádřit následovně.

Schéma č. 6: Faktoring

Pramen: REVENDA, Z., a kol.: *Peněžní ekonomie a bankovnictví*. 3. Vyd. Praha: MANAGEMENT PRESS, 2000. ISBN 80-7261-031-7. Str. 147

7.2 Forfaiting

Rozdíl oproti faktoringu je dán soustředěním se na odkup střednědobých a dlouhodobých pohledávek se splatností delší než 90 až 180 dnů, které v tomto případě musejí být zajištěny. Měly by také být denominovány ve volně směnitelných měnách, nejčastěji v amerických dolarech. Dalším rozdílem oproti faktoringu je také to, že v tomto případě probíhá odkup pohledávek jednotlivě, nejedná se tedy o odkup veškerých pohledávek zahrnutých ve smlouvě, jak je tomu u faktoringu. Forfaitér přebírá od vývozce riziko nezaplacení i další rizika spojená s pohledávkou, a to bez možnosti zpětného postihu. Vývozce od něj dostává peněžní prostředky ihned v okamžiku odkupu.⁴⁰

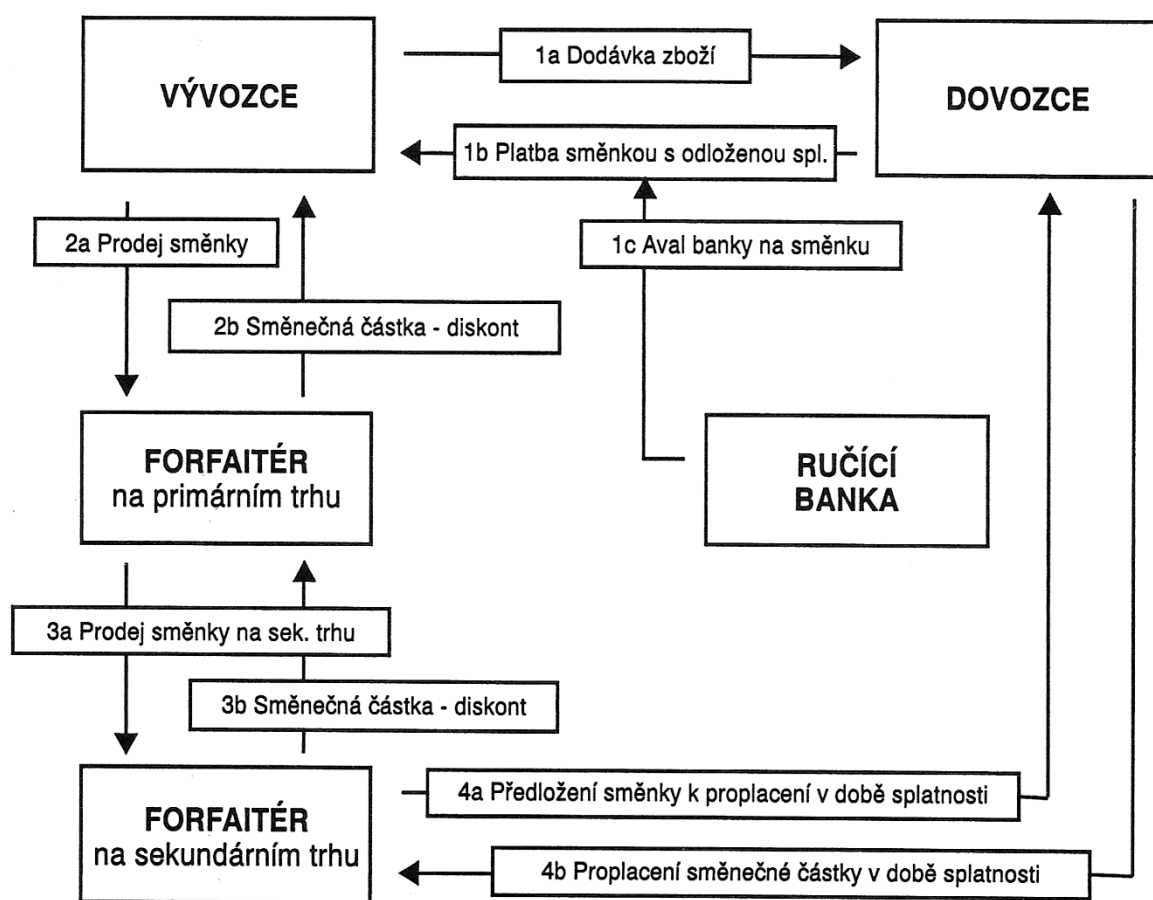
Nejčastěji se jedná o odkup pohledávek vznikajících při vývozu strojírenských výrobků a dalších odvětví produkujících zboží velkých hodnot. Hlavními výhodami pro vývozce, je okamžité získání peněžních prostředků, které by jinak dostal zaplacený až po velmi dlouhé

⁴⁰ REVENDA, Z., et al. *Peněžní ekonomie a bankovnictví*. Praha: MANAGEMENT PRESS, 2000. Bankovní finančně úvěrové produkty, s. 148. ISBN 80-7261-031-7.

době a navíc eliminace rizik spojených s odběratelem, vývojem devizového kurzu atd. Nejvýznamnější část nákladů na forfaiting tvoří diskont, který si forfaitér sráží z celkové částky pohledávky v okamžiku odkupu. Dále je účtována závazková provize pro forfaitéra, za náklady na držbu peněžních prostředků od uzavření kontraktu po odkup pohledávky a zpracovatelská provize za zpracování případu.⁴¹

Schematicky je proces fungování forfaitingu možno vyjádřit následovně.

Schéma č. 7: Realizace forfaitingu

Pramen: REVENDA, Z., et al. *Peněžní ekonomie a bankovníctví*. 3. Vyd. Praha: MANAGEMENT PRESS, 2000. Platebně zúčtovací bankovní produkty, ISBN 80-7261-031-7. Str. 149

Zajištění forfaitingu

1. Vlastní směnka dovozce. Nedochozí k postupování pohledávek na základě odběratelsko-dodavatelského vztahu. Právní postavení cese pohledávek může být v různých zemích značně odlišné. Vývozce zde vystupuje jako příjemce směnky a za pomoci indosamentu

⁴¹ POLOUČEK, S., et al. *Bankovníctví*. Praha: C. H. Beck, 2006. Platební a zúčtovací styk, s. 229-230. ISBN 80-7179-462-7.

převádí směnku na forfaitiéra. Ručení vůči forfaitiérově v případě platební neschopnosti nebo odmítnutí směnky směnečným dlužníkem vývozce nepřebírá.

2. Cizí směnka. Výstavcem je zde vývozce, přebírá tak právo na ručení, které není možné vyloučit. Pokud dojde k převodu směnky indosamentem na forfaitiéra, vývozce to z ručení nijak neosvobozuje. Jediná možnost, která ho osvobozuje je z postavení indosanta jako ručitele. Forfaitiér předkládá směnku k proplacení směnečnému dlužníkovi, nikoliv tedy bývalému majiteli. Latentní vztah tu ale existuje, to proto, že v případě platební neschopnosti či odmítnutí směnky směnečným dlužníkem ji banka prezentuje k proplacení poslednímu majiteli směnky.⁴²

Forfaiting však nutně neznamená vystavení směnek, jelikož pohledávka vývozce může být odprodána forfaitiérově i bez zajištění. Nutno potom nutno brát ohled na právní řád země dlužníka s ohledem na právně účinný převod pohledávek vůči forfaitiérově. Ve všech případech forfaitingu vývozce forfaitiéra ručí za právní stav vývozní pohledávky, tzn., že musí existovat ve své výši a to bez námitek, dále pak musí být prosta práv třetích subjektů, z toho důvodu se často stává, že forfaitiéři chtějí po dovozcích prohlášení o uznání pohledávek bez námitek.

Dalšími možnostmi zajištění jsou směnečný aval, platební záruka ze strany banky dovozce, v některých případech lze uvažovat i o dokumentárním akreditivu.⁴³

7.3 Leasing

Pronájem různých částí majetku za sjednané nájemné buď na určité období nebo na dobu neurčitou s výpovědní lhůtou. Při leasingu pronajímatel na základě smlouvy umožňuje obvykle nájemci nejen užívání předmětu, ale často i poskytnutí servisních služeb, které jsou spojené s nájmem, zpravidla údržby a opravy majetku. Další možností je přenechání předmětu pro určité době do jeho vlastnictví. Po celou dobu pronájmu je majetek ve vlastnictví leasingové společnosti, který jej také odepisuje. Nestává se tak součástí majetku nájemce.⁴⁴

⁴² ZINECKER, M. *Základy financí podniku*. s. 173-174

⁴³ ZINECKER, M. *Základy financí podniku*. s. 174

⁴⁴ VALACH, J. a kol. *Finanční řízení podniku*. s. 228

Základní členění leasingu je následující:

- a) Provozní leasing. Jedná se o krátkodobý pronájem, který je složen ze dvou služeb a to ze služby finanční pronajímatele a udržovací služby. Je často používán u speciálních strojů, zejména pak při pronájmu počítačů aj. Smlouvu je možné zrušit před uplynutím původní doby. Platby za pronájem zde zpravidla nepokrývají celou cenu zařízení, jelikož nájemní smlouva je zde kratší než u doby životnosti majetku.
- b) Finanční leasing. Jedná se o dlouhodobý pronájem a není při něm poskytována žádná servisní služba. Není možné ho vypovědět a platby za nájemné musí pokrýt cenu pronajímaného zařízení. Předpokládá se zde, že nájemce pojišťuje majetek a platí majetkové daně, někdy jsou tyto povinnosti přebírané pronajímateli. U tohoto typu leasingu se uplatňuje tzv. přímý leasing. To je takový, kdy smlouvy jsou uzavírány na určený, nový majetek. Nájemce zde určí zařízení, které vyžaduje, pronajímatel toto zařízení koupí od výrobce nebo dodavatele a následně je pronajme nájemci. Někdy je uplatňován prodej a zpětný pronájem, tzv. nepřímý leasing. Ten spočívá v tom, že samotný podnik prodá svůj již existující majetek leasingové společnosti a zpětně si majetek od ní pronajímá. Tím podnik získá potřebnou likviditu, ale ztratí vlastnické právo k majetku.⁴⁵

Předpokladem uplatnění leasingové formy financování je vysoká kvalita dodavatelsko-odběratelského vztahu. Dodavatel, tedy pronajímatel musí zajistit rychlé uvedení investice do provozu, jelikož teprve od této doby se uhrazuje nájemné. Odběratel, tedy nájemce musí být připraven k využívání pronajímané věci, jelikož ihned platí nájemné.⁴⁶

Výhody leasingu:

- možnost pořídit majetek okamžitě bez jednorázového vynaložení finančních investic;
- snižování rizika spojené s investováním, které je přenášeno na pronajímatele;
- omezování možnosti morálního zastarávání majetku;
- dochází ke zvýšení konkurenceschopnosti podniku, který může pružně reagovat na změny poptávky bez velkých investic;
- nezvyšují se nároky na úvěr a míru zadlužení podniku;
- dochází ke zvýšení likvidity podniku- majetek není součástí rozvahy;
- leasingové platby jsou součástí nákladů snižující zisk a tím daňovou povinnost.

⁴⁵ VALACH, J. a kol. *Finanční řízení podniku*. s. 228-229

⁴⁶ VALACH, J. a kol. *Finanční řízení podniku*. s. 229

Nevýhody leasingu:

- vysoké náklady financování oproti pořízení věci formou úvěru nebo z vlastních zdrojů;
- odpisy není možné zahrnout do nákladů, jelikož majetek není součástí rozvahy⁴⁷.

7.4 Rizikový kapitál (Venture Capital nebo Private Equity)

Je určen pro financování společností neemitující akcie formou vlastního kapitálu, který je vkládán buď ze strany soukromých investorů, tzv. business angels nebo ze strany institucionálních investorů. Účelem využití takového kapitálu může být např. vývoj nových technologií či produktů, rozšíření podnikových činností nebo jen posílení kapitálové struktury. Tento způsob financování je volen v době, kdy se firma nemůže dostat k úvěrům. Tento proces je zpravidla několikaletý a je založen na iniciativě investora. Ten vkládá do podniku nejen kapitál, ale i své know-how, jelikož jeho cílem je nadprůměrně zhodnotit vložený kapitál, naopak cílem vlastníka je kapitál získat.⁴⁸

Vstup investora

Zájemce vypracuje podnikatelský záměr, který prezentuje jednotlivým potenciálním investorům. Tato část je stěžejní, jelikož dobře vypracovaný podnikatelský záměr je základem pro získání dlouhodobé spolupráce a zejména pak vyžádaných finančních prostředků. Upřednostňovány jsou pak velké společnosti s velkým růstovým potenciálem. V případě, že investor peníze poskytne, následně se podílí na základním kapitálu a stává se minoritním vlastníkem. To je zásadní rozdíl oproti úvěrům, kde se žadatel dostává do pozice věřitel-dlužník a banka se nepodílí v žádné míře na řízení společnosti. V případě, že se investorovi nepodaří zhodnotit vložené prostředky, své investice ztrácí. Pokud ano, tak je dokáže zhodnotit až několikanásobně.

Poté z podniku vystupuje a nastávají následující možnosti:

1. Buy Back- podíl od rizikového investora odkoupí původní vlastník.
2. Trade Sale- podíl je odprodán třetímu subjektu.
3. Secondary Purchase- podíl odprodán dalšímu rizikovému investorovi.
4. Initial Public Offering(IPO)- podíl je odprodán prostřednictvím emise na kapitálovém trhu.⁴⁹

⁴⁷ VALACH, J. a kol. *Finanční řízení podniku*. s. 229

⁴⁸ ZINECKER, M. *Základy financí podniku*. s. 178-179

⁴⁹ ZINECKER, M. *Základy financí podniku*. s. 179-180

Za výhodu je považováno snížení celkové zadluženosti, posílení finanční stability, přísun likvidity, know-how, poradenství, kontakty

Naopak za nevýhodu je považováno omezení řízení firmy.

7.5 Bankovní záruky

Bankovní záruka je významným platebně zajišťovacím instrumentem, který bývá často využíván v zahraničním obchodě a může zajišťovat veškeré platební instrumenty kromě dokumentárního akreditivu. Záruky mají ovšem význam i v tuzemských obchodech, jako například záruky za úvěry. „Banka ze záruky poskytuje výhradně peněžní plnění, a to tehdy, když třetí osoba nesplní závazek, nebo tehdy, jestliže nastanou jiné okolnosti stanovené v záruční listině. Zpravidla bývá požadována v případech, kdy oprávněný nemá dostatečnou důvěru v bonitu klienta či mu právní předpisy neumožňují akceptovat její záruku.“⁵⁰

Podmínky bankovních záruk jsou upraveny pravidly Mezinárodní obchodní komory v Paříži.⁵¹ Můžeme rozlišovat mnoho různých druhů bankovních záruk dle různých kritérií. Záruky dělíme na platební, u nichž banka ručí za splnění platebního závazku, či neplatební podle předmětu záruky. Nejčastěji využívanými neplatebními zárukami jsou například kauční záruka nebo záruka za vadium⁵² při soutěžích o veřejnou zakázku. Dále rozlišujeme záruky abstraktní, kdy je záruka zcela nezávislá na smlouvě mezi prodávajícím a kupujícím, a akcesorické, u kterých je ručení banky spjato přímo s hlavním zaručeným závazkem příkazce. Existují ale i speciální druhy bankovních záruk.⁵³ Ty poskytuje například Českomoravská záruční a rozvojová banka⁵⁴, která se specializuje na podporu malého a středního podnikání, rozvoj infrastruktury a dalších sektorů ekonomiky v závislosti na hospodářské politice vlády. V této oblasti nabízí především záruky a zvýhodněné úvěry.

⁵⁰ POLOUČEK, S., et al. *Bankovníctví*. Praha: C. H. Beck, 2006. Platební a zúčtovací styk, s. 236-240. ISBN 80-7179-462-7.

⁵¹ ICC – International Chamber of Commerce, byla založena v roce 1919, sídlí v Paříži a je jedinou světovou globální obchodní organizací. „Reprezentuje tisíce společností z více než 120 zemí. Prostřednictvím národních výborů ICC podnikatelé přenášejí své zájmy, stanoviska a názory na představitele nejvyšších orgánů, institucí a vlád všech zemí, včetně OSN, EU, WTO, OECD, u kterých má ICC poradní status na nejvyšší úrovni. Má také neotřesitelnou autoritu k vytváření pravidel, podle kterých se provádí mezinárodní obchod.“ [ICC Czech republic [online]. 2010 [cit. 2011-02-27]. O ICC/ About ICC. Dostupné z WWW: <<http://www.icc-cr.cz/>>.]

⁵² Vadium je záloha, kterou musí účastník veřejné soutěže složit na účet vypisovatele soutěže, aby bylo zajištěno, že dodrží podmínky nabídky a podepíše kontrakt.

⁵³ POLOUČEK, S., et al. *Bankovníctví*. Praha: C. H. Beck, 2006. Platební a zúčtovací styk, s. 236-240. ISBN 80-7179-462-7.

⁵⁴ ČMRZB - Banka byla založena v roce 1992. Akcionáři jsou Česká republika zastoupená Ministerstvem průmyslu a obchodu, Ministerstvem financí a Ministerstvem pro místní rozvoj (72 % akcií), Komerční banka, a. s., Česká spořitelna, a. s., a Československá obchodní banka, a. s.

Nabízí například záruky za návrh do výběrového řízení nebo záruky v programu PANEL určené pro vlastníky bytových domů.⁵⁵

Výhody bankovních záruk jsou obdobné jako u ostatních zajišťovacích produktů. Jedná se především o snížení rizika, rychlejší přístup k plnění a zároveň možnost využívat poradenské služby bank.⁵⁶ Jedná se sice o mimobilanční obchody bank, ovšem pro banku mohou znamenat vznik závazku v budoucnu, a tak o nich banky musí podle vyhlášky č. 521/2002 Sb.⁵⁷ ve znění pozdějších předpisů účtovat jako o podrozvahových položkách.

Klíčové pojmy

- Bezregresní.
- Faktoring.
- Forfaiting.
- Kapitál.
- Leasing.
- Regresní.
- Záruka.

⁵⁵ *Českomoravská záruční a rozvojová banka a.s.* [online]. c2004 [cit. 2011-04-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.cmzrb.cz/>>.

⁵⁶ POLOUČEK, S., et al. *Bankovnictví*. Praha: C. H. Beck, 2006. Platební a zúčtovací styk, s. 236-240. ISBN 80-7179-462-7.

⁵⁷ **Vyhláška č. 501/2002 Sb.**, o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů, pro účetní jednotky, které jsou bankami a jinými finančními institucemi, **novelizována byla předpisy č. 473/2003 Sb., č. 545/2004 Sb., č. 398/2005 Sb., č. 350/2007 Sb., č. 470/2008 Sb. a č. 420/2010 Sb.** Vyhláškou se provádějí některá ustanovení zákona č. **563/1991 Sb.**

8 Mezibankovní platební styk v České republice, Evropské unii, světové systémy, pojem a podstata šeků

Platební styk řadíme do kategorie bilančně neutrálních obchodů. Neutrální obchody jsou obchody, které se přímo neodrážejí v rozvaze banky. Z těchto produktů banky nevzniká žádná pohledávka ani závazek. Jsou za ně v teorii považovány i produkty, u kterých existuje možnost vzniku závazku v budoucnosti.

Platební a zúčtovací styk

Platební styk je vztah mezi plátcem a příjemcem platby, při kterém dochází k převodu peněžních aktiv, která zde plní jednu ze svých základních funkcí – funkci prostředku směny⁵⁸.

Platební styk může tedy probíhat přímo mezi zúčastněnými subjekty, nebo prostřednictvím prostředníka, kterým bývá nejčastěji nějaká finanční instituce. Není přímým účastníkem obchodu, ale pouze se podílí na jeho vypořádání, proto musíme platební styk a nástroje k němu použité považovat za službu – produkt, kterou daná finanční instituce poskytuje v rámci svého podnikání.

Plní tak několik základních funkcí.

- shromažďování úspor a jejich transformace v investice, tedy depozitní a úvěrová funkce
- vytváření a zajišťování mechanismu umožňujícího platební a zúčtovací styk⁵⁹.

Platební styk obvykle probíhá ve dvou základních formách:

- **Hotovostní**, je v současné době na ústupu a není téměř využíván především u transakcí velkého objemu (jednou z důvodů jeho nevyužívání je i omezení hotovostních plateb mezi dvěma subjekty na 15 000 EUR nebo jejich ekvivalent v průběhu jednoho dne). Hotovostní transakce jsou definovány jako „*předání hotovosti mezi dvěma subjekty, ale také složení hotovosti na účet příjemce, výběr hotovosti v bance nebo platební kartou, poukaz k výplatě hotovosti z účtu vedeného v jiné pobočce/bance či šek k výplatě.*“⁶⁰ Hlavní nevýhodou hotovostního platebního styku jsou poměrně vysoké náklady spojené s držbou hotovostních peněžních prostředků a riziko spojené s jejich úschovou a zcizením. Z pohledu banky nejsou zanedbatelné ani náklady na jejich distribuci. Za výhodu můžeme považovat jejich pohotovost spojenou s možností jejich okamžitého použití. Hotovostní

⁵⁸ POLOUČEK, S. a kol.: *Bankovníctví*, 1. vydání Praha, C. H. Beck, 2006, 716 s., ISBN 80-7179-462-7, s. 141.

⁵⁹ POLOUČEK, S. a kol.: *Bankovníctví*, 1. vydání Praha, C. H. Beck, 2006, 716 s., ISBN 80-7179-462-7, s. 141.

⁶⁰ POLOUČEK, S. a kol.: *Bankovníctví*, 1. vydání Praha, C. H. Beck, 2006, 716 s., ISBN 80-7179-462-7, s. 152.

platební styk je využíván zejména při maloobchodních platbách, kde je dosud pořád jejich významnou součástí a zejména při jeho distribuci (odvody tržeb a dotace hotovostní) jsou využívány služby Cash Managementu (především servisních středisek).

Pro Cash Management je ještě rozhodující další členění hotovostního platebního styku a to je ho rozdělení na platební styk hotovostní realizovaný v:

- tuzemské měně;
- zahraniční měně.
- **Bezhotovostní**, který můžeme definovat následovně jako „*Bezhotovostní platební styk je převod peněz od jednoho subjektu k druhému, realizovaný prostřednictvím jejich běžných nebo jiných účtů vedených u zprostředkujících institucí.*“ Vyžaduje tedy, aby oba subjekty, které se transakce účastní, vlastnily nějakou formu klientského účtu, který je k provedení transakce nezbytný⁶¹.

Bezhotovostní platební styk můžeme dělit dle různých kritérií a možnosti jeho realizace, která probíhá prostřednictvím celé řady nejrůznějších nástrojů.

Základní možnosti jak rozlišit bezhotovostní platební styk, je podle toho, jestli převod peněžních prostředků probíhá v rámci téhož státu, nebo se jedná o platbu přes hranice, ve stejné nebo jiné měně:

- mezinárodní;
- přeshraniční;
- tuzemský.

Dále můžeme rozlišovat bezhotovostní platební styk jako:

- mezibankovní platební styk – platba probíhá mezi účty ve dvou různých bankách;
- vnitrobankovní platební styk – převod prostředků probíhá mezi účty klientů téže banky.

Samostatně je potom možno uvést dokumentární platební styk. „Je to taková forma placení, při které se při platbě vyžaduje předložení předem specifikovaných průvodních dokumentů“⁶².

Bezhotovostní platební styk

Nejpoužívanějším platební nástrojem tuzemských přeshraničních a mezinárodních plateb je bankovní převod. Jedná se o hladkou platbu – příkaz plátce své bance, aby z jeho účtu

⁶¹ POLOUČEK, S. a kol.: *Bankovníctví*, 1. vydání Praha, C. H. Beck, 2006, 716 s., ISBN 80-7179-462-7, s. 144.

⁶² POLOUČEK, S. a kol.: *Bankovníctví*, 1. vydání Praha, C. H. Beck, 2006, 716 s., ISBN 80-7179-462-7, s. 143.

provedla platbu ve prospěch účtu příjemce, nebo inkasní příkaz příjemce platby, aby ve prospěch jeho účtu převedla finanční prostředky na vrub jiného účtu.

Druhým nejpoužívanějším nástrojem je trvalý příkaz, na jehož podkladě banka provádí pravidelně převod z klientova účtu na účet příjemce ve stejné výši. Příkaz platí, než je klientem zrušen a je využíván především pro pravidelné platby v konstantní výši (leasingové splátky, splátky hypotéky, úvěru apod.). Další možností je inkasní příkaz, kde veškeré náležitosti obstarává příjemce, který následně zašle plátcovi detaily o provedené platbě. Plátcovi musí podpisem potvrdit bance souhlas s provedením operace⁶³.

Bezhotovostní platební transakce probíhají ve dvou fázích:

- nejprve přenos informací mezi bankami;
- následně vlastní zúčtování transakce, tedy reálnému převodu prostředků z účtu dlužníka na účet věřitele tzv. clearing.

Konkrétní podoba zúčtovacího procesu může být rozdílná v závislosti na zúčtovacím clearingovém systému konkrétní země a především u mezinárodního platebního styku je obvykle používána jiná forma placení než clearingová – obvyklý je dokumentární platební styk.

Základní členění pro platební styk uvádí Polouček jako:

- Systém založený na netto principu, kdy dochází k vzájemnému zápočtu položek. „V případě netto systémů provádí clearingová instituce mezi zúčastněnými bankami vzájemné započtení veškerých plateb za určité období a každá banka tak má na konci dne stanovenou čistou zúčtovací pozici“⁶⁴. Jejich výhodou je zejména vyšší likvidita, avšak nevýhodou může být, že zpracování výsledků provedených transakcí je prováděno až na konci dne.
- Systém založený na brutto principu – je účtována každá jednotlivá položka průběžně a banka tedy musí mít na příslušném účtu vždy dostatečné krytí pro provedení konkrétní platby. Pokud tomu tak není, platba se neprovede. Tyto systémy lze ještě dále členit na systémy s dávkovým systémem zúčtování a systémy s průběžným způsobem zúčtování (RTGS). Systémy fungující na principu RTGS využívají například také centrální banky v rámci Evropské unie. „Tento systém jim totiž umožňuje minimalizovat ztráty

⁶³ COOPER, R.: *Corporate Treasury and Cash Management*, Palgrave Macmillan 2004, New York, 416 s., ISBN 978-1-4039-1623-5, s. 266-268.

⁶⁴ POLOUČEK, S. a kol.: *Bankovníctví*, 1. vydání Praha, C. H. Beck, 2006, 716 s., ISBN 80-7179-462-7, s. 151-152.

z prostředků neefektivně držených mimo peněžní trh.“ Na stejném principu funguje i systém CERTIS využívaný v rámci České republiky⁶⁵. Ten zahájil provoz 8. března 1992, tehdy ještě v rámci Státní banky Československa, a nahradil tak doposud používaný systém ABO. Dnes jeho provoz zajišťuje Česká národní banka. „Každý účastník systému CERTIS je jednoznačně identifikován kódem banky, jež je povinnou součástí každé bankovní transakce.“ Jednotlivé platby jsou zase odlišovány speciálními symboly pro platby. Práva a povinnosti účastníků, jsou stanoveny Zákonem o platebním styku. Česká národní banka zároveň vede účty jednotlivých bank, které jsou využívány k zúčtování v rámci mezibankovního platebního styku⁶⁶.

V Evropské unii, je zejména pro platby v EUR nejvíce využíván systémem TARGET 2, který v roce 2007 nahradil starší TARGET⁶⁷, který byl používán od roku 1999. TARGET 2 je mezinárodním zúčtovacím systémem pro platby v EUR jak v tuzemském, tak přeshraničním bezhotovostním platebním styku a funguje v zásadě stejně jako CERTIS na systému brutto s průběžným způsobem zúčtování. Jeho provoz zajišťuje Evropská centrální banka a jsou do něj zapojeny všechny země eurozóny. Nečlenské země eurozóny se do něj mohou zapojit dobrovolně a za členství v něm nejsou účtovány žádné poplatky. Systém funguje každý všední den od 7 do 18 hodin středoevropského času.

Dalším platebním systémem využívaným v EU je systém SEPA (Single Euro Payments Area). Implantace základní struktury systému SEPA byla v letech 2004 -2010. Motivem zavedení systému bylo metodické a časové sladění klientských plateb v eurech. Již zmíněný platební systém TARGET, využívaný pro platby vysokých objemů v eurech, neodstranil všechny rozdíly ve zpracování elektronických plateb v jednotlivých zemích EU.

Vlivem technických problémů při implantaci systému, zejména v oblasti přímých inkas, došlo k odložení termínu provozu systému SEPA, rozhodnutím Evropské komise, na rok 2012. V roce 2014 byl již podíl SEPA na bezhotovostních platbách v euro 99,4% a SEPA inkas 99,9%. Systémem platebního styku SEPA byl realizován jeden z největších světových projektů v oblasti finanční integrace. Systém platebního styku SEPA je aktuálně využíván všemi zeměmi EU.

⁶⁵ POLOUČEK, S. a kol.: *Bankovníctví*, 1. vydání Praha, C. H. Beck, 2006, 716 s., ISBN 80-7179-462-7, s. 151-152.

⁶⁶ ČNB [online]. Popis systému CERTIS Dostupné na: http://www.cnb.cz/cs/platebni_styk/certis/certis_popis.html [citováno 22. 3. 2011].

⁶⁷ Trans-European Automated Real-time Gross settlement Express Transfer systém.

V mezinárodním platebním styku je k zúčtování využíván klasický systém korespondenčních vztahů bank, založený na:

- principu korespondenčních účtů, které mají u sebe banky navzájem otevřeny a přes které probíhá zúčtování;
- korespondenčním oznámení požadavku na úhradu z účtu vedeného u korespondenční banky ve prospěch účtu příjemce platby, respektive na další korespondenty.

Pro **korespondenční systém** musí mít každá banka vedený účet u korespondenční banky v její místní měně, takzvaný *nostro účet*, a zároveň k němu zrcadlový účet zahraniční banky ve svém účetnictví v její měně, tzv. *loro účet*. Je prakticky vyloučeno, aby všechny banky v systému korespondenčních bank byly přímo propojeny a proto zúčtování mezinárodního platebního styku probíhá vždy přes banky, které touto sítí korespondenčních účtů mezi sebou disponují. Tím se pochopitelně prodlužují lhůty pro realizaci plateb a narůstají poplatky s nimi spojené. Firmy si pochopitelně mohou také otevřít účet v zahraniční bance, nebo účet v zahraniční měně přímo ve své bance.

Zřízení klientských účtů v cizí měně má význam spíše v případě větších objemů peněžních toků v dané měně. Každá společnost musí zvážit náklady na vedení takového účtu a také podmínky a požadavky banky spojené s jeho vedením, jako jsou například požadavky na minimální zůstatek, nebo podmínky stanovování úrokových sazeb a způsob výpočtu úroků⁶⁸. Pro předávání informací mezi bankami je nejvíce využíván systém SWIFT. Jedná se o družstevní organizaci založenou v roce 1973 v Belgii s cílem vytvořit celosvětově používaný nástroj pro komunikaci a zpracování dat týkajících se mezinárodních finančních transakcí. Do tohoto systému je zapojeno více než 9000 bankovních institucí, institucí pro cenné papíry a firemních zákazníků ve 209 zemích. SWIFT využívá standardizovaných zpráv k zabezpečenému a velmi rychlému přenosu dat a informací potřebných k provádění a zúčtování plateb a dalších operací a umožňuje i jejich automatické provádění⁶⁹. „Tyto informace jsou navíc kryptované, což znamená, že došlé zprávy poskytují jistotu o odesílateli a současně jistotu ověřeného elektronického podpisu zprávy“⁷⁰.

⁶⁸ COOPER, R.: *Corporate Treasury and Cash Management*, Palgrave Macmillan 2004, New York, 416 s., ISBN 978-1-4039-1623-5, s. 286-292.

⁶⁹ SWIFT [online]. Dostupné na: www.swift.com/about_swift/company_information/index.page?lang=en.

⁷⁰ POLOUČEK, S. a kol.: *Bankovníctví*, 1. vydání Praha, C. H. Beck, 2006, 716 s., ISBN 80-7179-462-7, s. 150.

Platební styk mezi bankami, v rámci jedné bankovní skupiny (holdingu). Mateřská banka v tomto případě si vytvoří vlastní dceřinou společnost⁷¹, která zabezpečuje platební styk jak pro banky v jednotlivých zemích, tak mezi nimi. Vlastní banky se dále již nevěnují platebnímu styku jak tuzemskému, tak přeshraničnímu a mezinárodnímu a přenechávají realizaci platebního styku specializované instituci založené nadnárodní centrálou. V praxi to probíhá následovně:

- při elektronické formě platebního styku jsou elektronické příkazy směřovány z banky na dceřinou společnost holdingu, která zabezpečuje platební styk;
- v případě fyzického předání příkazů k úhradě, jsou skenovány a naskenované příkazy jsou předány na dceřinou společnost holdingu, zabezpečující platební styk;
- dceřiná společnost zajistí provedení platebních příkazů, realizuje přesun peněžních prostředků z účtu plátce na účet příjemce a prostřednictvím banky předá výpisy.

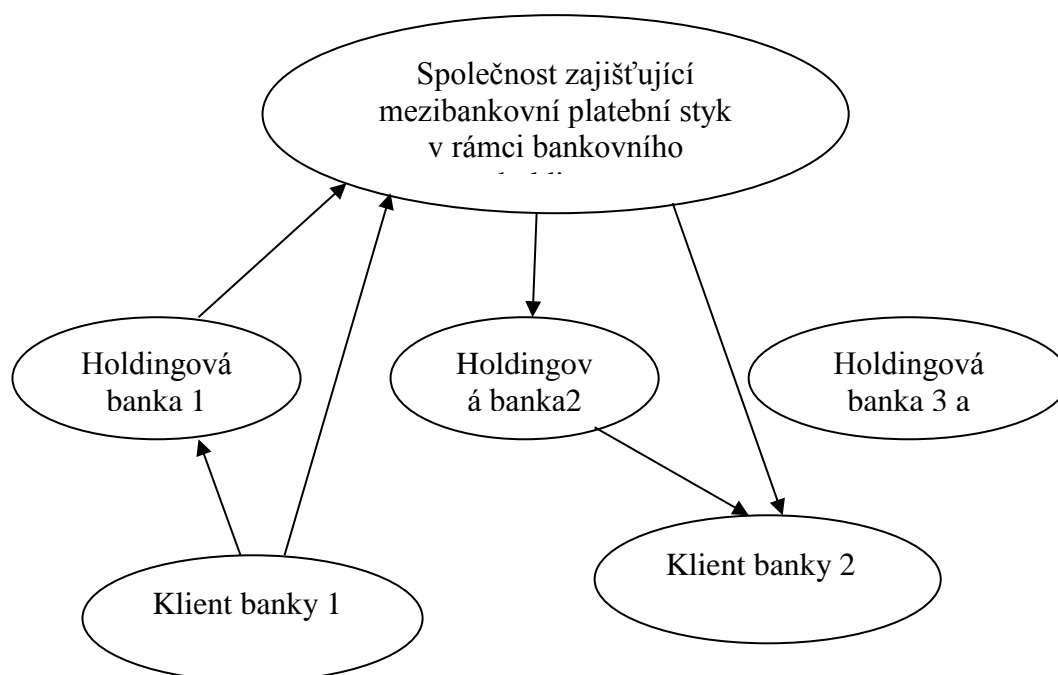
Tento systém bance umožňuje, aby i pro přeshraniční a mezinárodní platby v rámci holdingu bylo využito stejného postupu jako při platbách v rámci banky. To vše vede pro banku v konečném důsledku k úsporám za platební styk, kdy zejména při přeshraničním a mezinárodním platebním styku nemusí využívat cizích prostředníků, současně může svým klientům nabídnout nižší poplatky a zrychlení platebního styku, zejména přeshraničního a mezinárodního.

Následující graf demonstruje peněžní toky při úhradě závazku Klienta 1 vůči Klientovi 2. V praxi pochopitelně existují peněžní toky, mezi všemi bankami zapojenými do holdingového uspořádání. Tento systém, který využívají především velké zahraniční banky s holdingovou strukturou, které si tak de facto vytváří vlastní clearingové centrum pro platby mezi bankami holdingu a to jak v FCY, tak LCY⁷².

⁷¹ Obvyklý název pro tento typ je „Global Transactions Banking“ a podobné odvozené názvy.

⁷² FCY – Foreign Currency – zahraniční měna, LCY – Local Currency – domácí měna

Schéma č. 8: Platební styk mezi bankami při holdingovém uspořádání s využitím specializované dceřiné společnosti

Pramen: Vlastní konstrukce

Hotovostní platební styk

Můžeme jej definovat jako převod hotových peněz (valut) od jednoho subjektu k druhému provedený prostřednictvím hotovostních peněz – bankovek a mincí v jejich fyzické podobě.

Základními hotovostními operacemi jsou:

- Složení hotovosti ve prospěch účtu příjemce (nejčastěji v bance, která vede účet příjemce platby), přitom příjemcem je vždy vlastník účtu. Je tedy možno složit hotovost i na účet třetí osoby.
- Přímý výběr hotovosti z účtu (výběry nad stanovený limit požaduje banka nahlásit s dostatečným předstihem, tak aby si byla schopna zajistit dostatečnou hotovost). Je možno jej realizovat několika způsoby – poukazem k výplatě v hotovosti z účtu vedeného v jiné pobočce, šekem k výplatě.
- Výběr platební kartou s využitím bankomatů⁷³.

Hotovostní platební styk není realizován prostřednictvím banky, je vždy spojen s vysokou mírou rizikovosti. Zejména hotovostní platby realizované přímo mezi subjekty poskytují

⁷³ POLOUČEK, S. a kol.: *Bankovníctví*, 1. vydání Praha, C. H. Beck, 2006, 716 s., ISBN 80-7179-462-7, s. 152 – 153.

prostor pro nekontrolovatelné nakládání s penězi, a tedy pro růst šedé ekonomiky. Jako základní opatření, které mají zabránit praní „špinavých peněz“ jsou:

- omezení hotovostních plateb mezi dvěma subjekty na 15 000 EUR, nebo jejich ekvivalent v průběhu jednoho dne;
- v bankách již není možné vést anonymní účty;
- není dokonce ani možné ukládat na účet anonymně peníze, či je anonymně směřovat na jinou měnu (banky v souladu se zákonem č. 61/96 Sb. v platném znění a metodikou ČNB⁷⁴ musí hlásit neobvyklé transakce a mají zřízeny speciální útvary „Corporate Compliance“).

Selhání lidského faktoru zejména v bankách má dalekosáhlé důsledky, a k jejich omezení jsou v bankách přijímána nejrůznější opatření a současně jsou jasné tlaky na nahrazení hotovostního platebního styku bezhotovostním, zejména prostřednictvím cenového znevýhodnění hotovostních operací⁷⁵.

Klíčové pojmy

- Bezhotovostní.
- Clearing.
- Hotovostní.
- Mezibankovní.
- Platební styk.
- Přeshraniční.
- Tuzemský.

⁷⁴ Dostupné na:

http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/legislativa/vestnik/2005/download/v_2005_10.pdf

⁷⁵ POLOUČEK, S. a kol.: *Bankovníctví*, 1. vydání Praha, C. H. Beck, 2006, 716 s., ISBN 80-7179-462-7, s. 153.

9 Devizové operace obchodních bank, promptní a termínové operace, finanční deriváty

FOREX - devizové transakce

Banky realizují pro své klienty:

- platební převody v různých měnách;
- konverze měn;
- zajištění proti kurzovému riziku prostřednictvím měnových derivátů;
- spekulaci a arbitráže a v mezních případech spekulace s měnami na riziko klienta.

Banky provádí kotaci měnových kurzů pro devizové transakce, přičemž vždy uvádějí dva kurzy pro každou měnu. „Jednak kurz nákup, za který je banka danou cizí měnu ochotna koupit, a dále kurz prodej, za který je naopak banka ochotna danou cizí měnu prodat.“ Dále bývá bankami uváděn kurz střed, který je jak aritmetickým průměrem obou předchozích kurzů, tak současně kurzem, který vyhláší centrální banka. Rozdíl mezi oběma kurzy tzv. spread, závisí zejména na rizikovosti dané měny a typu obchodu⁷⁶. Banky při devizových transakcích těží zejména z těchto rozdílů mezi nákupní a prodejní cenou. Často však ještě účtují poplatek za konverzi, většinou jako procentuální část směňované částky.

Jako součást nejen Cash Managementu nabízejí banky svým klientům i devizové operace. Devizový trh je považován za největší a nejlikvidnější trh na světě. Jedná se o neformální mimoburzovní trh, na němž se obchoduje s národními měnami. Na tento trh nedohlíží žádný regulátor, tradiční pravidla obchodování jsou však automaticky dodržována. Obchodování na devizovém trhu se účastní banky (komerční, centrální a investiční), podílové a hedgeové fondy. Páteř tohoto trhu tvoří i podniky, jež jsou v důsledku probíhající globalizace a v důsledku svých mezinárodních aktivit (obchodní operace, mezinárodní investování) nuceny měny směňovat.

Jedním z rozhodujících důvodů pro devizové transakce je zajištění proti devizovému riziku (účastníci se svými intervencemi snaží eliminovat pro ně nepříznivý vývoj kurzu určité měny). Není však možné zapomenout i další motiv vstupu na devizový trh a tím je spekulace na vývoj měn.

Obchody, které banky realizují na devizovém trhu, jsou jak na její vlastní účet, tak na účet klientů. Operace na vlastní účet bank jsou především s cílem zajištění otevřených devizových

⁷⁶ RADOVÁ, J. a kol.: *J. Finanční matematika pro každého*, 6. aktualizované vydání, Praha, GRADA Publishing, a.s., 2007, ISBN 978-80-247-2233-7, s. 268-269.

pozic. Může se však jednat o maximalizace zisku prostřednictvím rizikových a spekulacních obchodů (tzv. „gambling⁷⁷“, který je velmi úzce na hraně bankovních pravidel obezřetného podnikání a ve většině bank je zakázán). Rozhodující druhy transakcí na devizovém trhu jsou však spotové operace, termínované operace, swapy a měnové deriváty (jejich počátek je datován od 70. let 20. století).

Spot je operace založená na bilaterální smlouvě, která zavazuje jednu stranu dodat stanovený objem dané měny oproti odpovídající sumě jiné měny od obchodní protistrany.

Vypořádání

a fyzické dodání podkladů spotových obchodů probíhá v řádu několika dní⁷⁸ a uskutečňuje se za aktuálně platný devizový kurz. Spotové operace jsou poměrně časté – celá jedna třetina operací na devizovém kurzu spadá právě do této kategorie⁷⁹.

Termínový obchod je obchod, při kterém je lhůta vypořádání obchodu a dodání měny delší než dva dny. Termínované kontrakty se proto neuzavírají na spotový kurz, ale na pevný termínovaný devizový kurz a tím slouží k zajištění devizového kurzu v budoucnu. Po uzavření jednoho termínovaného kontraktu se banka většinou snaží zajistit svou devizovou pozici prostřednictvím uzavření opačného obchodu s jiným klientem, nebo si ji při zajistit nákupem a uložením/prodejem druhé měny. Termínované kontrakty nemusí nutně stát samostatně – mohou být i součástí měnových swapů⁸⁰.

Swapová operace je charakterizována jako dvě, popř. více neoddělitelných transakcí uzavřených na devizovém trhu ve stejný okamžik s jedním obchodním partnerem. V jeho rámci dochází nejprve k promptnímu nákupu deviz a zároveň s ním je sjednán i zpětný termínový prodej těchto deviz. Prakticky se jedná o několik forwardů s postupnou výměnou podkladových nástrojů. Kromě klasického devizového swapu se obchodů s měnami týkají měnové a měnově-úrokové swapy – k datu vypořádání se nevyplácí pouze jistina, ale i úrokové platby, jež jsou rovněž přepočítávány z jedné měny do druhé. V případě měnového swapu jsou úrokové platby obou protistran buďto fixní nebo proměnlivé, u měnově-

⁷⁷ Gambling – rizikové, riskantní obchody realizované s cílem vydělat, přitom je banka vystavena vysokém riziku.

⁷⁸ Lhůta zpravidla bývá stanovena na dva pracovní/bankovní dny.

⁷⁹ POLOUČEK, S. a kol.: *Bankovnictví*, 1. vydání Praha, C. H. Beck, 2006, 716 s., ISBN 80-7179-462-7, s. 659.

⁸⁰ POLOUČEK, S. a kol.: *Bankovnictví*, 1. vydání Praha, C. H. Beck, 2006, 716 s., ISBN 80-7179-462-7, s. 661-662.

úrokového swapu dochází ke konverzi fixních úroků v jedné měně na platby s pohyblivou sazbou v druhé měně nebo naopak⁸¹.

Měnové deriváty jsou další možností, jak obchodovat s měnami⁸² a jejich základní členění je následující:

- **Měnové futures** jsou na prakticky stejném principu jako termínované devizové operace. Jedinou jejich odlišností je vysoká míra jejich standardizace – velikost, doba splatnosti, poslední den obchodování kontraktu a jiné jsou předem definovány. S měnovými futures lze obchodovat výhradně skrz členy burzy⁸³.
- **Měnové opce** jsou dalšími měnovými deriváty. Za opce jsou považovány kontrakty, které umožňují držiteli nakoupit (call opce) či prodat (put opce) specifikovaný objem měny za stanovený kurz (tzv. strike price). Významnou vlastností opcí je, že jejich držitel má v době splatnosti právo vybrat si, zda opci uplatní, či nikoliv, je to jistá nevyváženost ve prospěch jejich držitele. Tuto nerovnováhu částečně eliminuje tzv. opční prémie, částka, kterou musí potenciální majitel opce zaplatit, aby opci získal⁸⁴. Opce můžeme dále dělit z několika pohledů – zda opravňuje držitele k nákupu či k prodeji, bývají rozlišovány call (kupní) a put (prodejní) opce. Pokud vezmeme v úvahu závislosti na možnosti uplatnění opce, existují evropské opce (právo lze využít výhradně v den splatnosti) nebo americké opce (právo lze využít kdykoliv do doby realizace opce). Při obchodování na burze vykazují opce vyšší stupeň standardizovanosti a to nejen na ní, ale i mimo ni, opce jsou variabilnější, co se týče jejich splatnosti, ceny, velikosti a jiných náležitostí kontraktu, které tak mohou být uspořádány podle potřeb obou stran⁸⁵.

Klíčové pojmy

- Call opce.
- Forex.
- Futures.
- Price
- Put opce.
- SWAP.

⁸¹ POLOUČEK, S. a kol.: *Bankovnictví*, 1. vydání Praha, C. H. Beck, 2006, 716 s., ISBN 80-7179-462-7, s. 664.

⁸² Práce respektuje kategorizaci devizových operací, tak jak je uvedena ve zdroji Polouček.

⁸³ POLOUČEK, S. a kol.: *Bankovnictví*, 1. vydání Praha, C. H. Beck, 2006, 716 s., ISBN 80-7179-462-7, s. 666.

⁸⁴ POLOUČEK, S. a kol.: *Bankovnictví*, 1. vydání Praha, C. H. Beck, 2006, 716 s., ISBN 80-7179-462-7, s. 666.

⁸⁵ POLOUČEK, S. a kol.: *Bankovnictví*, 1. vydání Praha, C. H. Beck, 2006, 716 s., ISBN 80-7179-462-7, s. 666-667.

10 Hotovostní operace bank, funkce obchodní banky v hotovostním oběhu, metodika centrální banky

V současných moderních ekonomikách jsou využívány hotovostní a bezhotovostní (žirální) peníze. Mezi těmito oběma formami peněz jsou velmi úzké vzájemné vztahy. Obě tyto formy peněz můžeme libovolně konvertovat ukládáním peněz do banky nebo jejich výběrem.

Jeden základní rozdíl je však třeba mít stále na zřeteli: hotovostní peníze může emitovat výhradně centrální banka, bezhotovostní peníze emitují centrální banka a všechny obchodní banky poskytováním úvěrů. Domácí úvěry jsou hlavním nástrojem emise peněz prakticky ve všech zemích.

Hlavním druhem hotovostních peněz jsou ve vyspělých tržních ekonomikách bankovky centrální banky poskytované ostatním obchodním bankám a mince neobsahující žádný drahý kov (kromě pamětních mincí) emitované obvykle rovněž centrální bankou (případně ministerstvem financí).

Ve vyspělých ekonomikách se historicky vyvinul rozhodující význam bezhotovostních transakcí i ve spotřebitelském sektoru, což snižuje význam hotovostních transakcí a snižuje transakční náklady oběhu peněz a zvyšuje rychlost oběhu peněz.

Zákon č.136/2011 Sb. o oběhu bankovek a mincí vymezuje (§ 2) základní pojmy:

Tuzemská bankovka je bankovka znějící na koruny české, vydaná Českou národní bankou, která je platná, nebo kterou lze za platnou vyměnit.

Tuzemská mince je mince znějící na koruny české, vydaná Českou národní bankou, která je platná nebo kterou lze za platnou vyměnit.

Pamětní mince je tuzemská mince vyrobená z obecných nebo drahých kovů určená ke sběratelským účelům (jejich výměnu provádí ČNB nebo úvěrové instituce).

Úloha obchodních bank v hotovostním oběhu peněz

Úloha obchodních bank v oblasti hotovostního peněžního oběhu zahrnuje:

- zásobování oběhu potřebnou hotovostí;
- příjem hotovostí v oběhu přebytečných.

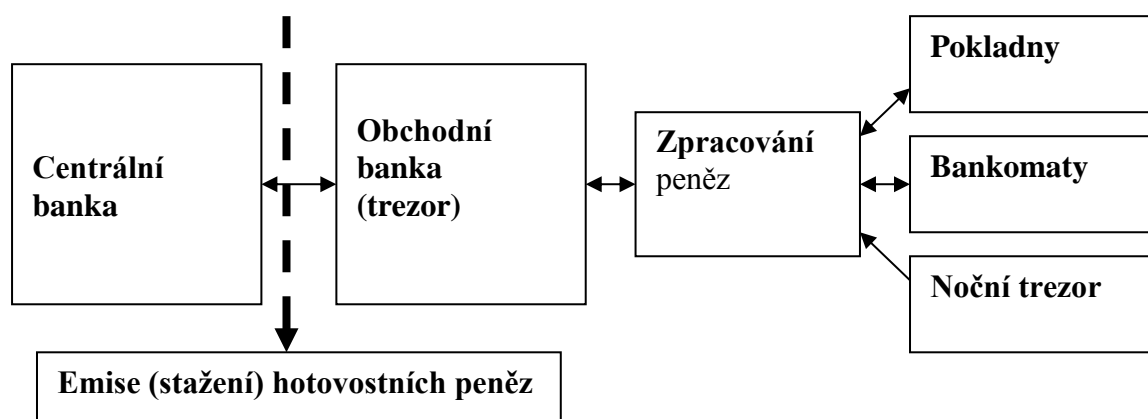
Udržování nezbytně nutné zásoby hotovostních peněz pro operace zásobování a příjmu přebytečných hotovostí z oběhu způsobuje nutnost udržovat zásobu hotovostních peněz obchodní bankou odpovídající její ekonomické potřebě hotovostí. Z tohoto důvodu dochází mezi centrální bankou a obchodními bankami k dotacím a odvodům hotovostních peněz.

Pohyby hotovostních peněz mezi centrální bankou a obchodní bankou znamenají emisi hotovostí při dotaci obchodní banky a stažení hotovostí z oběhu při odvodu provedeném obchodní bankou. Tyto operace neovlivňují celkové množství peněz v oběhu, neboť pohyby hotovostních peněz jsou prováděny oproti jejich zúčtování na účtu obchodní banky vedeném u centrální banky (centrální banka je bankou bank). Jde tedy o konverzi hotovostních peněz na bezhotovostní peníze a naopak neovlivňující celkové množství peněz v oběhu.

Hotovostní operace prováděné obchodními bankami jsou operacemi hotovostně jednostrannými se souběžným bezhotovostním zúčtováním (zápisem) na účtech klientů – příjmy a výplaty hotovostí proti účtům.

Hotovostní platební styk v ekonomice tedy probíhá mimo bankovní sféru při běžných denních úhradách zboží a služeb.

Schéma č.9: Schéma pohybu hotovostních peněz mezi centrální bankou a obchodní bankou a uvnitř obchodní banky:

Při plnění úloh obchodní banky v hotovostním peněžním oběhu, spočívajících v zásobování oběhu hotovostmi a příjmu hotovostí v oběhu přebytečných, dochází k pohybům hotovostí ve vztahu k centrální bance (emise a stažení hotovostních peněz) a k pohybům hotovostí uvnitř obchodní banky vyplývajících z výdeje, příjmů a zpracování hotovostí (počítání, třídění, úschova). Obchodní banky, jako úvěrové instituce vykonávající pokladní činnost, provádějí příjem a výměnu standardně poškozených tuzemských bankovek a mincí.

K pohybům hotovostí z banky a do banky dochází na pokladnách a bankomatech, k pohybům hotovostí do banky dochází rovněž při příjmu hotovostí (tržeb) od klientů prostřednictvím nočních trezorů (zařízení pro časově neomezený vhoz peněz). Při těchto procesech dochází ke zpracování peněz bankou nebo může být zpracování svěřeno zpracovateli tuzemských bankovek a mincí na základě povolení k této činnosti od ČNB (§ 15, zákona č.136/2011 Sb.).

Klíčová slova

- Bankomat.
- Hotovost.
- Oběh.
- Platební styk.
- Pokladna.

11 Elektronické komunikace s obchodními bankami a platební karty

Pro „Elektronickou komunikaci“ můžeme využít i staršího označení „telekomunikace“ (z řečtiny „tele“ – „vzdálený“), které mnohem výstižněji vyjadřuje podstatu elektronické komunikace jako **komunikace neboli dorozumívání se vzdáleně či na dálku**.

Za prostředky elektronické komunikace považujeme především telefon (pevná linka i mobilní telefon), přenos dat prostřednictvím šifrovaných zpráv a internet. Internet poskytuje velmi mnoho konkrétních způsobů elektronické komunikace. Nejrozšířenějšími prostředky jsou elektronická pošta (e-mail), sociální sítě (např. Facebook, Twitter, atd.), chat (např. ICQ, SKYPE, atd.) nebo uskutečnění telefonního hovoru přes internet (např. SKYPE).

Vzhledem k neexistenci přesné definice se za elektronické bankovníctví považují veškeré **služby bank a jiných finančních institucí, kdy je pro komunikaci s klientem použita elektronická forma**.

Za produkty elektronického bankovníctví, tedy formy komunikačního kanálu s bankou jsou považovány:

- platební karty;
- telefonní bankovníctví;
- mobilní bankovníctví;
- faxové bankovníctví;
- internetové bankovníctví;
- homebanking.

a) Platební karty

Jsou považovány za nejstarší formou elektronického bankovníctví. Platební karta je platová kartička odpovídající mezinárodním normám, na níž jsou zaznamenána data o kartě a transakcích, s níž může oprávněný držitel provádět různé transakce. Těmito transakcemi jsou: výběr hotovosti z bankomatů v tuzemsku i zahraničí, vklad hotovosti prostřednictvím vkladových nebo duálních bankomatů, platba u obchodníků, úhrada složenek, faktur, SIPO a dobíjení kreditu mobilního telefonu prostřednictvím bankomatů, platba kartou na internetu, Cash advance – výběr hotovosti na pobočce banky, směnárny či hotelu, Cash back – výběr hotovosti při současném placení kartou u obchodníka.

Platební karty je možno členit podle nejrůznějších hledisek.

Geografické hledisko:

- **tuzemská karta** – její použití je omezeno na území státu vydavatele;
- **mezinárodní karta** – lze ji použít v tuzemsku i v zahraničí.

Způsob zúčtování transakcí:

- **charge karta** – je vydávána k samostatnému účtu, ze kterého držitel čerpá bankou poskytnutý úvěrový limit, který následně po obdržení vyúčtování musí do stanoveného termínu plně splatit;
- **kreditní karta** – je vydávána k bankou poskytnutému spotřebitelskému úvěru, který může držitel opakovaně čerpat a současně splácet dle svých možností minimálně však ve výši bankou stanovené minimální splátky;
- **debetní karta** – je vydávána k běžnému účtu, kde držitel čerpá vlastní finanční prostředky případně finanční prostředky poskytnuté jako povolený úvěrový limit na běžném účtu.

Typ záznamu dat:

- **embosovaná karta** – identifikační údaje jsou na kartě vyraženy (embosovány) reliéfním písmem. Tuto kartu lze použít v elektronických terminálech ale i v mechanických snímačích (imprinterech);
- **elektronická karta** – identifikační údaje jsou na kartě vyraženy standardně bez reliéfu. Tuto kartu lze použít pouze v elektronických terminálech;
- **karta s magnetickým proužkem** – data jsou uložena na magnetickém proužku;
- **čipová karta** – data jsou uložena v mikročipu;
- **hybridní karta** – nejpoužívanější typ platební karty, která v sobě nese data uložená současně na magnetickém proužku i v čipu;
- **bezkontaktní karta** (contactless) – nejmodernější typ platební karty, která umožňuje využít novou platební technologii pro bezkontaktní platbu. Bezkontaktní platba je užívána pro platby nepřevyšující obvykle částku 500 Kč, kdy stačí platební kartu přiložit k terminálu, a to bez zadávání PIN kódu. Platba tak provedena během pár sekund. Při platbě částky vyšší než 500 Kč je potřeba transakci standardně autorizovat PIN kódem či podpisem držitele platební karty.

b) Phone banking

Telefonní bankovníctví je po platební kartě druhým nejstarším komunikačním kanálem mezi klienty a bankami. Jedná se tedy o komunikaci mezi bankou a klientem prostřednictvím telefonu – ať už pevné linky či mobilního telefonu a bývá v praxi označováno jako

telebanking či *phonebanking*. Komunikace klienta může probíhat buď s telefonním operátorem nebo pouze s využitím automatického hlasového systému (IVR). Identifikace klienta neboli ověření probíhá zadáním číselných identifikačních údajů klienta.

c) Cellular phone banking

Nebo také mobilní bankovníctví představuje komunikaci mezi klientem a bankou prostřednictvím mobilního telefonu, která existuje ve čtyřech formách – pomocí SMS, pomocí technologie SIM Toolkit, WAP banking a poslední nejmodernější JAVA banking. Všechny formy mobilního bankovníctví jsou díky své časové náročnosti pro zadání jednoho pokynu určeny pro retailové klienty, kteří tímto prostřednictvím mohou např. ověřit zůstatek, zadat jednorázový nebo trvalý příkaz k úhradě, dobít kredit mobilního telefonu nebo zjistit obraty na účtu. Z dalších služeb jsou spíše informační zprávy jako např. ověření aktuálního měnového kurzu či úrokové sazby. Identifikace klienta probíhá zadáním číselného MPIN do bankovní aplikace v telefonu.

d) Fax banking

Jak již název značí, ve faxovém bankovníctví dochází ke komunikaci mezi bankou a klientem prostřednictvím faxu. Faxové bankovníctví není ve veřejné standardní nabídce bankovních služeb, ale je nedílnou a běžnou součástí bankovní praxe. Identifikace klienta probíhá zadáním číselných faxových kódů, které klient obdrží ve faxové tabulce.

e) Internet banking

Internetové bankovníctví jednodušeji označováno jako *internetbanking* nebo *onlinebanking* představuje dnes nejrozšířenější komunikaci mezi klientem a bankou, resp. serverem banky, a to **on-line přes internetovou síť**. Pro přístup ke svému účtu klient zadá na svém počítači internetovou adresu banky a zadá vstupní autorizační prvky, tudíž klient nepotřebuje žádné speciální hardwarové nebo softwarové vybavení.

Přes internetové bankovníctví může klient využívat širokou paletu funkcí, od těch základních jako je zobrazení detailu účtů, zadání různých typů příkazů bance, přes složitější transakce jako zadání platby do zahraničí, založení termínovaného vkladu nebo stažení výpisu až po specifické či individuální transakce. Identifikace klienta probíhá zadáním uživatelského jména a jedinečného hesla klienta dále vždy v kombinaci s použitím jednorázového kódu bezpečnostní SMS nebo s použitím klientského certifikátu.

f) Homebanking

Homebanking je založen na komunikaci mezi bankou a klientem přes počítač klienta, na kterém je instalována speciální bankovní aplikace. Jedná se o tzv. **off-line aplikaci**, která není připojena do internetové sítě nepřetržitě jako je tomu u internetového bankovníctví, ale do internetové sítě se připojuje pouze při přijímání nebo odesílání dat po zadání tohoto pokynu klientem. Homebanking může klient používat pouze na konkrétním počítači, na kterém je tato bankovní aplikace nainstalována což může být pro klienta na jednu stranu nevýhodou ale zároveň i výhodou v podobě vyšší bezpečnosti.

Další vývoj v elektronické komunikaci bank a klienty

V současnosti lze vysledovat možnosti dalšího rozvoje elektronické komunikace, která vychází ze zákona o platebním styku 284/2009 Sb. v platném znění, dle kterého je možno za peněžní hodnotu považovat peněžní hodnotu:

- představující pohledávku za vydavatelem elektronických peněz;
- je uchovávána v elektronické podobě;
- je vydávána proti přijetí peněžních prostředků;
- je přijímána jako platební prostředek jinými osobami než jen vydavatelem těchto elektronických peněz.

V praxi tedy majitel elektronických peněz předá vydavateli určitou sumu peněžních prostředků, která bude tímto vydavatelem přetvořena na elektronické peníze, pro jejich další užití je majiteli/držiteli:

- Vydán nástroj k jejich používání např. elektronická peněženka. Tímto nástrojem může být také aplikace pro mobilní telefon, která nese elektronický záznam o výši peněžní hodnoty.
- Sděleny nástroje pro autorizaci elektronického placení elektronickými penězi v rámci různých privátních zúčtovacích platebních systémů.

Za další trendům je možno považovat **rozvoj technologií mobilního bankovníctví** pro tzv. chytré mobilní telefony.

Nezanedbatelnou součástí elektronické komunikace bank je **komunikace prostřednictvím rozšířeným sociálních sítí** jako je Facebook, Twitter a dále také prostřednictvím SKYPE, chatů, e-mailů, internetového serveru YouTube apod., tento typ komunikace je zaměřen především na mladé klienty.

V korporátním bankovníctví, zejména pro nadnárodní firmy je zřejmý trend **standardizace a automatizace předávaných bankovních dat tak aby došlo k jejich rychlejšímu a bezpečnějšímu zpracování**. V dosud používaném procesu předání dat od klienta bance

a z banky do zúčtovacího systému se tak vynechává banka jako prostředník předání dat a klienti sami předávají data do zúčtovacího systému.

Klíčové pojmy

- Elektronická komunikace.
- Karty.
- Platební karty.
- Internet banking.
- Home banking.

12 Investiční bankovníctví, druhy operací bank s cennými papíry, kolektivní investování

Investiční bankovníctví (Investment banking) je autory interpretováno v různém pojetí, Revenda⁸⁶ investiční bankovníctví definuje:

Investiční bankovníctví zahrnuje transakce bank prováděné s cennými papíry, finančními deriváty a ostatními instrumenty privátních finančních trhů (svěřené finanční prostředky).

Investiční bankovníctví je začleněno do modelů bankovních systémů v různých zemích:

Model univerzálního bankovníctví, kde obchodní banky provádějí komerční i investiční obchody. Přijímají vklady, poskytují úvěry, obchodují s cennými papíry na vlastní i cizí účet.

Univerzální banky jsou vnitřně účetně propojeny v oblasti komerčního a investičního bankovníctví. Tento model je charakteristický pro evropské bankovníctví včetně České republiky. Výhodou tohoto uspořádání obchodů obchodních bank je širší nabídka finančních produktů a snížení kapitálových nákladů. Banky však mohou být vystaveny konfliktu zájmů mezi komerčními a investičními obchody, banky jsou vystavovány vyššímu riziku svých obchodních aktivit. V některých zemích jsou proto investiční obchody vyčleňovány do dceřiných společností bank.

Model oddělení investičního a komerčního bankovníctví byl vytvořen s cílem omezení rizikovosti obchodních bank a celého bankovního sektoru (např. USA, Japonsko), zneužívání informací ze společného provádění komerčních a investičních obchodů. Oddělení komerčního a investičního bankovníctví v USA vlivem světové krize v 30 letech dvacátého století (Glass-Steagall Act) mělo za cíl obnovení důvěry v komerční bankovní systém a zamezení finančních toků z komerčního bankovníctví do investičních obchodů. S postupující kvalitou dohledu nad finančním trhem a propracováním legislativní úpravy komerčních a investičních obchodů dochází v řadě zemí k obnovení systému univerzálního bankovníctví nebo alespoň liberalizaci přístupů k těmto omezením.“

Smíšený model bankovníctví umožňuje komerčním bankám pouze komerční obchody s možností majetkového podílu ve firmách cenných papírů vykonávajících činnosti v oblasti investičního bankovníctví.

Investiční bankovníctví zahrnuje:

⁸⁶ Revenda, Z. Peněžní ekonomie a bankovníctví. MANAGEMENT PRESS. Praha, 1999. 620 s. ISBN-80-85943-49-2. str.159.

- emisní obchody;
- vlastní a zprostředkovatelské obchody;
- depotní obchody;
- majetkovou správu;
- fúze a akvizice (mergers and acquisitions).

Emisní obchody zahrnují emisi cenných papírů, jejichž smyslem je alokace volných finančních prostředků od přebytkových subjektů k deficitním. Při vlastní emisi připravuje a realizuje emisi sám emitent. Vzhledem k náročnosti těchto finančních operací využívají emitenti emisních zprostředkovatelů (zejména bank).

Banky zřizují při realizaci těchto obchodů konsorcia:

Ručitelské konsorcium – nakupuje emisi na vlastní účet a riziko, výnosem je rozdíl mezi nákupní a prodejní cenou.

Komisní konsorcium – prodává emisi svým jménem na cizí účet, riziko neprodání emise nese emitent.

Prodejní konsorcium – prodává emisi cizím jménem na cizí účet za provizi, riziko nese emitent.

Vlastní a zprostředkovatelské obchody:

Banka vystupuje jako dealer – provádí vlastní obchody jménem banky a na vlastní účet (bilanční obchody).

Banka vystupuje jako broker - provádí zprostředkovatelské obchody svým jménem ale na příkaz a účet klientů banky (bilančně neutrální obchody).

Banky jsou obvykle hlavními akcionáři burzy, obchody probíhají rovněž na mimoburzovním trhu.

Depotní obchody

Ve vyspělých zemích lze smluvně uložit cenné papíry u firem cenných papírů (rovněž banky) do úschovy nebo úschovy a správy (fiduciární-svěřenecké služby), s možností jejich vrácení na požádání v efektivní nebo zaknihované podobě (dematerializované cenné papíry).

Depotní služba může být spojena se správou cenných papírů, tj. výkonem práv a povinností s cennými papíry (zastupování klienta, inkaso úroků apod.).

Majetková správa zahrnuje činnosti obchodní banky při provádění obchodů s cennými papíry podle sjednaných požadavků klienta, obchody s portfoliem cenných papírů podle jeho dispozic nebo řízení složení portfolia bankou.

Fúze a akvizice

Fúze a akvizice představují bankovní zprostředkování nákupů, prodejů a převodů rozhodujících majetkových podílů (akcií) z jednoho subjektu na jiný subjekt. Bankám jsou tyto finanční operace svěřovány vzhledem k jejich znalosti finančního trhu a schopnostem při provádění finančních analýz. Pro obchodní banku jsou tyto fúze a akvizice různých subjektů efektivní operací s možností rozšiřování současných i potencionálních obchodů.

Kolektivní investování

Kolektivní investování je jedna z možností zhodnocení volných peněžních prostředků s možností dosahovat většího zhodnocení oproti běžným bankovním vkladovým produktům. V české republice je upraveno kolektivní investování zákonem č.189/2004 Sb. o kolektivním investování:

Kolektivní investování je podnikání, jehož předmětem je shromažďování peněžních prostředků upisováním akcií investičního fondu nebo vydáváním podílových listů podílového fondu, investováním na principu rozložení rizika a další obhospodařování tohoto majetku.

V Evropské unii je kolektivní investování upraveno směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2009/65/ES ze dne 29.října 2009 o koordinaci právních předpisů týkajících se subjektů kolektivního investování.

Za výhody kolektivního investování můžeme považovat:

- profesionální správa peněžních prostředků,
- přístup na trhy nad možnosti malých investorů,
- rozležení rizika investování ovlivněného počtem investičních instrumentů,
- existence regulačních pravidel pro kolektivní investování,
- možnosti vyššího zhodnocení a likvidita vložených peněžních prostředků.

Za hlavní nevýhody kolektivního investování můžeme považovat:

- správní poplatky fondům,
- omezení možnosti zasahovat do výběru investic,
- riziko investování peněžních prostředků trvá i při kolektivním investování,
- nejistota výnosu vyplývající z podstaty finančních trhů.

Subjekty kolektivního investování

Investiční společnost je podle zákona č.189/2004 Sb. právnická osoba, jejímž předmětem podnikání je kolektivní investování spočívající ve vytváření a obhospodařování podílových fondů nebo obhospodařování investičních fondů na základě smlouvy o obhospodařování. Činnost investiční společnosti je podmíněna povolením činnosti od České národní banky. Minimální výše vlastního kapitálu je stanovena částkou 125.000,- EUR nebo ekvivalent v českých korunách.

Investiční fond je podle zákona č.189/2004 Sb. právnická osoba, jejímž předmětem podnikání je kolektivní investování a která má povolení ČNB k činnosti investičního fondu. Investiční fond má právní subjektivitu, akciová společnost. Doba na kterou je fond založen je uvedena ve Statutu fondu kolektivního investování zahrnujícím způsoby investování a další informace pro investory pro posouzení investice.

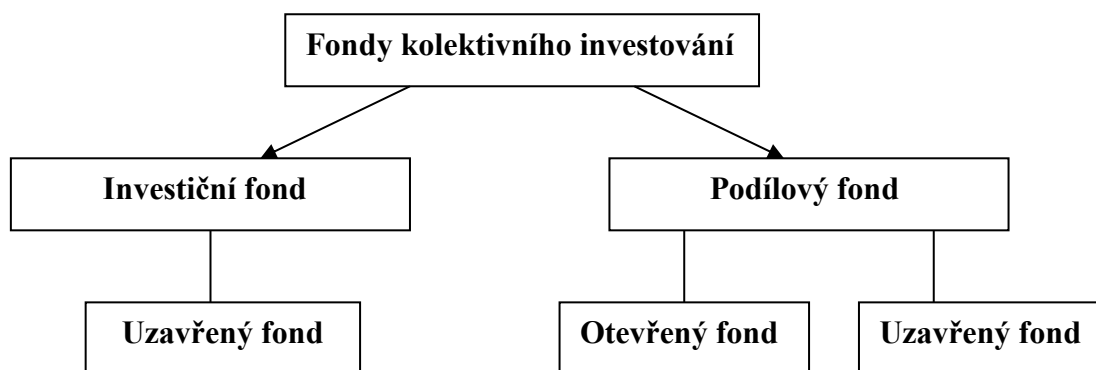
Podílový fond podle zákona č.189/2004 Sb. nemá právní subjektivitu, předmětem podnikání je kolektivní investování, shromažďuje peněžní prostředky vydáváním podílových listů podílového fondu, je souborem majetku, který náleží vlastníkům podílových listů tzv. podílníkům v poměru vlastnictví podílového fondu.

Depozitář fondu kolektivního investování je podle zákona č.189/2004 Sb. subjekt, který eviduje majetek fondu kolektivního investování a kontroluje nakládání fondu s majetkem v souladu se zákonem a statutem fondu. Depozitářem fondu kolektivního investování může být ze zákona pouze banka na území České republiky nebo zahraniční banka, která má pobočku v ČR a vlastní licenci pro činnost depozitáře. Každý fond kolektivního investování musí mít ze zákona svého depozitáře.

Ze zákona č.189/2004 Sb. o kolektivním investování je Česká národní banka vykonavatelem dohledu nad dodržováním tohoto zákona, statut fondu kolektivního investování, smlouvy o obhospodařování a smlouvy o depozitáři fondu.

Evropské investiční společnosti a fondy jsou sdruženy do Evropské federace investičních fondů a společností (EFAMA, 2004).

Schéma č. 10: Členění fondů kolektivního investování

Na základě zákona č.189/2004 Sb. jsou fondy kolektivního investování členěny na standardní a speciální:

Standardní fond shromažďuje peněžní prostředky mající formu výhradně otevřeného podílového fondu. Fond je investuje do majetku vymezeného zákonem, odkupuje podílové listy od vlastníků na jejich žádost.

Speciální fond je označení pro investiční fond nebo podílový fond (otevřený i uzavřený), může být dvou typů, speciální fond shromažďující prostředky od veřejnosti nebo od kvalifikovaných investorů (nejvýše 100 akcionářů nebo podílníků, minimální vstupní investice investora 1. milion Kč, investoři jsou banky, pojišťovny, investiční společnosti apod.).

Klíčové pojmy

- Fond.
- Investování.
- Portfolio.
- Kolektivní investování.

13 Tendence vývoje obchodních bank jako podnikatelských subjektů a účastníků finančních trhů

V uplynulém desetiletí proběhly a dále probíhá řada změn na světových finančních trzích působících na účastníky finančního trhu. Obchodní banky, jako rozhodující účastníci finančních trhů jsou tak vystaveny řadě vlivů působících na jejich činnost jako podnikatele i na vývoj poskytovaných bankovních produktů a služeb.

Na vývoj činnosti obchodních bank jako podnikatelských subjektů a finančních zprostředkovatelů působí zejména:

1) Existence konsolidovaných celků (finanční skupiny, finanční konglomeráty, finanční holdingy). Existenci finančních konglomerátů ovlivňuje a podporuje internacionalizace finančních trhů, mezisektorové využívání a prolínání finančních produktů a služeb, snaha o větší kapitálovou sílu finančních institucí, dosažení většího podílu na finančním trhu a dosažení vyšší efektivity finančního podnikání. S existencí finančních konglomerátů je spojeno vyšší riziko nestability finančního systému tedy vyšší systémové riziko.

Finanční konglomerát je skupina, v jejímž čele je regulovaná osoba jako ovládající nebo alespoň jedna dceřiná osoba ve skupině je regulovanou osobou⁸⁷. Pokud není v čele skupiny regulovaná osoba, skupina je považována za finanční konglomerát, pokud hlavní činnost skupiny probíhá ve finančním sektoru nebo nejméně jedna osoba ze skupiny podniká v oblasti sektoru pojišťovnictví, bankovníctví a v sektoru investičních služeb. Konsolidované nebo agregované činnosti osob ve skupině jsou v sektoru pojišťovnictví, bankovníctví nebo investičních služeb významné při podílu 10 % regulovaných osob ve skupině na vykonávaných činnostech. Pokud převyšuje některá činnost skupiny ve finančním sektoru 40 % činnosti skupiny, považuje se za hlavní činnost.

Finanční konglomerát podléhá **doplňkovému dohledu** nezávislému na dohledu sektorů jednotlivých členů skupiny. Doplňkový dohled sleduje a reguluje rizika spojená s existencí finančního konglomerátu. Řádné provádění doplňkového dohledu zajišťuje **koordinátor** stanovený z příslušných orgánů sektorového dohledu působících ve skupině.

2) Prolínání a kombinace produktů finančních institucí (crosseling), finanční trh zahrnuje tři základní sektory bankovníctví, pojišťovnictví a obchody s cennými papíry. V posledním

⁸⁷ Evropský parlament a Rada: Směrnice 2002/87/ES (Financial Conglomerates Directive) zapracovaná do Zákona č.377/2005 Sb., o finančních konglomerátech, o doplňkovém dozoru nad bankami, spojitelnými a úvěrními družstvy, pojišťovnami a obchodníky s cennými papíry ve finančních konglomerátech

desetiletí sledujeme trendy odstraňování bariér mezi těmito sektory v důsledku narůstající konsolidace na finančním trhu. Tento proces je provázen průvodními jevy zasahujícími do uspořádání a struktury finančního systému, zejména jde o růst systémového rizika, vznik konsolidovaných celků a konsolidaci v oblasti dohledu finančních institucí. V bankovním sektoru můžeme sledovat tyto procesy v oblastech produktů pojištění, leasingu, získávání primárních vkladů a poskytování úvěrů nebo obchody s cennými papíry dceřinými společnostmi bank. Cílem procesu je zvyšování nabídky na finančním trhu, vyrovnávání se konkurenci, omezení rizik vlastních obchodů (produkty pojištění) apod.

3) Segmentace činnosti obchodní banky se zvláštním zřetelem na retailové bankovníctví (malobankovníctví), s cílem navyšování možností získávání primárních finančních zdrojů banky (vkladů).

Bilanci obchodní banky⁸⁸ tvoří na straně pasiv převážně obchody k získávání cizích zdrojů – **vkladů**, svěřených peněžních prostředků, které představují závazek vůči vkladateli na jejich výplatu.⁸⁹ Mohou být kombinovány se státním příspěvkem dle zákona č.96/93 Sb. o stavebním spoření ve stavebních spořitelnách.

Dalším instrumentem pro získání finančních zdrojů jsou bankovní dluhopisy⁹⁰. Jejich vydávání se považuje za přijímání vkladů, pokud je vydávání hlavní činností emitenta, předmětem jeho podnikatelské činnosti je poskytování úvěrů a provádění dalších činností podle zákona č.21/1992 Sb. o bankách (§1, odst.3).

4) Sekuritizace (securities = cenné papíry). Původní označení tohoto procesu na finančních trzích označovalo navyšování financování investic emisí vlastních cenných papírů na privátních finančních trzích v neprospěch podílu bankovních úvěrů na světovém finančním trhu

Současný význam pojmu sekuritizace označuje prodej balíků vybraných aktiv (pohledávek) investorům formou dluhopisů zajištěných těmito aktivy. Forma dluhového financování se rozšířila z USA do Evropy a Asie, na počátku 70let minulého století. Sekuritizace snižuje náklady na kapitál, mění úvěrový obchod na zprostředkovatelský, omezuje úvěrové a úrokové riziko.

⁸⁸ ČNB: Opatření č.7/2007 Sb. o předkládání výkazů bankami a pobočkami zahraničních bank

⁸⁹ Zákon č. 21/1992 Sb. o bankách, §1, odst.2,a), zákon zpracovává směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/48/ES o činnosti úvěrových institucí, 2006/49/ES o kapitálové přiměřenosti, 94/19/ES o systémech pojištění vkladů a další

⁹⁰ Zákon č.190/2004 Sb. o dluhopisech

Tradiční sekuritizace /True sale securitization/ je převod (prodej) souboru pohledávek na jiný subjekt, obvykle SPV (special purpose vehicle), emitované dluhopisy jsou zajištěny převedenými aktivy.

Syntetická sekuritizace /Synthetic securitization/ je převod souboru pohledávek z původního vlastníka na jiný subjekt bez prodeje původcem pohledávek (bez skutečného převodu pohledávek) s cílem podílu dalšího subjektu na podstupovaném úvěrovém riziku. Sekuritizace úvěrů omezuje požadavky minimální výše kapitálu banky a probíhá v těchto fázích:

- a) poskytnuté úvěry stejných charakteristik se shromažďují do balíků;
- b) banka prodá balík úvěrů nebankovní instituci, obvykle je banka dále spravuje do splacení;
- c) nebanka vystaví na budoucí cash flow (peněžní tok) z úvěrů postupované cenné papíry s určením jejich prodeje vybranou investiční bankou;
- d) investiční banky prodají tyto cenné papíry investorům.

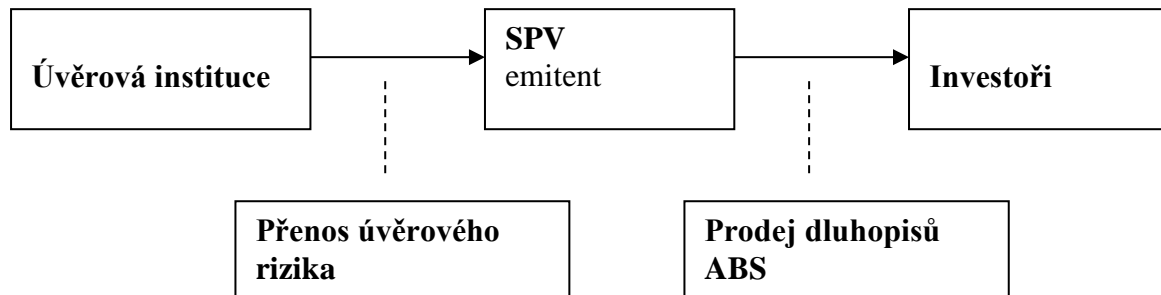
Dluhové cenné papíry (ABS – Asset Back Securities) je souhrnný název pro sekuritizované cenné papíry zajištěné podkladovými aktivy ve formě veškerých pohledávek. Původní věřitel (banka) získává peníze ihned, přenáší riziko nesplacení úvěrů na investora, pro investora znamená tato operace vyšší než standardní výnos.

Rizika investora:

- možnost selhání podkladových aktiv,
- riziko správy aktiv (vymáhání původním věřitelem),
- možnost předčasného splacení podkladových aktiv (nižší výnos),
- úrokové riziko fixních úroků při poskytnutí úvěrů (původních pohledávek),
- riziko likvidity ABS, možností jejich prodeje.

V praxi nejčastěji využívaný mechanismus převedení kreditního rizika z úvěrové instituce přes SPV na investory:

Schéma č.11: Převod kreditního rizika

Česká národní banka upravila pravidla pro převod rizik při obchodech se sekuritizovanými expozicemi pro obchodní banky, družstevní záložny a obchodníky s cennými papíry vyhláškou č.89/2011 Sb. (změna vyhlášky č.123/2007 Sb.).

5) Nové systémy mezibankovního bezhotovostního platebního styku včetně přeshraničního, propojení systémů EU a zdokonalování systémů platebního styku se státy mimo EU. Podstatným procesem je v současné době dokončení systémů mezibankovního platebního styku v EU (TARGET, SEPA) a úprava mezibankovního platebního styku v České republice, zákonem o platebním styku č.284/09 Sb.(účinnost od 1.11.2009), který harmonizuje předpisy o platebním styku v ČR s Evropskou unií.

TARGET (Trans European Automated Real Time Gross Settlement Express Transfer Systém) využívaný systém pro Centrální banky i obchodní banky v EU. Provozuje Evropská centrální banka (ECB – 1999) jako propojení bank zemí EU a zúčtování operací měnové politiky.

SEPA (Single Euro Payments Area, průběh zavedení 2004 – 2010 využívá jednotný formát systémů a platebních položek v EMU (IBAN), metodicky propojuje národní systémy EU a Islandu , Norska, Švýcarska a Lichtenšteinska.

6) Zdokonalování stávajících systémů elektronické komunikace s obchodními bankami a omezování rizik souvisejících s využíváním těchto produktů. Prosazování bezkontaktních systémů tvorby automatických položek platebního styku s cílem omezování hotovostního platebního styku (probíhajícího mimo bankovní sektor).

7) Využívání, inovace a diskuse o stupni regulace obchodů označovaných jako finanční deriváty (podstatou jsou termínové obchody) směřujících k omezení rizik podnikání bank i zprostředkovatelských obchodů pro obchodní partnery (klienty) bank.

Dalšími vlivy působícími na podnikání obchodních bank jsou současné jevy na světových finančních trzích:

1) Pokles zprostředkování obchodních bank lze sledovat v uplynulých několika desetiletích jako jev celosvětového postupného poklesu podílu obchodních bank na celospolečenských finančních transakcích (v průběhu 20. století v USA a ve Velké Británii je téměř o 60 %) ⁹¹. Svůj podíl na transakcích zvyšují nebankovní finanční instituce na úkor obchodních bank. Jsou to zejména pojišťovny, penzijní fondy, investiční a podílové fondy. Tento jev je označován jako pokles zprostředkování bank, který probíhá ve prospěch emisí dluhopisů prostřednictvím finančního trhu. Dochází k diverzifikaci činností finančních institucí a současně k tendencím mixu finančních služeb a vzniku finančních skupin.

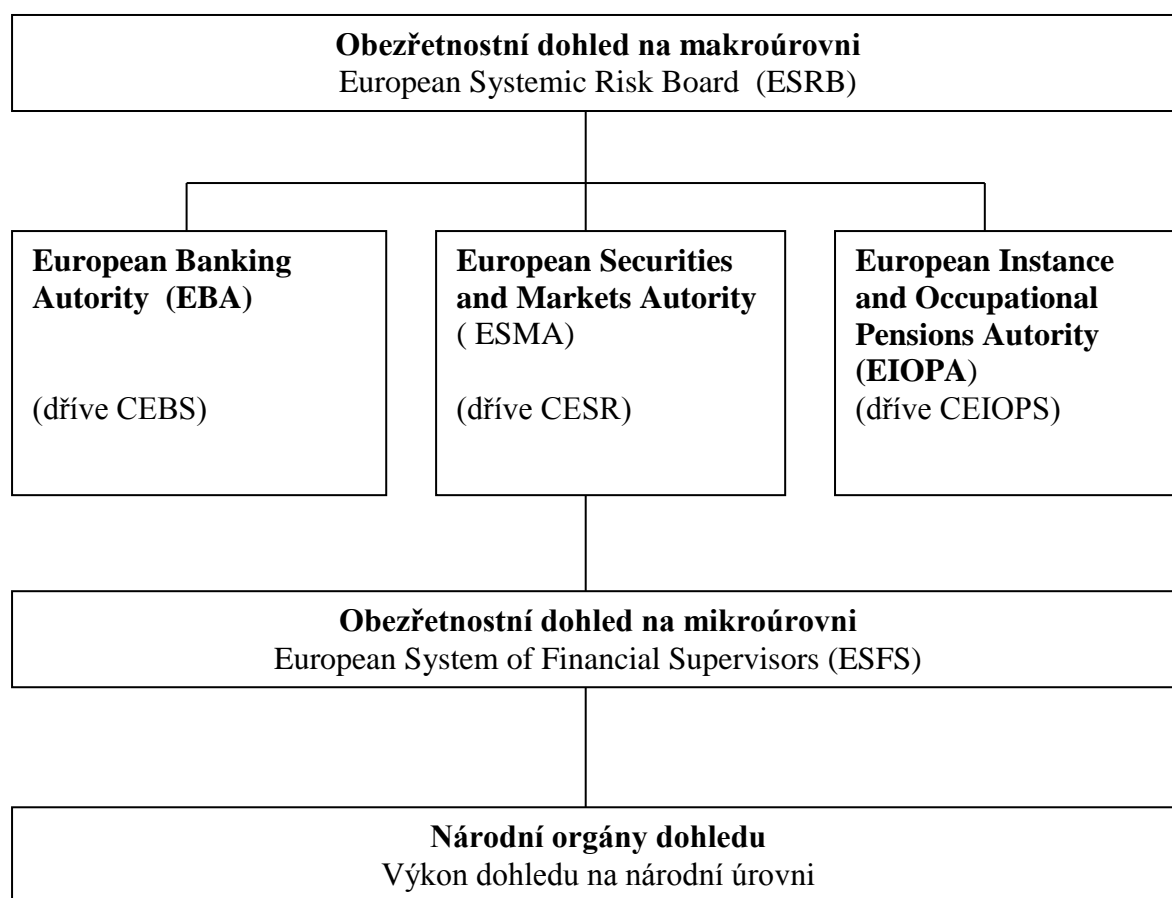
Pokles zprostředkování je uznáván jako jeden z hlavních důvodů postupné harmonizace a rozšiřování pravidel dohledu na nebankovní instituce.

2) Internacionalizace je proces srůstání národních finančních trhů a vytváření globálních finančních trhů, souvisejícími předpoklady internacionalizace jsou liberalizace finančních trhů a postupná světové a regionální harmonizace pravidel bankovních a nebankovních finančních institucí.

3) Regulace a dohled bank souvisejí s procesem harmonizace dohledu s ostatními finančními institucemi, institucionální integrací dohledu do centrálních bank nebo institucí mimo centrální banku, optimalizace pravidel obezřetného podnikání bank, snahou zvýšení stability celého finančního systému, bank a ostatních finančních institucí (závěry G 20 duben 2009, Výbor pro finanční stabilitu, BASEL II, BASEL III, systém dohledu v EU).

⁹¹ Revenda, Z. *Centrální bankovníctví*. Praha: Management Press, 1999. Kapitola 18.5.

Schéma 12 Nová struktura dohledu nad finančním trhem v Evropské unii (2012)

Model evropského dohledu (vytvořený skupinou pod vedením ekonoma a finančníka De Larosiere) je decentralizovaný systém institucionální evropské integrace dohledu na základě sektorového a funkcionálního uspořádání. Evropský systém orgánů finančního dohledu (ESFS), zahrnující činnost mikrodohledu individuálních finančních institucí si zachovává sektorové uspořádání. Evropský výbor pro systémové riziko (ESRB) jako nezávislá instituce s funkcionálním uspořádáním zahrnujícím makrodohled s cílem posílení stability finančního systému.

Klíčová slova

- Dohled.
- BASEL II.
- BASEL III.
- Target.
- SEPA.